

T.C.

İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Uluslararası İlişkiler Programı

JEOEKONOMİ AÇISINDAN AFRO AVRASYA BÖLGESİNİN ÖNEMİ

Yüksek Lisans Tezi

Salim YAZICI

165150109

Tez Danışmanı: **Doç. Dr. Askın İnci SÖKMEN ALACA**

İstanbul, [2018]

T.C.

İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Uluslararası İlişkiler Programı

JEOEKONOMİ AÇISINDAN AFRO AVRASYA BÖLGESİNİN ÖNEMİ

Yüksek Lisans Tezi

Salim YAZICI

KABUL VE ONAY

Öğrencinin Adı Soyadı tarafından hazırlanan “Tezin/Raporun Adı” başlıklı bu çalışma, Savunma Sınavı tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tezin/Raporun Türü olarak kabul edilmiştir.

Üye: Prof. Dr. Hasret ÇOMAK

Danışman

Doç. Dr. Aşkın İnci SÖKMEN ALACA

Üye: Doç. Dr. Caner Sancaktar

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

İ m z a

Unvanı, Adı ve SOYADI

Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge ve şekillerin kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Jeoekonomi Açısından Afro Avrasya Bölgesinin Önemi” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmanın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

19.11.2018

Salim YAZICI

ONAY

Tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanması için verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece İstanbul Arel yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumunyıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

19.11.2018

Salim YAZICI

ÖZET

JEOEKONOMİ AÇISINDAN AFRO AVRASYA BÖLGESİNİN ÖNEMİ

Salim YAZICI

Yüksek Lisans, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Danışman: Doç. Dr. Aşkın İnci SÖKMEN ALACA

Kasım, 2018 – 71 sayfa

Geçmişten günümüze dünya üzerinde devletler küresel sisteme egemen olmak için çeşitli stratejiler izlemiş ve rekabetçi uluslararası sistemde hayatta kalmaya çalışmışlardır. Devletlerin bu sistemde küresele egemen olmak için jeopolitik kavramının önemini kavramış olmaları gerekmektedir. Jeopolitik kavramı, coğrafyanın ve siyasetin birbirleri üzerindeki etkileri inceleyen bir bilim dalı olarak adlandırılabilir. 1. Ve 2. Dünya savaşı ve sonrasında etkinliğini arttıran bu kavram, devletler için ciddi avantajlar doğuracağı gibi olumsuz sonuçlara da yol açmıştır. Küreselleşme kavramının ortaya çıkması ile birlikte jeopolitik kavramının önemini kaybetmesi ve yerini jeoekonomi kavramının alması, dünya egemenlik anlayışını ekonomi tabanlı oluşturmuştur. Afrika, Asya, Orta Doğu, Balkanlar gibi bölgeleri kapsayan Afro Avrasya bölgesinin önemi, doğal zenginliklerin ve enerji kaynakların yeniden önem kazanması ile ortaya çıkmış ve gelecek yıllarda bu bölgenin önemi küresel ve orta büyüklükteki devletler için yeni stratejik alanlar oluşturmuştur. Bu sebep ile Afro Avrasya bölgesinde yaşanacak mücadelenin jeoekonomi tabanlı olması, dünyadaki değişen güç kavramının oluşmasına zemin hazırlayarak liberal ve neo liberal görüşün anlam kazanmasını desteklemiştir.

Anahtar Kelimeler: Jeoekonomi, Jeopolitik, Afro Avrasya, Uluslararası İlişkiler.

ABSTRACT

THE IMPORTANCE OF AFRO EURASIA REGION FOR GEOECONOMICS

Salim YAZICI

Post Graduate, İnstitute Of Social Sciences

Supervisor: Doç. Dr. Aşkın İnci SÖKMEN ALACA

November, 2018 – 71 pages

States from the past to the present have followed various strategies to dominate the global system and tried to survive in the competitive international system. States need to understand the importance of the geopolitical concept in order to dominate the world in this system. The concept of geopolitics can be called a science that examines the effects of geography and politics on each other. This concept, which increased its effectiveness in the 1st and 2nd World War and later, has serious consequences for the states and also has negative consequences. With the emergence of the concept of globalization, the concept of geopolitics has lost its importance and the concept of geoeconomics has taken its place and the world sovereignty concept has been based on economy. The importance of the Afro-Eurasian region, which covers regions such as Africa, Asia, the Middle East and the Balkans, has emerged with the re-emergence of natural resources and energy resources, and in the coming years the importance of this region has created new strategic areas for global and medium-sized states. For this reason, the geoeconomics-based struggle in the Afro-Eurasian region supported the liberal and neo-liberal view to gain meaning by creating the concept of changing power in the world.

Key Words: Geoeconomics, Geopolitics, Afro-Eurasian, International Relations.

ÖNSÖZ

Ülkelerin temel amacı, 21. yüzyıl Yeni Dünya Düzeninde hayatta kalmaya çalışmak ve bu konjonktürde ikili, çoklu, bölgesel, kıtasal ve küresel konumlarını güçlendirerek birbirleri üzerinde baskıcı politikalarını geliştirmektir. Bu politikaları geliştirmek için jeopolitik ve jeoekonomi kavramının önemi ön plana çıkmaktadır.

Bu çalışmada, jeoekonomi kavramının önemine ve Afro Avrasya bölgesinin dünya üzerinde yeni bir jeopolitik ve jeoekonomik alan olarak belirlenmesi üzerinde durulmuştur. Bu durumun oluşmasında dünyadaki küresel devletlerin, şirketlerin ve örgütlerin mücadeleleri ile bölgenin coğrafi ve siyasi unsurlarına değinilerek bölgenin gelecek yıllardaki öneminden bahsedilmiştir.

Bu çalışmada, yoğun akademik çalışmaları arasında zamanını ayırarak, yardımlarını ve desteğini esirgemedi bana yol gösteren ve yardımcı olan tez danışmanım Doç. Dr. Aşkın İnci SÖKMEN ALACA ya ilgi ve desteğinden ötürü teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışmam boyunca bana destek olan aileme yardımlarından dolayı sonsuz teşekkür ederim.

KISALTMALAR LİSTESİ

AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
ASEAN:	Güneydođu Aşya Uluslar Birliği
CENTO:	Merkezi Antlaşma Teşkilatı
G20:	Ekonomisi Gelişmiş ve Gelişmekte Olan 20 Ülke
IMF:	Uluslararası Para Fonu
İŞİD:	Irak Şam İslam Devleti
KEİ:	Karadeniz Ekonomik İş birliği Örgütü
NATO:	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OECD:	Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Teşkilatı
OPEC:	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
SSCB:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği

TABLÖLER LİSTESİ

Sayfa

Tablo 2.1. Jeopolitika Jeoekonomi Karşılaştırılması.....	17
Tablo 3.1. Afro- Avrasya Bölgesi Nüfus Özellikleri	29
Tablo 3.2. Dünya Nüfusunun 15 Yaş Altı ve 65 Yaş Yukarı Dağılımı	30
Tablo 3.3. İmalat Risk Endeksi Sıralamasında İlk 15 Ülke.....	32
Tablo 3.4. Afro Avrasya'nın Jeoekonomik Güçlü ve Zayıf Yanları	38
Tablo 3.5. Jeoekonomik Aktörler	42
Tablo 3.6. Afrika'da Çin ve Hindistan Ticaret Hacmi	53
Tablo 3.7. Dünyada Silah Satan 25 Ülke ve Onların Başlıca Alıcıları	59

HARİTALAR LİSTESİ

Sayfa

Harita 3.1. Afro Avrasya Bölgesinin Kapladığı Alanlar Kırmızı-Mavi-Yeşil	23
Harita 3.2. Yeni Dünya (New World) – Eski Dünya (Old World)	24
Harita 3.3. Halford John Mackinder’in Kalp Sahası	25
Harita 3.4. Nicholas Spkyman’ın Kenar Kuşak Alanı (Rimland)	27
Harita 3.5. Karl Haushofer’in Pan-Bölge Modeli	28
Harita 3.6. 30 Ülkenin En Yüksek ve En Düşük Borcunun GDP Oranı	31
Harita 3.7. Dünyadaki 167 Ülkenin Demokrasi İndeksine Göre Sıralaması	33
Harita 3.8. Dünya Başarısız Devletler Haritası	34
Harita 3.9. 2014 yılı dünya ispatlanmış petrol rezervi dağılımı	36
Harita 3.10. 2014 yılı dünya ispatlanmış doğal gaz rezervleri dağılımı	36
Harita 3.11. Dünyada Ülkelerin İhraç Ettiği Ürünler	37
Harita 3.12. Dünya Petrol Deniz Taşımacılığında Önemli Dar Geçitler	41
Harita 3.13. Petrochina Dünya Çapındaki Petrol Faaliyetleri	43
Harita 3. 14. Tarihi İpek Yolu Haritası	48
Harita 3.15. Bir Kuşak Bir Yol Projesi	50
Harita 3.16. Petrochina- OVL Rekabeti	52
Harita 3.17. Merkez Türk Hakimiyet Haritası	55
Harita 3.18. Türkiye Boru Hat Projeleri	58

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ	III
KISALTMALAR LİSTESİ	IV
TABLolar LİSTESİ	V
HARİTALAR LİSTESİ	

VII

1. BÖLÜM

1.1. Çalışmanın Konusu	1
1.2. Çalışmanın Amacı	3
1.3. Çalışmanın Kavramları	4
1.4. Hipotezleri	5

2. BÖLÜM

JEOEKONOMİ ve JEOPOLİTİKA

2.1. Jeoekonomi Kavramı	6
2.2. Jeoekonominin Özellikleri	9
2.3. Jeopolitikadan Jeoekonomiye Geçiş	12
2.4. Jeoekonomik Stratejiler	19

3. BÖLÜM

AFRO AVRASYA BÖLGESİ

3.1. Afro Avrasya Bölgesinin Sınırları	23
3.2. Afro Avrasya Bölgesinin Jeopolitik Açısından Özellikleri	25
3.2.1. Değişen Unsurlar	28

3.2.2. Değişmeyen Unsurlar -----	39
3.3. Afro Avrasya Bölgesinin Jeoekonomi Açısından Özellikleri -----	41
3.4. Afro Avrasya Coğrafi Alanın Dünya Sistemi Kuramı Açısından Önemi -----	47
3.5. Afro Avrasya’da Jeoekonomik Açıda Etkin Olmak İsteyen Ülkeler -----	49
3.6. Afro Avrasya Bölgesinde Türkiye -----	54
SONUÇ -----	61
KAYNAKÇA-----	66

1. Bölüm

1.1. Çalışmanın Konusu

Uluslararası politikanın temel aktörlerinden biri olan egemen ulus devletler, anarşik kabul edilen uluslararası sistemde hayatta kalabilmek, ekonomik, siyasi, kültürel olayları kendi lehine yönlendirebilmek için sürekli sahip oldukları materyal güçlerini diğer devletlerin lehine arttırma çabası içerisindeyler. Güçlerini arttırmaya çalışırken, o devletin yer aldığı coğrafi konum hem fırsat hem de tehditleri birlikte yaratır. Tehditler istikrarsız komşulardan gelirken, farklı coğrafi alanları birleştiren ortak bir nokta olmak birçok fırsatı da beraberinde yaratır. Tehditleri kontrol edilebilir seviyeye, fırsatları da maksimum seviyeye çıkaracak bir dış politika izlenmesi o devletin uluslararası sistemde etkin bir aktör olması için önem taşımaktadır.

Afro Avrasya olarak adlandırılan geniş ana kıta coğrafyası, ABD keşfedilmeden önce “Eski Dünya” kavramsallaştırmasıyla, Avrasya (Avrupa ve Asya) ile Afrika kıtalarının birleşmesinden oluşmaktaydı. İpek Yolu ticareti bu anakaraları birleştirmekteydi. Günümüzde Afrika ve Avrasya toprakları Süveyş Kanalı ile birleşmektedir. Yeniden Çin’in ortaya koymuş olduğu 2. İpek Yolu projesi “Bir Yol Bir Kuşak” ile dünyanın yeniden siyasi merkezi Asya’da Çin olmasını sağlayacak alternatif bir uluslararası sistemi ortaya koyacaktır. Bu görüşü destekleyen teori İngiliz Coğrafyacı Harold John Mackinder’in *Kara Hakimiyet Teorisidir*. 1904 yılında yayınladığı “Tarihin Coğrafi Mihveri” adlı eserinde Dünyanın Kalbi (Heartland) kavramını ortaya atmıştır. Bu teoride “*Dünya Adaları*” olarak Afrika, Asya ve Avrupa kıtalarının birleştirdiği alanı belirtmiştir. Doğu Avrupa’yı kim yönetirse Heartland’a hâkim olacağını ve böylelikle dünya adasına hükmedeceğini ileri sürmüştür. dünya adasına hâkim olan ise yani bu üç kıtanın birleştiği coğrafi alana dünyaya hâkim olacağını belirtmiştir. (Mackinder, 2013).

Bu teori çerçevesinde Çin’in dünyaya hâkim olabileceği, Afro Avrasya bölgesine yönelik geliştirdiği proje ile mümkün görülebilmektedir. İnsan gücü ve para gücü ile birleşen ticari projeleri dünya ekonomisine yön veren lider ülke konumuna gelmesini kolaylaştıracaktır. Bu coğrafi alan jeo stratejik ve jeo ekonomik açıdan güçlü bir devlet olmak isteyen küresel hedeflere sahip ülkelerin ulusal ve ekonomik çıkarları için en uygun coğrafi alan olarak görülmektedir. Afrika, Asya, Doğu Avrupa ve Avrasya bölgesi ile birlikte Ortadoğu’nun bir bölümünün dahil olduğu bu bölge,

ekonomik gücün Batıdan Doğuya doğru kayması ile birlikte önem kazanmış ve bu bölgedeki jeo ekonomik istikrar ve güç mücadelelerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Avrasya ülkelerinin sahip olduğu yeni pazar ve enerji alanları, Afrika ülkelerinin sahip olduğu yeni pazar ve istihdam oranı, doğu Avrupa'nın Asya'ya açılım isteği ve Orta Doğu'nun sürdürülebilir büyüme sağlamaya çalışması ve siyasi istikrar kurmak istemesi, bölgenin önemini ciddi oranda arttırmış ve gelecek yüzyıllarda bu bölgenin jeoekonomik alanda ciddi savaflara maruz kalacağı düşünülmektedir.

Afro-Avrasya coğrafi alanı jeoekonomik açıdan yeni bir alan olarak önem kazandığı söylenemez. Tarihte kapitalizmin ortaya çıkmasından önce ticaret ağı ve toplumlar arası etkileşimin bulunduğu günümüz modern uluslararası sistemin öncesinde bir uluslararası sistem örneği olarak yer almıştır. Bu konuda Andre Gunder Frank ve Barry Gills erken dönem Bronz çağından milattan önce 3000 yılından başlayarak ve 2000 yılından itibaren de tek bir dünya sistemi olarak Afro Avrasya bölgesini görürler. (Frank ve Gills, 1993: 152-154) Avrupa, Mezopotamya, Batı Asya, Hindistan ve Çin arasında medeniyetler arası kara ipek yolu ticareti, bu ticaretin genişliği ve kapsamı Afro-Avrasya coğrafi alanını tek bir dünya sistemi olarak anlaşılmasına imkân sağlamıştır. Philippe Beaujard, 16.yy. dan önce de dünyanın çeşitli bölgelerinde entegrasyon ve ticaret ağları olduğunu ve bunların kesiştiği nokta olarak Afro- Avrasya coğrafi alanını belirtmiştir. (Beaujard, 2010: 1-2) Benzer şekilde Nuri Yurdusev de Eski Dünya olarak adlandırılan Afro-Avrasya uluslararası sisteminde toplumlararası etkileşimler, uygulanabilir yerleşmiş kurallar, gayri resmi bir gümrük birliği, uzun mesafeli ticaret yolları ve yeterli sayıda bir ticaret hukukun olduğunu belirtmiştir. (Yurdusev, 2003:51)

1500 yılında başlayan ve Avrupa'yı merkeze alarak güney ülkeleri, üçüncü dünya ülkeleri ile çevre ülkelerini ötekiler olarak adlandıran tek bir modern dünya sistemi görüşünü zayıflatırken, dünya ekonomisinin merkezinin ilk olarak Doğu yani Asya olduğunu öngörmektedir. Doğu'nun Batı'nın yükselişine öncülük ettiği, küresel ekonomiyi oluşturmasının çok eski tarihlere dayanması Batı merkezli tarih anlayışını da değiştirmektedir. (Hobson, 2004: 5) Tarihsel süreçte ekonomik açıdan etkin olan

Afro-Avrasya bölgesi, Batı merkezli dünya ekonomik sisteminin zayıflamasıyla Çin sayesinde 21.yüzyılda yeniden önem kazanmış olmaktadır.

Bu çalışmada, Afro Avrasya coğrafi bölgesinin yeniden küresel ekonomi için, ekonomik değerlerinin (enerji, ulaşım, uluslararası şirketler) önem kazanması ve beraberinde bölgedeki küresel ve orta büyüklükteki devletlerin hakimiyetleri tartışılarak bölge için detaylı bir analiz ve inceleme yapılmıştır. Bölgede inceleme yapılırken jeoekonomi ve jeopolitik kavramından yararlanılarak bölgenin sınırları, özellikleri, ticaret hacmi, değişen ve değişmeyen unsurları incelenmiştir.

1.2. Çalışmanın Amacı

Geçmişten günümüze dünya üzerinde devletler, küresel sisteme egemen olmak için çeşitli stratejiler izlemiş ve rekabetçi uluslararası sistemde hayatta kalmaya çalışmışlardır. Soğuk Savaş sonrası askeri gücün dünya sorunlarında önemini yitirirken, ekonomik güçle ilgili konular uluslararası sistemde daha belirleyici hale gelmiştir. Ulusal güvenlik ve dış politika bağlamında ekonomik güç olma, ekonomi güvenliği, karşılıklı bağımlılık, para savaşı ve ticaret savaşları gibi konular önem kazanırken, jeopolitik mücadelede de jeoekonomi stratejileri ağırlık kazanmıştır. Jeoekonomi yeni bir bilimsel disiplin olarak, devletlerin ulusal çıkarlarını ekonomik temelde belirlemekte ve stratejileri buna göre çizilmektedir.

Dünyanın çeşitli coğrafi alanlarında yeni pazarlar aracılığı ile ticari üstünlük kurmak, ticaretten elde edilen gelirle refah ve zenginliği arttırmak, para gücünün yanında ülke nüfusunu da kullanarak kalkınmayı hızlandırmak, kendi para birimini bu ticaret ağı ile rezerv para birimine dönüştürmek jeoekonomik stratejiler arasında yer almaktadır. Uluslararası ticaret, refah ve güç elde etme amacını taşıdığından günümüzde acımasız bir rekabeti de ortaya çıkarmıştır. Bu rekabette önem kazanan dünyanın farklı coğrafi alanlarında ekonomik güç elde etmektir. Mackinder'in heartland teorisinde dünya adası olarak nitelendirdiği Afro-Avrasya coğrafi alanı, bu rekabet içerisindeki ülkeler için, önemli bir jeopolitik alan olarak önem kazanmıştır.

Dünyada jeopolitik ve ekonomik güç merkezi Batı'dan Asya'ya yeniden kaymıştır. Asya merkezli dünya ekonomisi, kapitalizm öncesinde olduğu gibi Çin liderliğinde yeni kara ve deniz ticaret ağı yaratmakta, bu ağı yaratırken bilgi, değer, değişimini sağlamak ve çeşitliliğe rağmen medeniyetler arası birlik oluşturmaya

çalışmaktadır. Yeni küresel ekonomi kuralları şekillenirken, egemenliğe saygı çerçevesinde kalkınma ve refah öncelikli projeler hayata geçirilmeye çalışılmaktadır. Çin'in küresel lider olmasını daha da kolaylaştırırken, orta büyüklükteki devletler içinde küresel bir aktör olmak için jeoekonomik açıdan bir model oluşturmaktadır.

Tezin ilk bölümünde çalışma hakkında bilgiler verilerek hipotez kavramına değinilmiştir. Tezin ikinci bölümünde ise Jeoekonomik kavramının tanımına, özelliklerine ve uygulanabilir stratejilerine değinilerek, üçüncü bölüm için Afro Avrasya bölgesinin tanımına, Jeoekonomik ve Jeopolitik özelliklerine, değişen ve değişmeyen unsurlarına, bölgede etkin olmak isteyen küresel ve orta büyüklükteki ülkelerin analizi yapılmıştır.

1.3. Çalışmanın Kavramları

Bu çalışmanın temel kavramları jeoekonomi ve jeopolitiktir. Jeopolitik, coğrafyanın ve siyasetin birbirleri üzerindeki etkilerini inceleyen bir bilim dalı olarak adlandırılırken, Jeoekonomi, coğrafyanın ekonomi üzerindeki etkilerini inceleyen bir bilim dalı olarak adlandırılmıştır.

Bu çalışmada, Jeoekonomi kavramı dikkate alınarak, Afro Avrasya coğrafi bölgesinin önemi ve değerleri incelenecektir. Coğrafi alanda bulunan su ve enerji kaynakları, madenler, bölge nüfusları ve ticaret hacmi, ticaret ağı yolu ve bu yol üzerindeki şehirler, kanallar, boğazlar stratejik önem kazanmıştır.

Çalışmada Afro Avrasya bölgesinin önemine değinilerek, küresel ve büyük güçlerin ciddi rekabeti ortaya konulmuştur. Yeryüzünün en geniş topraklarına ait olan ve *Yeni Dünya* olarak da kabul edilen Amerika, Avustralya ve Okyanus bölgesini dışarıda bırakan, dünyanın şu an ekonomik merkezi Asya ile Orta Doğu, Kafkasya, Körfez Bölgesi ve Afrika'nın bütünleştiği bir alanı kapsamaktadır. Amerika'yı dışarda bırakan bu bölge, onun liderliğindeki dünya ekonomik sisteminin de sona ermesine neden olabileceği gibi medeniyetler çatışması yerine liberal ticaret ağı ile hem ülkelerin kalkınmasına hem de medeniyetler birliğine neden olabileceği öngörülebilir. Kültür eksenli kimlik farklılıkları ve bunlardan çıkan çatışmalar yerine zenginlik ve refah için ekonomik çıkarın ön planda olduğu yeni bir düzenin uluslararası sistemde hâkim olmasına katkı sağlayabilir.

1.4. Hipotezleri

Ülkelerin temel amacı, 21. yüzyıl Yeni Dünya Düzeninde hayatta kalmaya çalışmak ve uluslararası sistemde ikili, çoklu, bölgesel ve küresel konumlarını güçlendirmektir. Bu süreçte ekonomik olarak güçlü pozisyonda olmak, dünyadaki siyasi, güvenlik ve ekonomik politikalara yön vermeyi sağlamaktadır. Hammaddeler konusunda kendi kendine tam yeterli durumu, ulus devleti siyasi ve ekonomik açıdan güvenli kılabilir. Bu nedenle stratejik kaynaklara ulaşabilmek ve onları kontrol edebilmek her zaman temel öncelikli hedefler arasında yer almıştır. Tüm bunlar jeoekonomik disiplinin konuları içerisinde yer alarak, devletlere daha fazla refah ve güç elde etmenin araçlarını ortaya koymaktadır.

Bu tezde temel araştırma sorunsalı; 21. yüzyılda jeoekonomik ve jeopolitik rekabetin Afro Avrasya bölgesinde hâkim olacağıdır. Geçmişte Doğu olarak nitelendirilen Asya'nın küresel ekonomide etkin olmasını sağlayan bu bölge, yeniden Çin merkezli dünya ekonomisi kurulmasında ciddi katkı sağlayacaktır. Buraya hâkim olan devletin, Mackinder'in teorisini referans alarak dünyayı ele geçireceği öngörülmektedir. Bu nedenle de güç mücadelesi, bu bölgeye yönelik çatışma ve istikrarsızlıkların artmasına da neden olacaktır.

Diğer hipotezler sırasıyla; Avrupa merkezli dünya sistemi yaklaşımının zayıflayarak, eski dünyanın yeniden jeoekonomik açıdan önem kazanacağı; yeni ticaret ağının bölge ülkelerin kalkınmasına ve istikrarına fayda sağlayacağı; küresel güç olmak isteyen devletler için bu ticaret ağının model olabileceği; dünya liderliği için yapılan yoğun rekabet nedeniyle bu bölgelerde kaos ve çatışmalarında ortaya çıkabileceği risk ve tehditlerini içermektedir. Bu çalışmada gerekli veriler ve örnekler ile bu hipotezlere yer verilmiş ve değerlendirmeler yapılmıştır.

2. Bölüm

JEOEKONOMİ VE JEOPOLİTİKA

2.1. Jeoekonomi Kavramı

Jeoekonomi kavramı, Amerikalı siyaset bilimci, stratejist Edward Luttwak tarafından, 1990 yılında yayınladığı “From geopolitics to geo-economics (Jeopolitikten Jeoekonomiye)” makalesinde devletler arasındaki ekonomik güç savaşımını tanımlamak için kullanılmıştır. (Luttak, 1990) Luttwak Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan yeni dünya düzeninde devletler arasındaki güç mücadelesinin ekonomik olacağını vurgulamıştır. Ona göre yaşadığımız çağ ‘jeoekonomi çağı’ dır. (Luttak, 1993) Jeopolitiğin önemi azalırken, askeri güç kullanarak bir devleti cezalandırmak yerine ekonomik yaptırımlarla üzerinde baskı kurmak jeoekonomik uygulama olarak önem kazanmıştır.

Jeoekonomi, ekonomik gücün stratejik kullanımı olarak da tanımlanabilmektedir. (Luttwak, 1990: 17) Dış politika analizinde coğrafi ekonomiyi ön plana çıkararak, devletin ulusal çıkarını gerçekleştirirken sahip olduğu iktisadi araçlarla stratejik ortamı şekillendirme ve yönetmesidir. Strateji bu disiplin içerisinde, bir devletin hedeflerine ulaşmak için ekonomik, askeri, siyasi ve moral gücünü birbiriyle uyumlu kullanması olarak değerlendirilmektedir. Ekonomik açıdan güçlü devletlerin uyguladığı stratejiler dünya ekonomisinde belirleyici olmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri, küresel ekonomiyi kurumlarla ve kurallarla biçimlendirirken, kendi ekonomik gücünü sürekli muhafaza edebilecek şekilde bir strateji izlemiştir. Kendi yaşamsal çıkarları, ekonomik egemenlik ve üstünlük için devletler dünya coğrafyasını yeniden biçimlendirebilmektedirler. Çin’in uygulamaya koyduğu ticari projeleri Afro-Avrasya bölgesinin önemini arttırırken, dünya coğrafyasını yeni ekonomik güç alanı yaratarak biçimlendirmektedir.

Jeoekonomi kavramına Fransız bakış açısını yansıtan, Fransız siyaset bilimci Pascal Lorot’un tanımı ise devletlerin ulusal ekonomilerini koruma amacıyla kilit teknolojilerin denetimini ele geçirme ve ulusal şirketlerin dünya pazarındaki paylarının artmasıdır. (İnan, 2008 :41) Jeoekonomiyi teknolojik yenilik olarak da gören düşünürler vardır. Amerikan Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesinde görev yapan

bilim adamı McKinley Conway ekonomik üstünlüğün yeni teknolojik yeniliklerle olacağını, ABD'nin teknolojik yenilikler konusunda öncü olduğu için ekonomik liderliği devam ettireceğini ileri sürmüştür. (Conway, 1994: 21) Çin kısa sürede bileşim, uzay ve yapay zekâ konusunda ABD'den daha etkin konuma gelerek Conway'in dünya ekonomisindeki üstünlük konusunda öngörüsünü zayıflatmıştır.

Uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde coğrafi konum, ekonomi ve onunla ilgili özellikleri (kaynaklar, ticari pazarlar gibi) birleştirerek devletlerin davranışlarını açıklamayı amaçlayan bir disiplin olarak da jeoekonomi tanımlanabilir. Bazı düşünürler kendi tanımlarını yapmayı seçerek kavramın açıklanmasında çeşitliliğe neden olmuşlardır. Siyaset bilimi Profesörü Amerikalı Matthew Sparke'a göre ekonomik açıdan ön plana çıkan yeni bölgeleri tanımlamaktadır. (Sparke, 2000: 6) Uluslararası ilişkiler profesörü Ümit Özdağ'a göre ise dünyadaki ekonomik, finansal ve teknolojik gelişmelerin uluslararası ilişkilerdeki güç kavramı ile ilişkilendirilerek açıklanmasıdır. (Özdağ, 1999:5)

Jeoekonomi politikaları, ülkesel, bölgesel ve küresel olmak üzere, devletin coğrafi konumu, ekonomi ve teknolojiye kendi kendine yeterli olmasına göre üç farklı şekilde uygulanabilmektedir. Bu nedenle devletlerin jeoekonomi politikaları birbirinden farklılık gösterir. 1990 sonrası bu disiplinin gelişimiyle birçok ülkede ulusal jeoekonomi okulları kurulmuştur. Amerikan okulu (Edward Luttwak ve Carlo Jean) politika ve ekonomik strateji, Rus okulu (E. Kochetov ve A. Neklassa) devletin yaşamını sürdürmesi için gerekli olan ekonomi, İtalyan okulu (K. Pac, P. Savonna) korunma ve savunma amacı olarak jeoekonomiyi değerlendirirler. (Dorogin [web] 2003) Multi disiplinler bir yaklaşımla jeoekonomi ekonomi, coğrafya, tarih ve siyaset biliminin bir sentezini oluşturur.

Ekonomik ve politik sürecin coğrafi boyutunu dikkate alan jeoekonomi, jeopolitiğin bir alt disiplinidir. Jeoekonomi kavramını jeopolitik kavramından ayıran en önemli özellik; jeopolitik kavramı daha çok politika, sınırlar ve toprak ile ilgilenirken, jeoekonomik kavramı ise sermaye ve malların dolanımıyla ortaya çıkan yeni bölgelerle ilgilenir. Küreselleşme sürecini açıklamada jeoekonomik modelden faydalanılmaktadır.

Jeoekonomi, ulus devletlerin ortaya çıkmasından sonra devletlerarası ilişkileri ve dış politikalarını yorumlamayı amaçlayan görüşler alanının son evresi olarak nitelendirilmektedir. Yöntem olarak politikadan çok ekonomiye, teknolojiye ve coğrafyaya önem vermekle birlikte devletlerin yaşamsal ve yapısal çıkarları bu temeller üzerine belirlenmektedir. Bu doğrultuda siyasi liderliklerin günümüz dünyasında geri planda kalması, ekonomi kavramını tek ele indirgeyerek önemini ortaya koymuştur (İnan, 2011).

Jeopolitik ve jeoekonomik dönemleri karşılaştırdığımızda ortaya çıkan farklar ile bu durumun daha iyi anlaşılır hale geleceği görülmektedir. Soğuk savaş döneminde, liberal ticaret düzeni Bretton Woods ile belirlenerek Almanya ve Japonya, ABD'nin desteği ile yeniden toparlanarak sosyalist dünya çevresine yeni bir liberal dünya kurulması istenmiştir. Dünya doğu ve batı olarak iki bloğa ayrılmış ve bu iki bloktan ayrı bağımsızlar adına altında başka bir blok ile yönetilmeye çalışılmıştır. Bu durum Soğuk Savaş'tan sonra Gümrük ve Ticaret Genel Anlaşması ve Dünya Ticaret Örgütü ile birlikte bu sistem tek bir süper güç etrafında çok kutuplu bir sisteme dahil olmuştur. Bu sistemde ulusal politikalar kullanılmak istense de, ulusal ve bölgesel ekonomik anlaşmalar ve bütünleşmeler ile ulusal güvenliğin sağlanması amaçlanmıştır. Bu durumda ulusal güç kavramı, ideoloji, ittifak, askeri güç terimlerine sahip olan jeopolitik kavramından uzaklaşarak, ekonomi, teknoloji, bilişim ve emek odaklı jeoekonomik bir ulusal güç kavramına dönüşmüştür.

Jeoekonomi kavramı, ABD'li Edwark Luttwak tarafından 1980'lerin sonunda, yeni uluslararası çerçevede devletin devletler ile etkileşimindeki baş role sahip olacağı ve devletlerin rekabet edebilirliklerini arttırması için politika ve strateji çalışmalarının bir kavramı olarak ortaya konulmuştur. 1990'lı yıllarda başlayan ve günümüzde de devam eden jeoekonomi çalışmaları sonucu ulusal jeoekonomi okulları kurulmaktadır. Bunlardan, Rus Okulu (E. Kochetov, A. Neklessa) jeoekonomiyi ulusun yaşamını sürdürme yöntemi olarak görür. İtalyan Okulu (C. Jean, P. Savonna) korunma-savunma aracı olarak addeder. ABD Okulu (E. Luttwak) ise jeoekonomiyi halen dünyada bilfiil yürürlükte olan genişlemenin bir aracı olarak görür (Dorogin, 2003).

Jeoekonomi kavramını en kısa tanımı ile tanımlayacak olursak, bir bölgenin veya bir ülkenin, uluslararası ekonomi ve politik ilişkileri içerisinde coğrafya ve ekonomisinin teknoloji ögesi ile dikkate alınarak uygulanabilecek stratejiler kavramı

olarak açıklayabiliriz. Bu strateji ülke içinde sadece belli bir bölgede uygulanacağı gibi uluslararası ortamda uluslararası topluluklarda ve kıtalarda da uygulanabilmektedir. Jeoekonomiye asıl önem veren durum ise uluslararası alanda ülkelerin birbirleri ile olan mücadelelerindeki temel başvuru strateji olmasıdır.

Jeoekonomi kavramı, teknoloji ve sermaye unsurlarından etkilenecek bölgelerin veya ülkelerin doğal ve enerji kaynaklarını incelemektedir. Bu durum ekonomik bir disiplin yaratacağı gibi aynı zamanda siyasi bir disiplin de yaratmaktadır ve jeoekonomik değerlendirmelerde coğrafya, teknoloji, ekonomi ve politikanın ön plana çıkmasını sağlar. Özellikle artan dijital para taşımacılığı ile ülkelerin birbirlerine karşı yaptırımları artmakta ve ani hareketler ile jeoekonomik güç dengeleri değişebilmekte, bu durum da ülkelerin ekonomi güvenlik kavramını, askeri güvenlik kavramından daha ön planda tutmalarına sebep olmaktadır.

20. Yüzyılda jeopolitik kavramı ile açıklanabilen uluslararası güç ve denge anlayışı, 21. yüzyılda yerini jeoekonomi kavramına bırakarak güç ve denge anlayışını ekonomik tabanlı incelenmesine sebep olmuştur. Bir zamanlar jeopolitiğin alt açılımı olan jeoekonomi, gittikçe bağımsızlaşarak ama jeopolitikle sürekli etkileşim içerisindeki ülkeler, ülke grupları ve bölgeler arasındaki ilişkileri izah etmeye başlamıştır (Özdağ, 1999).

2.2. Jeoekonominin Özellikleri

Jeoekonomi, coğrafya ve ekonomi kavramlarından oluşmuş, ülkelerin veya bölgelerin coğrafi konusu, iklimi, demografisi, tarım ve doğal kaynaklar ilişkisini, deniz veya okyanus ile bağlantılı olup olmasını vb. ifade eden bir kavramdır. Jeoekonomi bilim açısından ise ekonomi, politika, tarih ve coğrafyanın meydana getirdiği ve incelendiği bir sentez olarak açıklanmaktadır.

Jeoekonomi önceleri iktisat teorisi olarak adlandırılıp işleyiş biçimi politika dışında gösterilmiş olsa da günümüzde bu sistem küreselleşme ve yeni dünya düzeninin etkisi ile politikaya endekslenmiş durumdadır. Coğrafi etken olarak iklim, doğal kaynaklar ve merkezi konum gibi faktörler üretim alanında etkili olmaya başlamış ve ülkelerin çevre ülkeler ve bölgelerde etkin olmasına neden olmuştur.

Jeoekonomi kavramını devletlerin birbirleri ile arasındaki güç yaklaşımı ve savaşı olarak gören Edward Luttwak, 21. yüzyıl çağını jeoekonomi çağı olarak adlandırmıştır. Günümüzde jeopolitik kavramının gücünü kaybettiğini, yapısal ekonomik gücün askeri güçten daha önemli hale geldiğini ve devletlerin birbirleri ile daha çok toprak ve bölgesel güç için değil ekonomik güç için yarıştığı ve çeşitli ekonomik politikalar izlediklerini söyleyen Edward Luttwak, ülke yönetimini bir firma yönetimine benzetmiştir. Ayrıca, jeoekonomik politikaların ABD, Avrupa ülkeleri ve Japonya gibi sadece gelişmiş ülkelerce gerçekleştirilebileceğini, küçük ülkelerin şansları olmadığını da eklemektedir. (Luttwak, 2006).

Matthew Sparke göre jeoekonomi tanımını yalnızca ekonomi olarak değil stratejik olarak küresel sistemde etkin bir kavram olarak dile getirmiştir. Sparke göre jeoekonomi, küreselleşme bağlamında ulus devletlerin sonlarının geldiğini ve devlet merkezli olmayan her geçen gün daha liberalleşen ulus ötesi bir ekonomiden oluşan tanımlama için kullanmaktadır (Sparke, 2006).

Jeoekonomi yorumcularından olan coğrafyacı Michel Foucher, jeoekonomiyi yeni bir dogma olarak tanımlamış, devletlerarasındaki askeri ve siyasi savaşın artık mümkün olamayacağını dile getirerek jeoekonominin önemini ortaya koymuştur. (Foucher, 2000: 160) Bir bakıma Clausewitz bakış açısıyla savaş mantığının ticari gramere dayandırılması da denilmektedir. (Luttwak, 1990: 19) Ümit Özdağ'a göre ise jeoekonomi, en kısa şekli ile uluslararası ekonomik, finansal ve teknolojik gelişimin uluslararası ilişkilerdeki güç kategorileri ile yorumlayan teorik açılamdır (Özdağ, 1995). Blackwill and Harris, belirsiz bir anlam taşıyan jeoekonomik kavramı daraltarak ulusal çıkarı gerçekleştirmek ve savunma için ekonomik araçların kullanılması ve ülkenin ekonomik hedefleri için diğer ülkelerin davranışlarını etkilemesi olarak tanımlamışlardır(Blackwill and Harris, 2016 : 20).

Devletin kullandığı ekonomik araçlar, ticaret, finans ve yardımlar olarak sayılmaktadır. Bir ülke serbest ticaret anlaşmalar, ülkeye mal satışının kolaylaştırılması gibi ticaret alanında olumlu davranabilirken, yaptırımlar, kota ve ambargo konulması, Dünya Ticaret Organizasyonu içerisindeki uyuşmazlıklar gibi zarar verebilecek şekilde dış ekonomi politika izleyebilmektedir. Aynı şekilde finans alanında borçların silinmesi, finansal piyasalardan kolay kredi bulabilme gibi diğer devletlere kolaylık sağlamak mümkün iken para biriminde manipülasyonlar, finansal

yaptırımlar, sermaye kontrolleri gibi ülke ekonomisine zarar verecek kararlarda alınabilmektedir. Yardım konusunda parasal yardımlar ile ülkenin borçlarına ve uğradığı zararları karşılayabilmek mümkün iken, hiç yardım yapmadan ekonomik çöküşünü de hızlandırmak mümkün olmaktadır. Böylece devletler ekonomik güçlerine göre bu ekonomik araçları dış politikadaki “ havuç/sopa “ mantığı ile değerlendirmektedirler. (Troxell, 2018: 10)

Yeni iktisadi üretim ve paylaşım modeli olan jeoekonomi, ekonomik ilişkilerin dünyanın bütün coğrafyalarına uzanmasını sağlayan ve bu sayede tüm ticari faaliyetlerinin ve gelişmelerin yayılmasını hedefleyen bir kavram olarak açıklanmaktadır. Yeni iktisadi ve yönetsel model olarak jeoekonomi beraberinde coğrafi üstünlüklerin getireceği ekonomik ve rekabetçi avantajlar sorgusunu da getirmektedir (Taşdemir, 2004).

Özellikle internetin yaygınlaşması ile birlikte ülkeler birbirlerine karşı teknolojik hamleler yaparak jeoekonomik alanda etkin olma yoluna girmek istemişlerdir. Buna örnek olarak Google arama motorunu örnek göstererek ortaya koyduğu projeler ile değişik platformlarda etkinlik sağlanmaktadır. Daha detaylı söyleyecek olursak, internet kullanımını Google aracılığı ile yapan bir kişi yaptığı aramalar veya Youtube üzerinden izlediği videolar neticesinde şahsın IP’si üzerinden belirli bir veri tabanı oluşturulmaktadır. Bu veri tabanı ile şahısların ilgileri öne çıkarılıp sanal ortamda karşılırlarına çıkan reklamlar ilgisi dahilinde olmaktadır. Böylece milyonlarca hatta milyarlarca kişi bu yöntem ile ilgi odaklarının dışına çıkılmaması hedeflenmektedir. Bu durum neticesinde insanlar kilometrelerce uzaklıktaki ürünleri talep etmekte ve bu ürünlere sahip olan şirketler ise kilometrelerce uzaktan İnternet aracılığı ile bu bireyleri etkilemektedir. İnternet faktörünü jeoekonominin gelişip önemli hale gelmesinde en önemli faktör olduğunu dile getirebiliriz.

İnternet faktörünün jeoekonomi açısından önemi yalnız reklam fonksiyonu ile kalmamakla beraber ülkelerin birbirleri üzerindeki etkinliklerini de etkilemektedir. Google gibi bir arama motorunun Kaliforniya merkezli olması, dünyadaki jeoekonomik etkinin ve kalibrenin ABD yönlü olmasını sağlamaktadır. Fakat buna istinaden Rusya ve Çin gibi ülkelerin de yeni arama motorları çıkarması, jeoekonomik rekabetin internet üzerine taşınması anlamına gelmiştir.

İnternet sayesinde, satıcı ile müşteri, satıcı ile satıcı, müşteri ile müşteri arasındaki iletişim kuvvetlenmiş ve bu durum küresel pazardaki hakimiyetin sürdürülebilir olmasını sağlamıştır. Etkin internet teknolojisine sahip ulusların ve şirketlerin, pazardaki başarılılıkları müşteri odaklı olmalarından kaynaklanacağı gibi bu durum 21. yüzyıl için jeoekonomik düzeni kavrama ve anlama açısından başarının anahtarı sayılacağı dile getirilmiştir (Dulupçu, 2001).

Jeoekonomi kısaca, devletlerin uluslararası arenadaki ekonomi ve siyaset arasındaki ilişki olarak adlandırılabilir. 21. yüzyılda uygulanacak ekonomi ve siyaset ilişkilerinin jeoekonomi bilimi ile oluşturulabileceği düşünülmektedir. Ekonomi stratejik olarak ülke içinde ve dışında kendi haline bırakılmayacak kadar önem kazanmakta ve bu bağlamda ulusal devlet politikalarının oluşturulması gerekmektedir. Aksi taktirde etkin ülkeler etkinliğini kaybedecek ve özellikle 21. yüzyıl yeni dünyasında jeoekonomik kayıplar neticesinde ciddi ekonomik ve siyasi tahribatlara uğrayacaktır.

Jeoekonomi kavramı her geçen gün önem kazanmakta ve daha sistemli bir hale gelerek uluslararası ekonomik ilişkilere yeni açılımlar kazandırmaktadır. Jeoekonomiyi, sadece uluslararası ilişkilerin veya jeopolitiğin bir dalı olarak görmenin yanlış varsayımlar oluşturmalarına neden olacaktır.

2.3. Jeopolitikadan Jeoekonomiye Geçiş

Jeopolitik, coğrafyanın ve siyasetin birbirleri üzerindeki etkileri inceleyen bir bilim dalı olarak adlandırılabilir. Tarihsel gelişimi sırasında ilk ortaya çıktığı zamanlarda bu kavramın net bir tanımının olmayışı en büyük zayıflığıydı. Güç politikalarını yansıtmakta ve belli başlı ideolojilerin etkisindeydi. Çoğu zaman kavramın büyük güçlerin dış politikalarını meşrulaştırmak için oluşturulmuş olduğu, emperyalist bir nitelik taşıdığı düşünülmüştür. Modern Jeopolitiğin düşünürleri Ratzel (1844-1904), Mackinder (1861-1947), Kjellen (1864-1922), Bowman (1878-1949) ve Mahan (1849-1914) eserlerinde bulundukları dönemin milliyetçiliğini, devlet yayılmacılığını ve deniz aşırı imparatorluk kurma amacına hizmet etmişlerdir.

Jeopolitik, devletlerin coğrafi özellikleri ile siyasi özelliklerini bir arada inceleyen bir bilim dalıdır. Devlet temel aktör olarak alır ve uluslararası sistem

içerisinde devletler arasındaki ilişkilerde izlenen strateji olarak da değerlendirilebilir. Devletler arasındaki çatışma ve rekabetin bir aracı olarak siyasi coğrafyanın konusu içerisinde yer alır. Devletlerin hem savaş nedeni hem de barışın devamlılığının bir amacı olabilir.

Jeopolitik kelimesinin henüz evrensel bir tanımı yoktur. Birçok düşünür ve siyaset bilimcileri tarafından hala kesin olarak bir tanım yapılamamıştır. Fakat jeopolitiği kısaca tanımlayacak olursak, Devletlerin coğrafi özelliklerinin siyasi ilişkilerine yansıma sonucuna ulaşabiliriz. Jeopolitik dediğimiz zaman ülkelerin coğrafi konumları ve bu konumları ile dünyada diğer devletlerle olan siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkileri anlaşılmaktadır. Devletler denize sınırı olup olmamasına göre coğrafi açıdan geniş topraklara sahip Rusya örneğinde olduğu gibi kıta devletleri; ada üzerinde kurulmuş olan İngiltere gibi ada devletleri; deniz kıyısı uzun kara sınırı az olan Portekiz gibi kenar devletler; hiçbir deniz sınırı olmayan Afganistan gibi kıta içi devletler olarak sınıflandırılırlar. (Pazarcı, 2007: 122) Bir devletin deniz sınırı o devletin diğer devletler üzerinde deniz sınırını kullanarak siyasi olumlu veya olumsuz anlaşmalar yapabileceğini göstermektedir. Jeopolitik, özellikle coğrafi değişkenler bakımından uluslararası politikaları anlamayı, açıklamayı ve tahmin etmeyi hedefleyen bir dış politika analiz metodudur. (Cohen, 2009 :11-12)

Jeopolitik, devletlerin coğrafi özellikleri ile siyasi özelliklerini bir arada inceleyen bir bilim dalıdır. Devlet temel aktör olarak alır ve uluslararası sistem içerisinde devletler arasındaki ilişkilerde izlenen strateji olarak da değerlendirilebilir. Devletler arasındaki çatışma ve rekabetin bir aracı olarak siyasi coğrafyanın konusu içerisinde yer alır. Devletlerin hem savaş nedeni hem de barışın devamlılığının bir amacı olabilir. Jeopolitik kelimesinin henüz evrensel bir tanımı yoktur. Birçok düşünür ve siyaset bilimcileri tarafından hala kesin olarak bir tanım yapılamamıştır. Fakat jeopolitiği kısaca tanımlayacak olursak, Devletlerin coğrafi özelliklerinin siyasi ilişkilerine yansıma sonucuna ulaşabiliriz.

İlk defa İsveçli siyaset bilimci Rudolf Kjellen tarafından siyaset-coğrafya arasındaki ilişkiyi anlamak üzere geliştirilen devlet teorisi olarak Jeopolitik, uluslararası alandaki gelişmelere ve teknolojiye bağlı olarak farklı teoriler ortaya çıkmıştır :Kara, Deniz, Hava ve Uzay jeopolitiği. Jeopolitik yaklaşımlar ise Klasik, Neo Klasik, Eleştirel ve Feminist Jeopolitik yaklaşımları olarak dörde ayrılmaktadır.

Klasik jeopolitik, 1870- 1945 yılları arasında Batı emperyalist çıkarlara uygun olarak inşa edilmiş bir paradigmadır. Devletin yeniden yapılandırılması ve emperyal rekabette öne geçmeleri için sağlanan bilgi sayesinde devlet bilimi olarak nitelendirilmiştir. Devletin bulunduğu fiziksel coğrafya gerçeğinden bahsederek, uluslararası politikadaki temel mücadeleyi farklı coğrafi bölgeler üzerindeki güç mücadelesi olarak görür. Dünya siyasetinde varlığını sürdürebilmek için mekânsal bir merkezin kontrol edilmesi gerektiğini ileri sürerler. Mekânsal alanlar, merkez, çevre, kalp gâh, kenar kuşak gibi terimlerle belirtilmiştir. Çevrenin bir devletin dış politikasını belirlemede önemli unsur olarak görülmesi nedeniyle *coğrafi determinizm* anlayışı vardır. Ulus devlet temelinde emperyalizm, ekonomik milliyetçilik, ırkçılık ve ideoloji hakimdir. Klasik jeopolitiğin önemli düşünürleri ve hâkim kavramları; Alfred Mahan deniz gücü, Friedrich Ratzel Hayat Sahası, Halford Mackinder ve Karl Haushofer Karagücü/Kalpgah ve Nicholas Spykman kenar kuşak ile demokratik jeopolitik sayılabilir. (Dodds, 2007; Flint, 2017: 4).

Soğuk Savaş jeopolitiği olarak adlandırılan Neo klasik jeopolitik, devletler arası küresel rekabetin ideolojik olması nedeniyle *jeo strateji* olarak adlandırılmaya başlamıştır. Bir devletin ulusal güvenlik ve ulusal çıkar stratejilerinin coğrafi gerçeklere dayanarak oluşturulmasıdır. Soğuk Savaş döneminde Amerikan George Kennan'ın (1947) *çevreleme politikası*, Henry Kissinger'in (1994) *reel politika* kavramları Amerika'nın ulusal güvenlik ve ulusal çıkarına uygun jeo stratejik kavramlardır. Jeo stratejinin belirlenmesinde ticaret yolları güzergahları, kara ve deniz enerji trafiği, geçitler, boğazlar, adalar, kanallar önem kazanarak *jeo ekonomiyi* oluşturmuştur. Jeo Ekonomi, doğal kaynakların bulunduğu coğrafi mekanların önem kazanmasını sağlamıştır. (Cömert, 2000: 3)

Jeopolitik kavramının altında jeoekonomi ve jeokültür gibi kavramları bulunmaktadır. Marksist yaklaşımla bu kavramları değerlendirdiğimizde jeoekonomi alt yapıyı oluşturmaktadır. Jeokültür ideolojinin yeniden üretimi ile ulus inşası ve jeopolitika egemenlik alanı da üst yapıyı meydana getirmektedir. Alt yapıyı oluşturan üretim güçleri ve bunlara hakim olanların ideolojisi olarak tarihsel maddecilik içerisinde değerlendirilebilmektedir. Jeoekonomi dediğimiz kavramı açıklarken Soğuk Savaş dönemi ve sonrası dönemi anlayabilmemiz gerekmektedir. Soğuk savaş döneminde ülkeler arasında birinci derece kabul edilen askeri ve politik konular

olmuştur. Özellikle güvenlik kavramı askeri çerçeveler ile tanımlanarak, ülkeler realizm ideolojisini hat safhada benimsemişlerdir. Bir devletin güvende olabilmesi için ya diğerlerini kendine saldırmaktan caydırabilmesi ya da kendine saldırılması durumunda kendini başarıyla savunabilmesi gerekmektedir. Bunun için güvenlik, yeterli askeri güç ile bu gücü oluşturabilecek nüfus, ekonomi gibi askeri olmayan unsurları gerektirmektedir (Robert, 1993).

Küreselleşmenin hız kazanması ve özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle, çift kutup yerine tek kutuplu bir sistem hâkim olmuştur. Ülkelerin birbirlerine ve/veya bir bütün olarak uluslararası ekonomik sisteme bağımlı bulundukları günümüzde, bir ülkenin güvenlik sorunlarını sadece askeri/stratejik düzlemde aramak eksik bir yaklaşım olmaktadır. Özellikle siyasi tercihlerde ekonomik faktörlerin, toplumsal refaha ilişkin unsurların giderek daha fazla rol oynamaya başlaması ve teknolojinin askeri faaliyetler açısından kazanmış olduğu hayati önem, günümüz dünyasında ekonomik ve teknolojik imkânların bir ülkenin güvenliği açısından taşıdığı önemi açık biçimde ortaya koymaktadır (Sönmezoğlu, 2005: 276).

Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, Dünya Ticaret Örgütü gibi küresel sistemdeki temel ekonomik aktörlerin oluşmasında ABD, çok önemli bir role sahiptir. ABD'nin bu örgütlerdeki etkinliği Soğuk Savaş döneminde etkili olmuştur. Fakat Soğuk Savaş sonrasında, diğer ülkelerin de ekonomik çıkarları ön plana gelmiş ve ABD'nin tek başına bu örgütler üzerindeki istikrarı azalmıştır. Oluşan bu durum sonucu, ekonomik güvenliğinin önem kazanmış ve ülkeler istikrarları için ekonomide korumacı politikalar izlemişlerdir.

ABD, Soğuk Savaş dönemi boyunca Japonya ve Avrupa Birliği üyelerine ekonomik taviz vermiş ve bu durumda bu ülkelerin ekonomik anlamda güçlenmelerine neden olmuştur. Bu durum neticesinde, ABD kendi ekonomisine ciddi zararlar vererek SSCB'ye karşı askeri ve siyasi baskılarını sürdürmeye devam etmiştir. Fakat SSCB, Varşova Paktı ile ekonomik olarak geri kalmış ülkeleri geri kazandırmış ve jeoekonomik alanda hâkim olmasını sağlamıştır.

Soğuk Savaş SSCB'nin dağılımı (Berlin Duvarının yıkılması) ile sona ererek jeopolitik kavramının yerini jeoekonomik kavrama bırakmasına neden olmuştur. Eski Realist düzendeki askeri ve siyasi bakış yerine daha çok küreselleşme ile birlikte

liberal bir bakışa bırakarak jeoekonominin ön plana çıkmasını sağlamıştır. Bu değişim özellikle *‘‘20. Yüzyılın sonunda jeopolitik bilimi sadece devletlerin ve bölgelerin arasındaki siyasi ve askeri rekabeti değil, dinler ve kültürler arasındaki rekabet ile büyüme bölgeleri arasındaki rekabeti kapsayıcı şekilde geliştirmiştir.’’* Soğuk Savaş’tan sonra siyasi kavram, ekonomik olarak yeniden şekillenen yeni dünya düzeninin açıklanmasında etkisiz kalarak jeoekonomi kavramının ortaya çıkmasına ve ülkelerin bu kavramı kullanması gereken bir kavram olarak ortaya atılmıştır (Özdağ, 1999).

21. yüzyıldaki hızlı gelişmeler ve teknolojinin artması ile birlikte jeoekonomi kavramı ile birlikte ortaya bazı anlayışlar çıkmıştır. Jeoekonomi kavramı özellikle uluslararası güç ilişkilerinin ekonomik yaklaşımlar çerçevesinde düşünülmesini vurgulayarak devletlerarasındaki ilişkilerin arkasındaki en önemli unsur olarak jeopolitiğin yerini almıştır. Teknolojinin gelişmesi ile birlikte internet ekonomisi adı altında temel rekabet alanları oluşturulmuştur. Yeni dünya düzeni, eski dünya düzenine göre alışılmışın dışında yeni önemsemeler kazandırarak, coğrafya, siyasi ve askeri faktörlerin dışında uluslararası kurumların ve bölgesel varlıkların önem kazanmasına sebep olmuştur.

1945’li yıllardan sonra 1991 Soğuk Savaş dönemine kadar ülkeler birbirlerine karşı askeri, coğrafi ve siyasi baskı ve etkinlikler kurarak realizm ideolojisi altında jeopolitik kavramını en etkin şekilde kullanmaya çalışmışlardır. Fakat Soğuk Savaş döneminden sonra yeni dünya düzeni ile birlikte artan küreselleşme realizm ideolojisinin önemini azaltmış ve yerine liberal, Neo liberal düşüncelerinin oluşmasını sağlamıştır. Bu dönemde ülkeler birbirlerini fethedip ele geçirmeden ziyade, küresel ve uluslararası pazarlar sayesinde ekonomik olarak elde tutma gereksinimine ihtiyaç duymuşlardır. Özellikle 1991 sonrası önemli savaşların petrol odaklı olması, Körfez Savaşı, Afganistan müdahaleleri ve Ortadoğu’daki bazı iç savaşların meydana gelmesinin tesadüf olmadığını söyleyebiliriz. Geçmişte yapılan anlaşmalar, realizm ideolojisi üzerinden olmuş fakat bu anlaşmalar yerini daha çok ekonomik tabana bırakmıştır. Geçmişte nükleer silah endişesine maruz kalan ve tehdit altında olan bazı ülkeler, bu endişeyi ekonomik tabanlı yaşamış ve bazı ulusal ekonomilerin risk oluşturmasını tehdit görmeye başlamışlardır.

Jeoekonomi, yeni bir kavram olarak ortaya çıkmadan önce değişen koşullar ve durumlar sonucu ekonomik tabanlı gücün askeri ve strateji tabanlı gücün önüne

geçmesi ile birlikte, yani kısaca söyleyecek olursak jeopolitik kavramının önüne geçmesi üzerine, jeopolitik-ekonomi (Corbridge ve Agnew, 1995) jeopolinomik (Demko ve Woods, 1994: 10-11) ekopolitik (Kuehls, 1996)) ve yeni jeopolitik (Rusi, 1997)) gibi kavramlar kullanılmış ancak, jeoekonomi bugün için büyük oranda kabul görmüştür (İnan, 2004).

Tablo 2.1. Jeopolitika

Jeoekonomi Karşılaştırılması

Üç Kampli Bölünmüş Dünya

Bireyci Homojen Dünya

Kapitalizm-Komünizm çatışması

Kapitalizm-Serbest Piyasa Rekabeti

H. Mackinder –F. Ratzel

E. Luttwak – K. Ohmae

Askeri güç önemli

Ekonomik güç önemli

Ordular

Üstün teknolojik üretilen mallar –
ekonomik verimlilik

Üs ve cepheler

Pazarlar

Bölgesel oluşum-bloklar

İnternet web ağlarıyla dünya pazarına
hakimiyet

Devletler arası hegemonya savaşı

Dünya ekonomik liderliği için mücadele

Karmaşık karşılıklı bağımlılık

Karmaşık karşılıklı bağımlılığın
küreselleşme içerisinde gelişimi

Sınırlar –kimlik-toprak

Sınırsızlık – sermaye ve mal dolaşımı

Sembol Berlin Duvarı

Sembol İnternet

Jeopolitik ve jeoekonomi kavramlarını zaman açısından incelersek, jeopolitik kavramının kökünün imparatorluk çağının sonuna kadar, jeoekonomi kavramının kökünün ise Soğuk Savaş'ın sonuna kadar olduğunu söyleyebiliriz. Jeopolitik kavramının hâkim olduğu dönemde iç ve dış işlerinde egemenlik, düşman ve müttefik gibi kavramlar ön planda iken, jeoekonomi kavramının hâkim olduğu dönemde ise iç

ve dış işlerinde egemenlik ve ortak ekonomik riskler kavramları ön planda olmaktadır. Soğuk Savaş öncesi dönemde siyaset kavramı için egemenlik ve müttefik edinme stratejisi uygulanarak güç unsuru oluşturulmaya çalışılmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde liberal düzenin hâkim olması ile birlikte siyaset kavramı ekonomi ve rekabet unsurlarını hedef alan bir strateji edinerek güç unsuru oluşturulmuş ve bu durum da jeoekonomi kavramının ön plana çıkmasını sağlamıştır.

Jeopolitik zamanda güç unsuru askeri, siyasi ve coğrafi olarak ayrılmış olsa da her zaman bu unsurun altında yatan ekonomik istikrar bulunmuştur. Bir ülkenin askeri gücü ekonomik istikrarı ile doğrudan orantılı bir şekilde ivme kazanmaktadır. Ülkelerin silahlı kuvvetleri, zırhlı araçları, uçak vb. sahip oldukları bu unsurların temel etkeninin ekonomi olması ve teknoloji ile birlikte ivmelendirilmesi jeoekonomi kavramının jeopolitik kavramından daha çok ön plana çıkmasını sağlamıştır.

Avrupa Birliği (AB), Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA), Asya Pasifik Ekonomik İş birliği (APEC) gibi anlaşmaların bölgesel ekonomik kuruluşların şekillenmesinde etkisi göz ardı edilmemesi jeoekonomik bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bölgesel kuruluşların temelinde siyasi ve ekonomik gücün olması, bu bölgelerin jeoekonomik yapısını ortaya çıkarmaktadır.

Jeoekonomik kavramında ülkelerin yerini uluslararası pazarlar, etkili verimlilik, teknolojik ürünler ile yapılan etkileşimler oluşturmaktadır. Bu perspektifte bakacak olursak ekonomik ilişkiler barışçıl bir ortamda homojen savaşların yaşanmasına neden olacaktır.

Günümüz çağında yaşanan ekonomik, siyasi, kültürel ve özellikle teknolojik gelişmeler sonucu ulus devletlerin varlıklarını sürdürebilme yöntemleri el değiştirmiştir. Bu değişim sürecinde devletlerin daha fazla güç ve etki yaratması için jeopolitik kavramının hâkim olduğu siyasi ve askeri unsurlardan çok jeoekonomi kavramının hâkim olduğu ekonomi ve teknoloji tabanlı bir etkinlik ortaya koyma gereksinimleri doğmuştur. Bu ilişkileri etkin bir şekilde analiz edebilmek için jeopolitik kavramının yerini jeoekonomi kavramının alması kaçınılmaz gözükmektedir. Eskiden jeopolitik kavramı ile birlikte ülkeler sınırları ile belli iken, günümüzde bu durum sınırsızlıklara yerini bırakarak yeni iletişim ağları ile belirlenme gereksinimini doğurmuştur. Jeopolitikten jeoekonomiye geçiş aralığı Soğuk Savaş'ın

sona ermesi ile başlamış, küreselleşme ile daha liberal bir ortamda gelişmiş, özellikle internet çağı ve gelişen teknoloji ile ekonomi tabanlı bir ivme kazanarak günümüz şeklini almıştır.

2.4. Jeoekonomik Stratejiler

Strateji kavramı söz dizisi olarak ele alındığında kökeni açısından eski Yunancada generallik saltanatı anlamına gelen “strategos” sözcüğü ile bağlatılmaktadır. Orta çağ ve modern dünyada “ savaş sanatı “ olarak görülmüş, kuvvet ve hilenin göreceli yararları, ittifakların önemi ,savaşın rolünü açıklamakta kullanılmıştır. (Freedman, 2014: 17) Sonuçları elde etmek amacıyla imkanları kullanmanın yolları olarak askeri alanda tanımlanmaktadır. (Lykke, 1989: 8)

Strateji kavramına tarihsel olarak bakacak olursak gittikçe anlamında değişiklikler ve uygulamasında farklılıklar olduğu görülmektedir. İlk olarak askeri alanda kullanılan strateji kavramı daha sonra ekonomik anlamda kullanılmaya başlamıştır. Strateji dediğimiz zaman ülkeler ve uluslararası savaşlarda karşılıklı askeri projeler aklımıza gelmektedir. Geçmişte savaş ortamında bir ülkenin siyasi iktidarının sonuca ulaşmak için askeri kuvvetleri kullanması fakat gün geçtikte bu durum askeri alan dışında ekonomik, kültürel, siyasal ve benzer alanlarda da etkisini göstermesi strateji kavramının geniş bir perspektiften bakılacağını ortaya koymuştur.

Strateji kavramı ekonomik alanda ilk defa 20. Yüzyıl başlarında yer almaya başlamıştır. Bu kavram diğer alanlarda kullanılmış olsa da sosyal bilim alanında ekonomik anlamda ilk defa hem iktisatçı hem de matematikçi olan Macar matematikçi John Neuman ve iktisatçı Oscar Morgenstern tarafından dile getirilmiştir. Bu iki bilim adamı “ *Oyun Teorisi*” ile literatüre geçmiştir. (Neuman ve Morgenstern, 1944) Bu teoride strateji kavramını kişi ekonomisi tabanla incelemiş ve karşılıklı iki kişinin birbirlerine karşı üstünlük sağlamak için uygulayabileceği bir eksen belirlemişlerdir. Yani burada kişiler karşılıklı ekonomik stratejilerini bilerek ona göre bir strateji belirlemeye çalışmalarını savunmuşlardır. Bu durum aynı satrançtaki gibi belirliliğin tam sağlandığı koşullar altında oynanıyordu. Ekonomik ve sosyal olaylarda bu varsayım geçerli olmadığı halde, oyun teorisi, strateji kavramının sosyal bilimlerde yer alması ve temel oluşturması açısından önemli bir katkı sağlamıştır.

Ekonomi alanına askeri alandan transfer olan strateji kavramı yine askeri stratejilerin ilkelerini de izlemektedir. Askeri strateji ilkelerinin ekonomiye uygulandığında (Şakar [web] 2006);

- **Güçlü olma ilkesi** : düşman karşısında askeri açıdan güçlü olma. Ekonomik açıdan ise pazarda finansal açıdan güçlü olma, kuralları belirleme.
- **Zayıf noktadan vurma** : düşmanın zayıf noktasını bulma ve onu güçsüzleştirme. Ekonomik açıdan siyasi sorun yaşanan ülkelerle ilişkileri kuvvetlendirme
- **Amaç-Araç Üstünlüğü** : Savaşı kazanmak için eldeki araçlarla amacı gerçekleştirme. Dünya piyasasında tekel konuma gelebilmek için ucuz maliyet ve işgücünü değerlendirerek dünya üretim merkezi olma. Örnek Çin.
- **Esneklik İlkesi** : Koşullara göre yeni projeler belirleme, değişikliklere uyum sağlama. Dünya 2008 Ekonomik krizi sonrası bunu fırsata çeviren Çin olmuştur. AB ekonomik açıdan yardım ederek Avrupa pazarının kendisine açılmasını sağlamıştır.
- **Güçlerin Etkili Kullanım İlkesi** : Askeri gücü etkili olabilecek bölgelere kaydırma ve böylece onlardan en fazla fayda sağlama. Çin nüfusunu, kontrol altına almak istediği bölgelere dağıtarak buradaki ekonomik koşulların kendi lehine oluşmasını sağlamıştır. Sibiry'a'daki Çin nüfusu bugün Sibiry'a-Çin doğal gaz boru hattının ortaya çıkmasında önemli bir araç olmuştur.
- **Ateş ile Harekatı Birleştirme İlkesi** : Karşı düşmanın hareketini önceden öğrenip buna engel olma ve hücumla geçme. Çin'in dijital bilgileri çalma konusunda gösterdiği başarı, ülkeyi yüksek teknoloji konularında ABD'den ön plana geçmesini sağlamıştır.
- **Kayıp vermeden Geri Çekilme İlkesi** : Geri çekilmek de sürekli saldırı halinde olmaktan fayda getirebilir. Rusya'nın Batı'nın kendisine uyguladığı yaptırımlara rağmen karşılık vermeden, siyasi olayları kendi lehine etkilemeye çalışmıştır.

Jeoekonomi bir devletin ekonomik amaçları ya da ulusal çıkarlarını ekonomik araçlarla gerçekleştirilmesidir. Blackwill ve Harris yedi tane bir devlet için ekonomik enstrüman saymıştır bunlar (Blackwill and Harris, 2016 :20) ;

1. Ticaret politikası
2. Yatırım politikası
3. Ekonomik ve Finansal Yaptırımlar
4. Siber
5. Dış Yardım
6. Para politikası
7. Enerji ve mallar

Bu enstrümanları kullanarak bir devlet jeoekonomik stratejileri hayata geçirebilmektedir. Jeoekonomik stratejileri bölge bazında belirleyen Mikael Wigell, dört ideal tip tanımlamıştır. Bu tipler bölgesel güçlerin komşularıyla ilişkilerinde izledikleri stratejileri oluşturmaktadır. Uluslararası sistemde bölgesel güçler stratejik amaçlar için ekonomik araçları kullanmaktadırlar. Bu modelde iki kriter incelenmiştir. Devletlerin nasıl (rekabet ya da işbirliği) ve neden ekonomik araçlarını kullandığını değerlendirilmiştir. Wigell'e (2016 : 135) bu dört strateji;

1. Neo- emperyalizm
2. Neo-merkantalizm
3. Hegemonya
4. Liberal Kurumsalcılık

sayılmaktadır. Realist açıdan sıfır toplamı bir ekonomik rekabette dış ticaret açısından neo emperyalizm ve neo merkantalizm bir devleti kazandırırken diğer devletin kaybına neden olmaktadır. Yaptırımlar ön plana çıkıp dış yardımın kesilmesi, pazara ulaşımın engellenmesi uygulamaları dış politikada önem kazanır. Oyunun kuralları yazılarak güçsüz ekonomik devletlerin sömürülmesiyle büyük güçlerin çıkarlarının gerçekleştirilmesi sağlanmaktadır. Neo emperyalizm stratejisi jeopolitik çıkarlar için uygulanırken, neo merkantalizm daha büyük bir ekonomik güç haline gelmek için kullanılır. Liberal teori açıdan ise liberal kurumsalcılık ve hegemonyacı stratejiler daha stratejik işbirliğini öngörmektedir. Liberal kurumsalcılık her devletin çıkarı için

normlar oluşturulmasını sağlar. Hegemonyacı strateji de ise devlet ekonomik gücünü sadece ekonomik amaçlar için değil aynı jeopolitik çıkarları içinde uygulamaktadır.

3. Bölüm

AFRO AVRASYA BÖLGESİ

3.1. Afro Avrasya Bölgesinin Sınırları

Asya, Orta Doğu, Kafkasya, Körfez Bölgesi ve Afrika'yı kapsayan, aynı zamanda yeni Heartland olarak kabul edilen Afro Avrasya bölgesi, dünyanın yeni jeoekonomik ve stratejik bölgesi olarak tanımlanmaktadır. Toplam kapladığı alan yeryüzünün neredeyse yarısını kapsayacak şekilde 82,816,512 m²'dir. Dünyanın en büyük nüfusuna sahip ülkeleri Çin ve Hindistan'ında yer aldığı toplam nüfus yaklaşık 6,5 milyar yani dünya nüfusunun %86'sı bu alanda yaşamaktadır. Toplam 147 ülke bu coğrafi alan içerisinde yer almaktadır. Yeryüzünün en geniş topraklarının ve enerji kaynaklarının sahip olduğu bu bölge, ilerleyen yıllarda en büyük ekonomik rekabetin ve istikrarsızlıkların yaşanacağı bir bölge olarak konumlandırılmıştır.

Harita 3.1. Afro Avrasya Bölgesinin Kapladığı Alanlar Kırmızı-Mavi-Yeşil

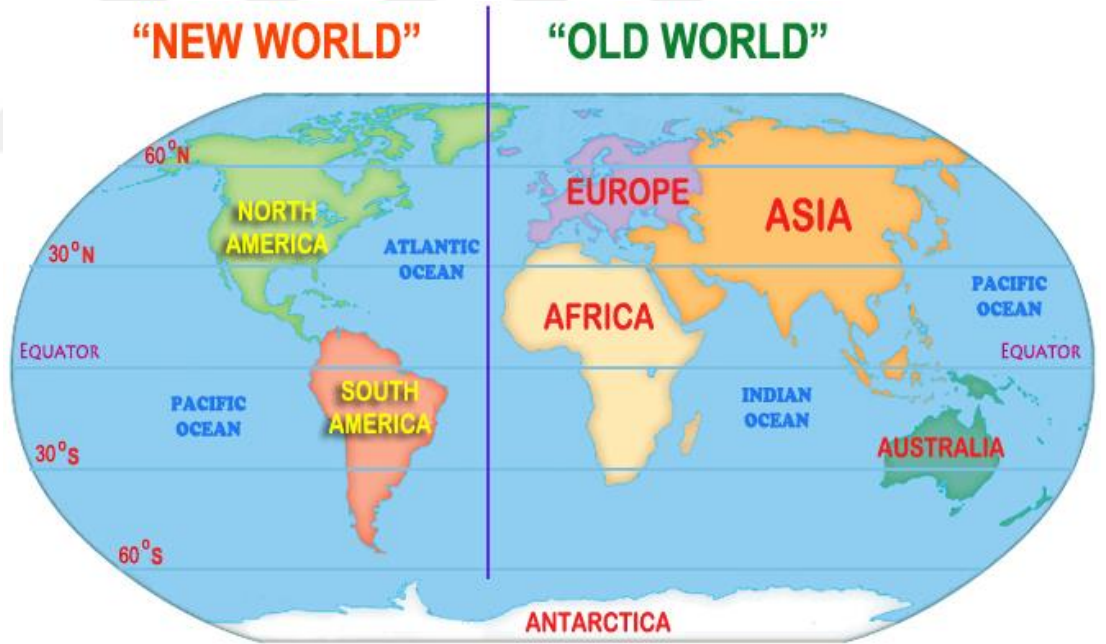
Kaynak (Afro Eurasia [web])

Tek bir süper kıta olarak tarihsel olarak bir bütünlük arz etse de tektonik gelişmeler ile kıtalar birbirinden ayrılmıştır. Günümüzde Afrika ile Asya'yı bağlayan en önemli yer Süveyş Kanalı'dır. Afrika, Avrupa ile Cebelitarık Boğazı ve Sicilya ile karasal olarak ayrılmaktadır. Avrasya bölgesi, Asya ile Avrupa'nın birleşiminden oluşmaktadır. Kıtalar kendi içlerinde çeşitli bölümlerden oluşmaktadır. Afrika; Kuzey

(Mahrep-Sahara-Sarel) – Güney - Orta (Kongo alanı) – Doğu (Afrika Boynuzu) – Batı (Sudan) ve Sahra Altı olarak alt alanlardan oluşmaktadır. Avrasya bölgesi ise Asya temelinde Doğu Asya, Uzak Doğu, Güney Doğu Asya Kuzey Asya (Sibirya), Güney Asya (Hindistan) ; Ortadoğu bölgesi, Orta Asya, Kafkasya, Avrupa topraklarından oluşmaktadır.

Dünya tarihi açısından Asya-Avrupa-Afrika kıtalarının kapladığı alan *Eski Dünya* olarak adlandırılmaktaydı. Amerika ve Okyanusya olarak nitelendirilen *Yeni Dünya*'nın karşısında yer alır. Arkeolojik bulgulara göre Demir Çağ'da bu bölge birbirine *İpek Yolu* ile karadan karşılıklı etkileşim içerisindeydi. Demir çağı bu özelliği tarihsel olarak Batı kültürünün (Klasik anlamda Helenizm), Yakın Doğu (Zerdüş ve Semavi Dinler) ile Doğu Asya (Hinduizm, Budizm, Konfüçyüs ve Taoizm) kültürel alanların ortaya çıkmasına liderlik etmiştir.

Harita : 3.2. Yeni Dünya (New World) – Eski Dünya (Old World)

Kaynak : (Plantsgalore [web])

3.2. Afro Avrasya Bölgesinin Jeopolitik Açısından Özellikleri

Jeopolitik, coğrafyanın ve siyasetin birbirleri üzerindeki etkilerini inceleyen bir bilim dalı olarak adlandırılabilir. Tarihsel gelişimi sırasında ilk ortaya çıktığı zamanlarda bu kavramın net bir tanımının olmayışı en büyük zayıflığıydı. Güç politikalarını yansıtmakta ve belli başlı ideolojilerin etkisindeydi. Çoğu zaman kavramın büyük güçlerin dış politikalarını meşrulaştırmak için oluşturulmuş olduğu, emperyalist bir nitelik taşıdığı düşünülmüştür. Jeopolitik, devletlerin coğrafi özellikleri ile siyasi özelliklerini bir arada inceleyen bir bilim dalıdır. Devlet temel aktör olarak alır ve uluslararası sistem içerisinde devletler arasındaki ilişkilerde izlenen strateji olarak da değerlendirilebilir. Devletler arasındaki çatışma ve rekabetin bir aracı olarak siyasi coğrafyanın konusu içerisinde yer alır. Devletlerin hem savaş nedeni hem de barışın devamlılığının bir amacı olabilir.

Afro-Avrasya bölgesini jeopolitik açıdan en iyi tanımlayan teori, İngiliz Coğrafyacı Harold John Mackinder'in *Kara Hakimiyet Teorisidir*. 1904 yılında yayınladığı " *Tarihin Coğrafi Mihveri*" adlı eserinde Dünya'nın Kalbi (Heartland) kavramını ortaya atmıştır. Bu teoride " *Dünya Adaları*" olarak Afrika, Asya ve Avrupa kıtalarının birleştirdiği alanı belirtmiştir. Doğu Avrupa'yı kim yönetirse Heartland'a hakim olacağını ve böylelikle dünya adasına hükmedeceğini ileri sürmüştür. dünya adasına hakim olan ise yani bu üç kıtanın birleştiği coğrafi alana dünyaya hakim olacağını belirtmiştir. (Mackinder, 2013 : 50)

Harita 3.3. Halford John Mackinder'in Kalp Sahası

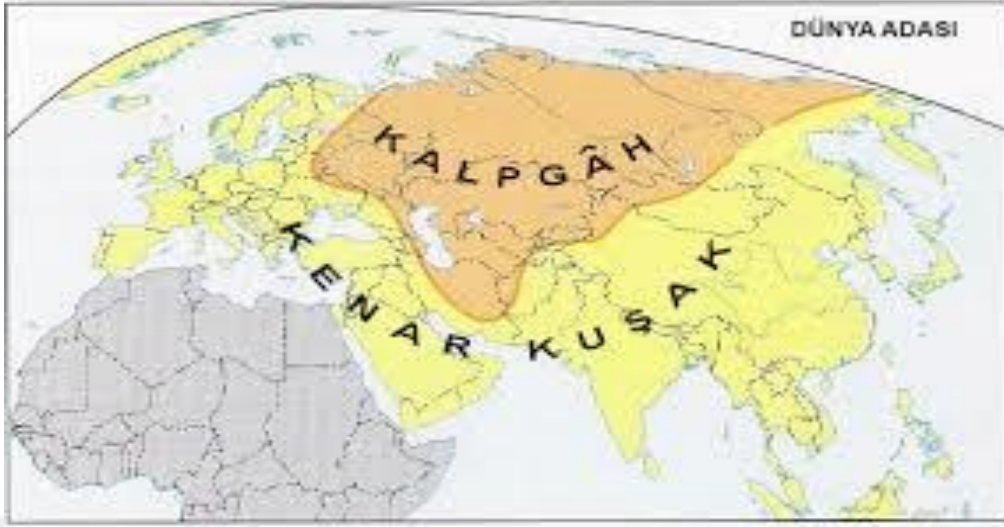

Kaynak : (Mackinder, 2013 :51)

Mackinder'in teorisinde Amerika, Avustralya ve Antarktika dünya adasının uydularıdır. Bu dünya adası içinde kalan Doğu Avrupa ve Sibirya bölgesi, dünyanın Heartland (kalp sahasını) oluşturmaktadır. Heartland'ın çevresindeki Balkanlardan Çin'e kadar uzanan alan ise “ İç veya Kenar Hilal” ya da “ Dünya Adasının Uyduları” olarak kabul edilmektedir. Dünya adası olarak kabul ettiği Afrika, Asya ve Avrupa kıtalarını birbirinin devamı olarak görür ve büyük bir dünya adası oluşturduklarını ileri sürer. Bu dünya adasının Sibirya, Volga Nehri, Kuzey Buz denizi, Afganistan ve İran arasındaki bölge *Kalpgah* olarak adlandırılır. Bu kalpgah bölgesi iki önemli çember ile çevrilidir. İlk çemberde Çin, Hindistan, İran, Türkiye, Doğu Balkanlar, Avusturya, Almanya gibi devletler bulunmaktadır. Kalpgah bölgesinde güçlü olan devlet, bu ç çember bölgesini yarıp sıcak denizlere ulaşırsa dış çember olarak nitelendirilen Japonya, Avustralya, İngiltere, Afrika ve Amerika ülkeleri üzerinde hakimiyet kurma yoluna gidebilir. Başarılı olduğu takdirde dünya hakimiyetini ilan eder. Bu yüzden bu teoride iç çember ülkeleri stratejik bir öneme sahiptir. (Özey, 1997: 97)

Afro Avrasya bölgesine değinen başka bir jeopolitik görüş, Mackinder'in fikirlerinden yola çıkan, Amerikalı jeopolitik düşünür Yale Üniversitesi Profesörlerinden Nicholas J. Spykman,(1893-1943)'dır. “Barış'ın Coğrafyası “adlı kitabında *Kenar Kuşak Hakimiyet Teorisi* geliştirerek dünya da etkin olmak için *heartland* değil *rimland* olarak kabul edilen merkezi çevreleyen bölgelere hâkim olmanın daha önemli olduğunu ileri sürmüştür. Kendi görüşünde dünya adaları yer alırken içten dışa değil, dıştan içe doğru hakimiyetin dünya egemenliğini sağlayacağı yani iç kenar rimland'a hakim olan merkez bölge heartland'a, buraya hakim olanda dünyaya egemen olacağıdır. İç kenar İslam ülkelerini de içerdiğinden heartland'a ulaşmak için bu bölgelerin ele geçirilmesi ya da kontrol edilebilir olması önemlidir. Hitler Almanya'sı tarafından II. Dünya Savaşı sırasında strateji olarak izlenen Mackinder'in görüşü Almanlar için savaş yenilgisiyle hayata geçmemiştir. Avrupa'da NATO'nun kurulması, Asya'da Amerika'nın Kore ve Vietnam savaşları Spykman'ın görüşlerini yansıtmaktadır. (Spykman, 1942: 43)

Harita 3.4. Nicholas Spkyman'ın Kenar Kuşak Alanı (Rimland)

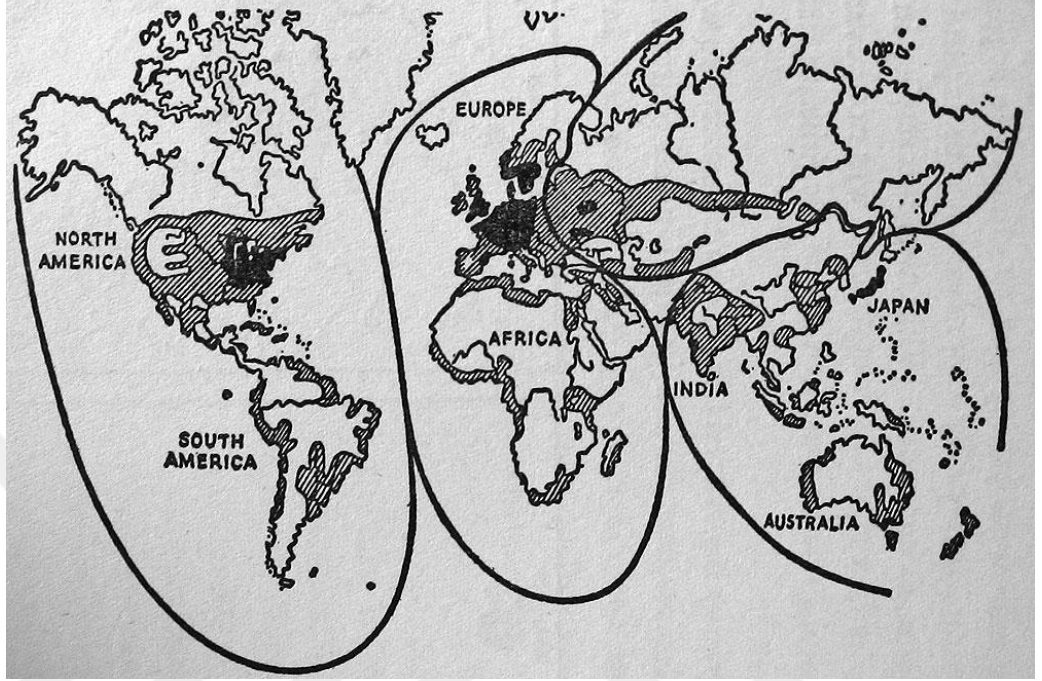

Kaynak : (Spkyman, 1944)

Afro Avrasya bölgesine jeopolitik açıdan dikkat çeken diğer bir görüş, Alman jeopolitikçi Karl Haushofer'in *Pan Bölge Model*'idir. II. Dünya Savaşı sırasında Adolph Hitler yönetimindeki Almanya'nın Batı'ya karşı üstün olması için ortaya çıkarılmıştır. Dünyayı ekonomik, politik ve kültürel açıdan güçlü dört büyük devlete ve onların komşuları üzerindeki etkileri olarak pan bölgelere ayırır. Bir başka deyişle pan bölgeler merkez ile zengin doğal kaynaklara sahip çevre ülkeleri arasında birbirine bağlanmış, boylama göre geniş alanları ayıran işlevsel bölgelerdir. (O'Loughlin ve Wüsten, 1990:1) Bu dört bölge, ABD merkezli Amerika kıtası *Panamerika*, Japonya merkezli *Panpasifik*, Rusya merkezli *Panasya* ve son olarak Almanya merkezli *Panavroafrika* dır. Panamerika bölgesinde ABD, Kuzey Amerika (Kanada ve ABD), Orta Amerika (Meksika) ile Güney Amerika'nın bir bölümünü kontrol edip ekonomik olarak yararlanmaktadır. Japonya Panpasifik bölgesinde Güney Doğu Asya'daki adaları, Doğu ve Merkez Asya'yı kontrol etmektedir. Panasya'da Rusya Kuzey ve Orta Asya'yı kontrol ettiği düşünülmüştür. Panavroafrika ise Avrupa ile Afrika kıtasının büyük bölümünü kapsamaktadır. *Panavroafrika*, bugünkü Afro Avrasya bölgesini kısmen yansıtırken, Almanya'nın Yaşam Alanı kavramı içerisinde dünya hakimiyeti için öncelikli alan olarak görülmüştür. Osmanlı topraklarının da bu pan bölgede gösterildiği ve Berlin-Bağdat demiryolu projesinin bu amaçla planlanmıştır. Almanya'nın Afrika'da çok fazla sömürge elde edemediğinden II. Dünya Savaşı'nda Afrika'da açtığı cephelerde bu amacı gerçekleştirmeye çalıştığı söylenebilir.

(Karabulut, 2005: 136) Çin hayata geçirdiği kara ve denizden 2. İpek Yolu projesi Panavroafrika ,Panasya ve Panpasifik bölgelerin birleşiminden oluşmaktadır.

Harita : 3.5 Karl Haushofer'in Pan-Bölge Modeli

Kaynak: (O'Loughlin ve Van der Wüsten, 1990 : 6.)

Jeoekonomik alanda jeopolitik pan bölge görüşüne benzer “ *bölge-devlet*” kavramı Jessie Poon ve Kavita Pandit tarafından geliştirilmiştir. Bölge devletler güçlü ekonomik bağlantılara sahip ulus devletleri oluştururken, kendi içlerinde bir devletin egemenliğinde hareket ettiklerini ileri sürmüşlerdir. Her bir bölge devlet bir merkez pazar etrafında işlevsel olarak örgütlenmiştir. 1970-1990 yılları arasında küresel ekonominin ilk üç ülkesi ABD, Japonya ve Almanya merkezli üç devlet genişlemesi görülmüştür. Bu üç ülkenin genişlemesi İngiltere ve Fransa'nın ekonomik alanın daralmasına neden olmuştur. (Poon ve Pandit, 1996: 277-280) Çin'in 2.İpek yolu projesiyle bir bölge devleti olarak ekonomik açıdan genişlemesi, Almanya, Fransa, ABD ile Japonya'nın ekonomik alanını daraltacaktır.

3.2.1. Değişen Unsurlar

Jeopolitik kavramının değişen unsurlarını, bir ülkenin veya bölgenin nüfusu, ekonomisi, sosyal ve kültürel değerleri, siyasi rejimi, askeri değerleri olarak

gösterebiliriz. Ekonomik değerler ülkelerin doğal kaynaklarını, iş ve işçinin emeğini, verilen sermayeyi ve o sermayenin yönetimi gibi oluşumları kapsamaktadır. Bilimsel ve teknolojik değerler sürekli değişmekte olup, aslında en önemli bir değer olarak görülebilmektedir. (Yılmaz, 2017 :112)

Toplam 147 ülkeyi kapsayan Afro Avrasya bölgesinde nüfus yoğunluğu 7,5 milyar toplam dünya nüfusu içerisinde yaklaşık 6,5 milyar insanı kapsamaktadır. Dünyanın Afro Avrasya bölgesinin nüfus yoğunluğu, nüfusun coğrafya üzerindeki dağılımı ve nüfusun nitelikleri göçlerle artabildiği gibi savaşlar ile azalabilir.

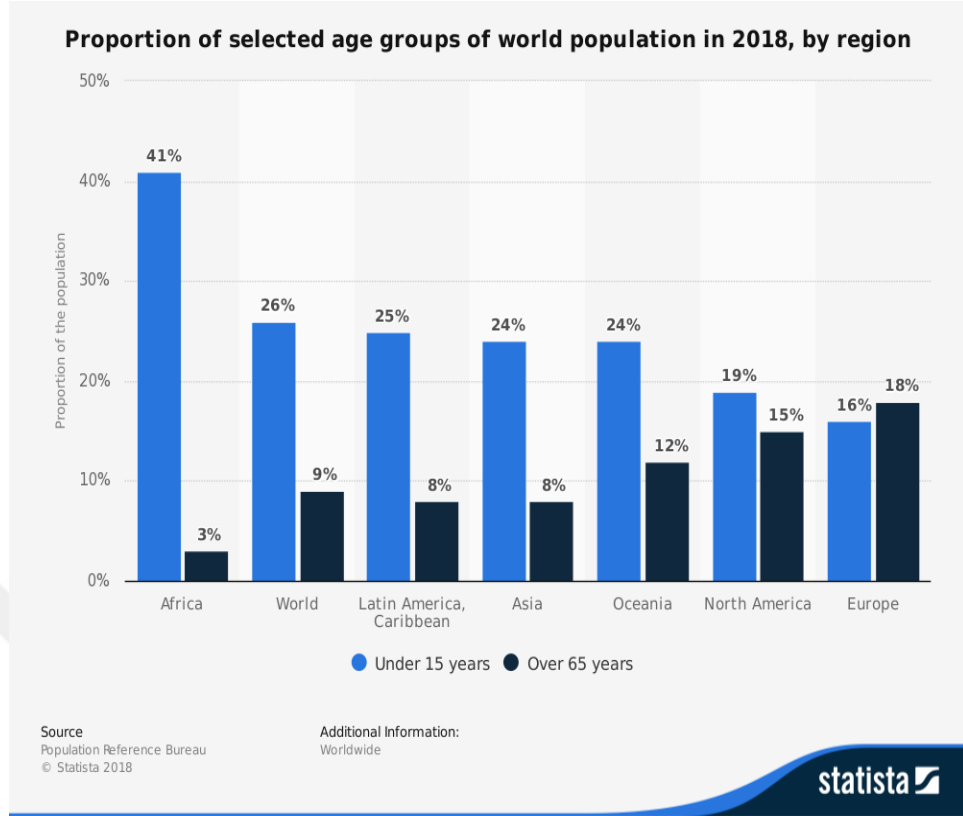
Tablo : 3.1. Afro- Avrasya Bölgesi Nüfus Özellikleri

<u>Bölge</u>	<u>2018 Nüfus</u>	<u>Yüzölçümü</u>	<u>Dünya Nüfusu Payı</u>
Asya	4,545,133,094	31,033,131	59.55 %
Afrika	1,287,920,518	29,648,481	16.87 %
<u>Avrupa</u>	<u>742, 648.010</u>	<u>22,134.900</u>	<u>9.73 %</u>
Toplam	6,575,701,622	82,816,512	86.15 %

Kaynak : (Worldometers [web])

Afro- Avrasya bölgesinde nüfus açısından avantajlı alan Asya gözükmemektedir. Dünyanın en büyük nüfusuna sahip iki ülkesi Çin ve Hindistan bu sayının yükselmesinde ciddi rol sahibidirler. Çin nüfus avantajını, ucuz işgücü maliyeti olarak ülkesinin dünyanın üretim merkezi olmasını sağlamıştır. Artan maliyetler Çin'den sonra Hindistan'ı ön plana çıkarırken, Tablo 3.2 de görüldüğü gibi 15 yaş altı genç nüfus Afrika kıtasının da yeni bir iş gücü pazarı olarak da değerlendirilmesine neden olabilmektedir. Salgın hastalıklar açısından Afrika başta AIDS olmak üzere EBOLA gibi birçok öldürücü epidemik hastalıklar nedeniyle genç nüfus yüksek olsa da kolaylıkla düşebileceği bir yer olarak da değerlendirilmelidir. Diğer taraftan iç savaşlar, ülke içi baskıcı rejimler, bölgesel savaşlar Afrika ve Ortadoğu nüfusunu azaltıcı sonuçlar doğurabilir.

Tablo : 3.2. Dünya Nüfusunun 15 Yaş Altı ve 65 Yaş Yukarı Dağılımı

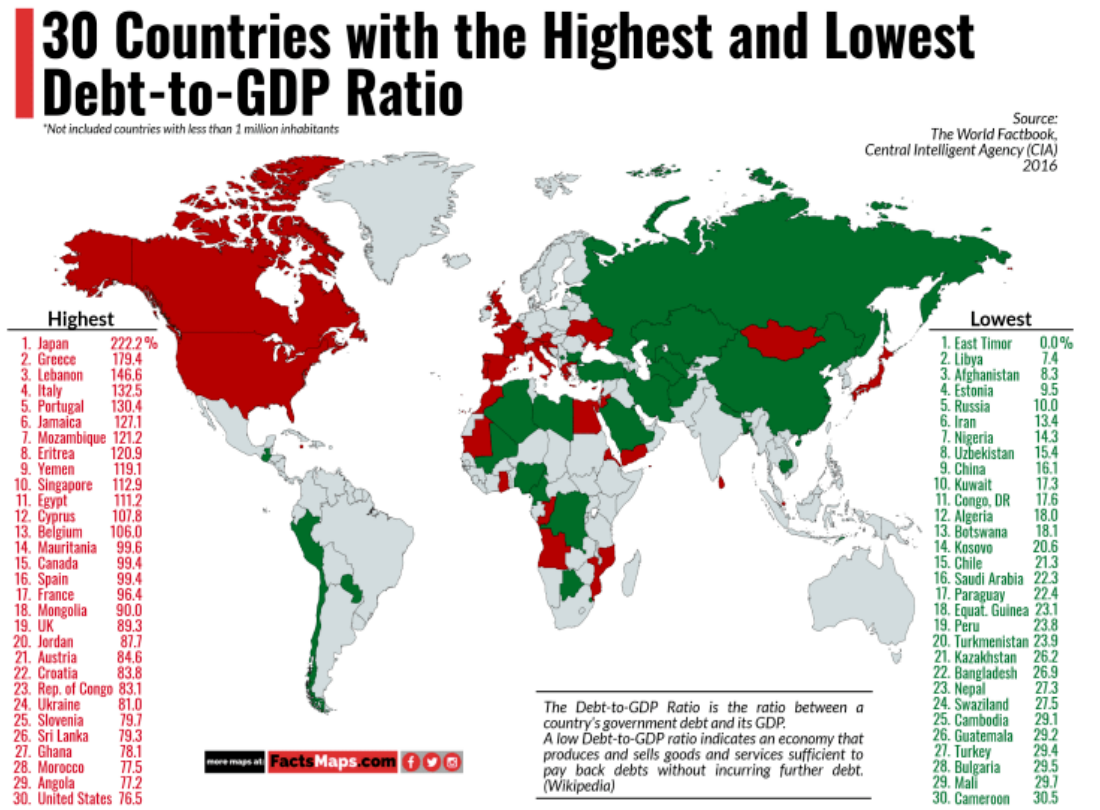
Kaynak : (Statista, 2018 [web])

Jeoekonomik gelişmede nüfus kavramı, ulusların ve ülkelerin koşullarına göre değişiklik gösterdiği gibi hızlı nüfus artışının olumlu etkisi olduğu gibi olumsuz etkilerinin de meydana geleceği savunulmuştur. Yüksek nüfuslu bir ülke, geniş pazar hacmi anlamına geleceği gibi bu durum yeni istihdam olanaklarının meydana getirilmesine ve hükümet harcamalarının artmasına neden olmaktadır. Yüksek nüfuslu bir ülke iş bölümünü arttırarak uzmanlaşmayı sağlar ve bu durum da üretimin daha da verimlilişmesini sağlar. Nüfusun eğitim düzeyi ile birlikte doğru orantılı şekilde gelişme sağlaması, jeoekonomik bir stratejiye dönüştürülebilir. Fakat bu durum için eğitim düzeyinin sürekli arttırılması ile birlikte teknolojik gelişmenin de sağlanması gerekmektedir.

Nüfusla birlikte diğer önemli gösterge ülkenin ekonomik verileridir. Bir ülkede üretilen mal ve hizmetlerin nüfusa oranıyla bulunan kişi başında düşen milli gelir (GNP) ülkeler arası refah seviyelerinin kıyaslanmasında önemli göstergelerden biri olarak yer almaktadır. Yine ülkenin sahip olduğu borcun Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

(GDP) oranı ülkenin ekonomik açıdan kırılgan ülkeler arasında yer almasına neden olmaktadır. GDP bir ülkenin ekonomik performansını izlemeye yardımcı olan en önemli makro ekonomik göstergelerdendir. Bir devletin ekonomisindeki büyüme ve daralmayı gösterir. Batı Avrupa ve Amerika GNP oranlarında yüksek olarak refah seviyesine sahip olsalar da ülke borçları istikrarı bozabilmektedir. Aşağıda Harita 3.6 da dünyada yer alan 30 ülkenin borçlarının GDP oranlarını göstermektedir. Afro Avrasya Coğrafi alan açısından borçlu ülkeler bazında Avrupa ön planda yer alırken, düşük borca sahip ülkeler başta Asya ülkeleri bulunmaktadır. Bu tablo ülkede üretilen mal ve hizmetlerin devletin borçlarını karşılayabildiğini gösterdiği Asya bu açıdan önemli bir alan olarak ortaya çıkmaktadır.

Harita : 3.6. 30 Ülkenin En Yüksek ve En Düşük Borcunun GDP Oranı

Kaynak : (CIA, 2016 [web])

Afro Avrasya bölgesinden G-20 ülkeleri içerisinde yer alan Çin, Endonezya, Güney Afrika, Güney Kore, Hindistan, Japonya, Rusya, Suudi Arabistan, Fransa, İngiltere, İtalya, Türkiye, Suudi Arabistan ve AB Komisyonu bölgenin dünya

ekonomisindeki yer aldığı gücünü göstermek açısından önemlidir. Aşağıdaki Tablo 3.3 de görüldüğü gibi maliyet avantajları, alt yapı yatırımları ve coğrafi koşullar açısından küresel üretim ligindeki 15 ülkenin 10 tanesi bu coğrafi alan içerisinde yer almaktadır. Cushman & Wakefield tarafından ülkelerin üretim gücünü araştırarak ortaya konan “İmalat Riski Endeksi” Asya, Ortadoğu ile Latin Amerika’nın bazı bölgelerinde yüksek jeopolitik risklere karşı güçlü konumda olduklarını ortaya koymuştur. (Dünya [web])

Tablo : 3.3. İmalat Risk Endeksi Sıralamasında İlk 15 Ülke

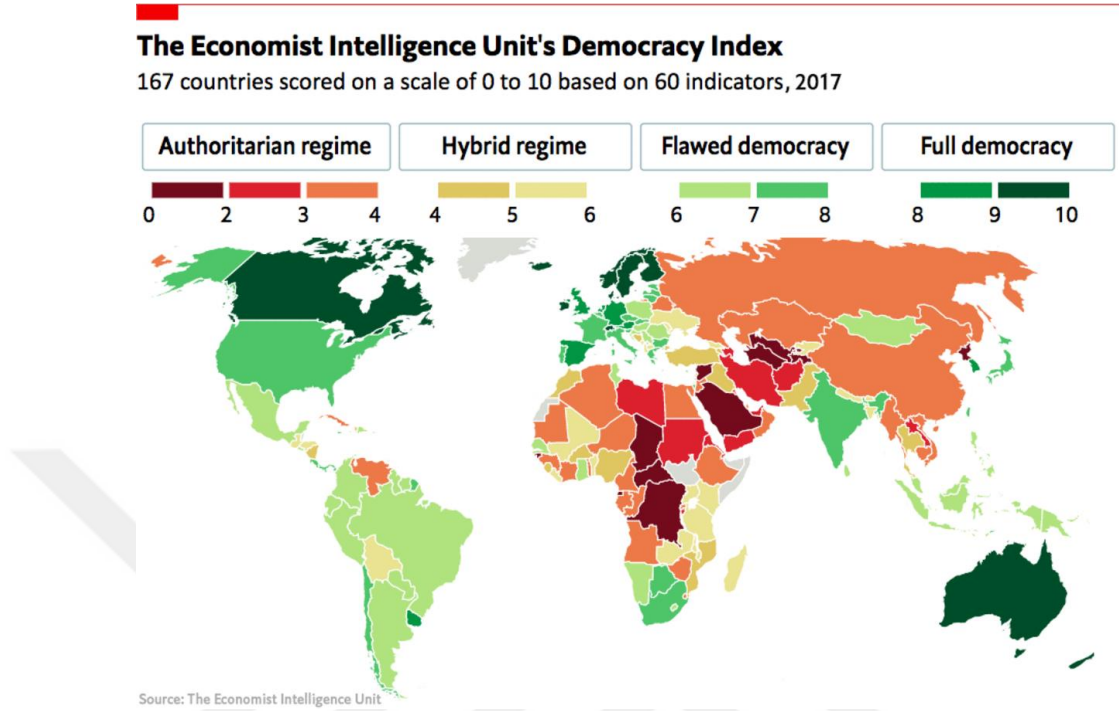
Küresel üretim liginde ilk 15						
	Temel senaryo				Alternatif senaryolar	
	Sıralama 2018	Koşullar (%40)	Risk (%20)	Maliyet (%40)	MALİYET DUYARLI SİRALAMA (KOŞULLAR %20/ RISK %20/ MALİYET %60)	KOŞUL DUYARLI SİRALAMA (KOŞULLAR %60/ RISK %20/ MALİYET %20)
Çin	1	8	26	15	1	4
Litvanya	2	16	19	20	3	5
Malezya	3	20	24	13	2	11
Çin (Tayvan Bölgesi)	4	14	21	24	16	7
Kanada	5	10	7	27	25	3
ABD	6	3	6	28	27	1
Macaristan	7	21	18	22	13	12
Çek Cumhuriyeti	8	24	10	26	18	13
Slovakya	9	23	13	25	19	14
Türkiye	10	22	34	8	12	20
Peru	11	28	30	6	6	23
Filipinler	12	31	31	3	5	27
Kolombiya	13	27	29	11	11	25
Rusya Federasyonu	14	38	25	5	4	32
Tayland	15	25	36	12	14	24

Kaynak (Dünya[web])

Politik değerler denilince aklımıza gelecek olanlar ülkenin siyasi rejimi ve otoritesi, iç ve dış ittifakları, siyasi rejimleri ve hukuksal niteliklerdir. Economist dergisinin 2018’de yayınladığı dünya haritasında otoriter rejimler, demokratik ve otoriter öğeleri barındıran hibrit rejimler, eksik demokrasi ve tam demokratik devletler olarak ülkeleri göstermiştir. Aşağıda yer alan Harita 3.7 de görüldüğü gibi Afro Avrasya bölgesi demokrasiden uzak, otoriter rejimlerin ve hibrit rejimlerin hakim olduğu bir coğrafi alanı kapsamaktadır.

Harita : 3.7. Dünyadaki 167 Ülkenin Demokrasi İndeksine Göre Sıralaması

■ : Otoriter – ■ : Hibrit – ■ : Eksik / ■ : Tam Demokrasi

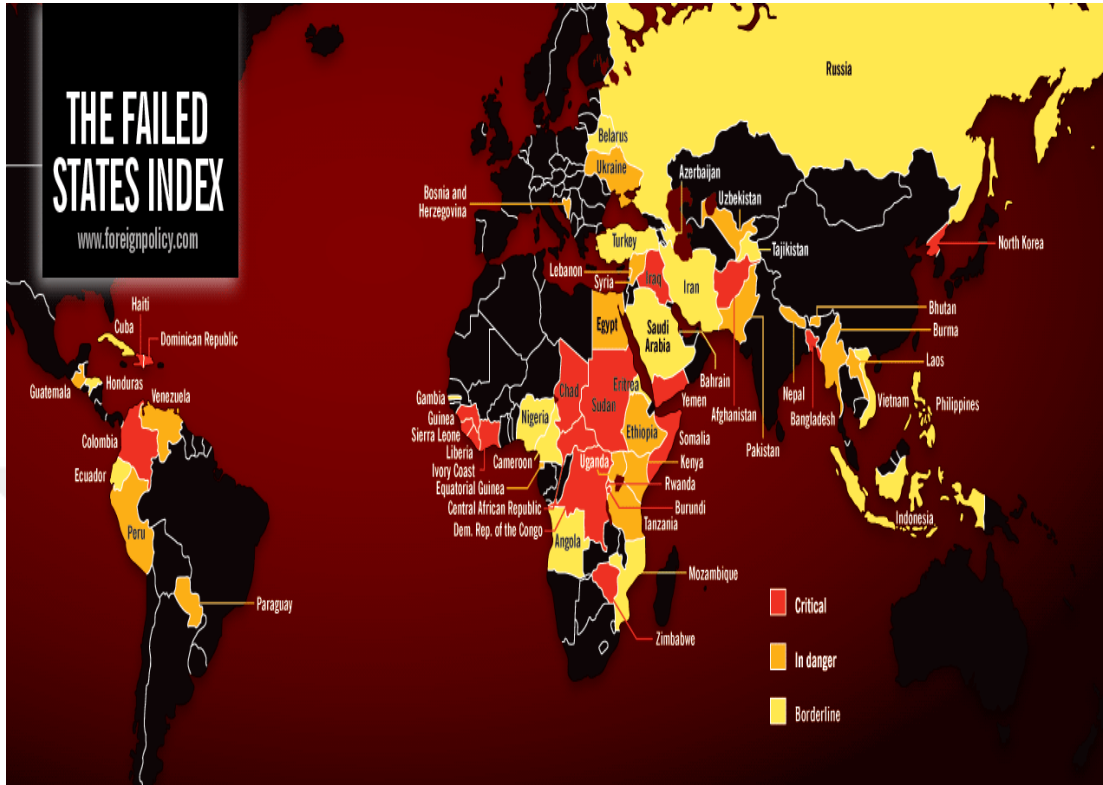

Kaynak : (Economist, 2018 [web])

Ülkeleri demokrasi teorisine göre analiz eden sivil toplum kuruluşu Freedom House 2018 raporuna göre dünyada sadece üç İskandinav ülkesi dışında tam demokratik ülke bulunmamakta olduğunu ortaya koymuştur. En kötü 12 ülke Afro Avrasya sınırları içerisinde Suriye, Güney Sudan, Eritre, Kuzey Kore, Türkmenistan, Ekvator Gine'si, Suudi Arabistan, Somali, Özbekistan, Sudan, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Libya'dır. (Freedom House, 2018 [web]) Asya Pasifik bölgesinde Myanmar'da Müslüman yönelik ağır insan hakları ihlalleri, Avrasya bölgesinde dondurulmuş çatışma alanları (Kafkasya- Ukrayna-Çeçenistan) ve Avrupa'da yükselen aşırı sağ partiler ve yabancı düşmanlığı, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da devam eden otoriter rejimler, Yemen-Suriye iç savaşı, terör örgütleri, mezhep çatışmaları demokrasi için tehdit olarak belirtilmiştir. (Freedom House, 2018 [web]) Demokrasinin ötesinde küresel ve bölgesel güvenlik için büyük risk oluşturan çökmüş devletler de Afro Avrasya bölgesinin Afrika ve Orta Doğu kısmında bulunmaktadır.

Harita : 3.8. Dünya Başarısız Devletler Haritası

Kırmızı : Kritik – Koyu Sarı : Tehlike içinde – Açık Sarı : Sınırdadır

Kaynak : (Royal Times, 2018 [web])

Jeoekonomi açısından ülkedeki istikrarsızlıklar yapılmış ticari anlaşmaların devamlılığını etkilediği gibi, bulunan enerji kaynaklarının dünya piyasalarına ulaşımında kesintilere neden olabilir. Bu konuda 2003 sonrası Irak en güzel örnek olarak verilebilir. Irak Saddam Hüseyin hükümeti ile yapılan tüm ticari ve enerji anlaşmaları, iktidardan indirilmesiyle yürürlükten kalkmıştır. Yeni siyasal rejim ülkede sağlandıktan sonra yeni işbirlikleri için ülkeler girişimlerde bulunmuşlardır. Bölgesel savaşlar boru geçiş güzergahındaki boru hatlarındaki sevkiyatı durdurabilir. Ukrayna 2015’de iç siyasi hareketler ve Rusya’nın olaylara müdahalesi kendisine yönelik ABD ve Avrupa’nın ekonomik yaptırımları ile sonuçlanmıştır. Bu yaptırımlar sonucunda Rusya Avrupa’ya özellikle Ukrayna’ya enerji arzını durdurmuş, Çin’e sevkiyatı yöneltmiştir.

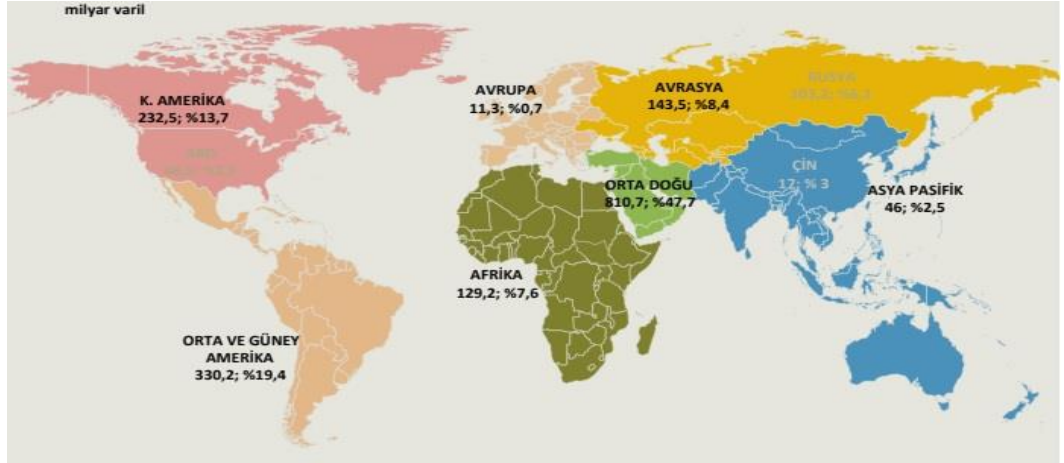
Tarihsel olarak bazı ülkeler coğrafi bakımdan şanslı, bazıları ise şanssız durumda meydana gelmişlerdir. Toprak, maden, su gibi doğal kaynaklar ile bazı enerji

kaynakları, ülkelerin ve bölgelerin jeopolitik önem kazanmasına sebep olmuştur. Enerji kavramı, özellikle sanayileşmiş ve sanayileşmekte olan ülkelerin dış ticaretinde büyük bir paya sahiptir. Dünyadaki enerji kullanımı, petrol %32,8, Doğal Gaz'ın %24,2, Kömürün %29, Nükleer enerjinin %4,5, Hidro kaynaklarının %6,8 ve yenilebilir enerjinin %2,7'dir. (TP, 2016). Özellikle petrol ulaştırma sektörünün temel enerji kaynağı ve dünyadaki birincil enerji tüketimi içindeki en büyük paya sahip olmuştur. Petrolü takip eden doğal gaz ve kömür ise elektrik üretiminde kullanılmaktadır. Doğal kaynak ve enerji sektörünün vazgeçilmez diğer bir etmeni doğal gaz rezervleridir. Doğal gaz, teknolojinin gelişmesi ile birlikte kullanım alanlarını genişleterek petrole karşı en büyük rezerv ortağı durumuna gelmiştir. Doğal gaz ısıtma ve ticari sektörlerin dışında, elektrik üretiminde, motor yakıtı üretiminde (petrole karşı ciddi bir tehdit unsuru olarak görülmektedir) ve sanayi araç gereçlerinin üretimi için kullanılmaktadır (Wordpress, 2016).

Doğal kaynaklar tarafından zengin olan bir ülke, enerji potansiyeli açısından daha verimli olarak dünyadaki jeoekonomik ekseninde yer edinmeye çalışabilir. Doğal kaynaklar ve enerji, günümüzde ülkelerin ekonomik olarak etkinlik kurmasında önemli bir paya sahiplerdir. Afro Avrasya bölgesi fosil yakıtlar olan doğal gaz ve petrol açısından dünyanın en önemli bölgelerini içerisinde barındırmaktadır. Dünyadaki petrol rezervlerinin dağılımı, Orta Doğu bölgesinde %47,7 oranı ile en yüksek seviyede yer almaktadır. Orta Doğu'yu takip eden Orta ve Güney Amerika ise %19,4 ve %13,7 ile Kuzey Amerika takip etmektedir. Daha sonra sırası ile Avrasya %8,4, Afrika %7,6, Asya ve Okyanusya %2,5 ve Avrupa %0,7'lik paya sahiptir (TP, 2016). Bulunmuş petrol rezervleri açısından Ortadoğu bölgesi lider iken Kuzey Afrika önemli miktarlarda rezerve sahiptir. Dünya rezerv sıralamasında dördüncü sırada yer alan ve toplam rezervlerin % 8.9'unu elinde bulunduran Afrika'nın, en önemli petrol üreticisi ülkeleri olan Libya ve Cezayir'in yanında Nijerya'da gittikçe önem kazanmaktadır

Harita 3.9 da görüldüğü gibi Afro Avrasya bölgesinin petrol rezervi dağılımı dünyanın yarısından fazla bir oranı temsil etmektedir. Bu bölgelerdeki petrol kaynaklarından pay almak, kontrol sağlamak devletler arasındaki jeoekonomik amaçların başında yer almaktadır.

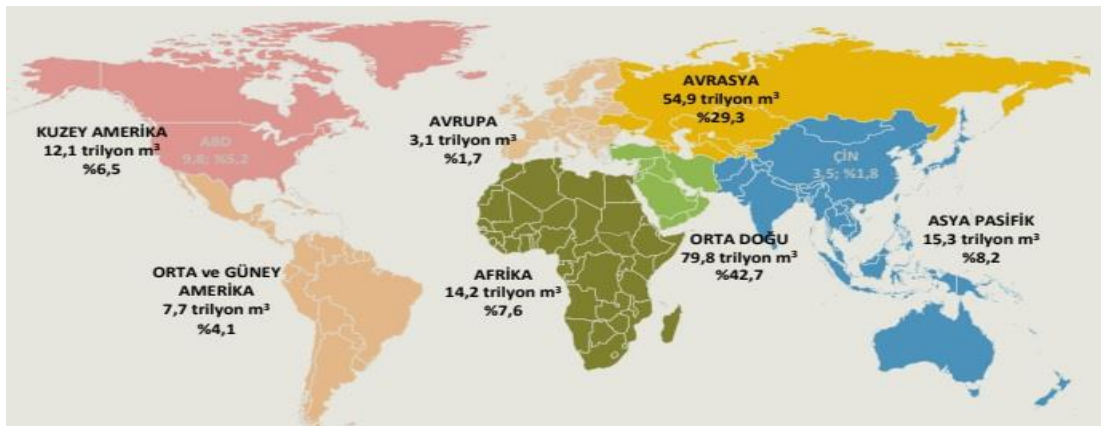
Harita : 3.9. 2014 yılı dünya ispatlanmış petrol rezervi dağılımı

Kaynak : (BP, 2015)

Dünyadaki doğal gaz rezervlerinin büyük bir çoğunluğu jeopolitik ve jeoekonomik olarak rağbet gören Afro Avrasya bölgesinde bulunmaktadır. Bu rezervlerin %42,7'si Orta Doğu'da, %29,3'ü Avrasya'da, %8,2'si Asya Pasifik'te, %7,6'sı Afrika'da, %6,5'i Kuzey Amerika'da, %1,7'si ise Avrupa'da bulunmaktadır (TP, 2016). Aşağıdaki Harita 3.10. da Dünyadaki doğal gaz rezervi dağılımı gösterilmiştir. Kuzey Afrika ile birlikte Avrasya, Orta Doğu ve Doğu Avrupa'nın küçük bir bölümünü kapsayan Afro Avrasya bölgesinin rezervinin %80'leri oluşturduğunu görülmektedir.

Harita 3.10. 2014 yılı dünya ispatlanmış doğal gaz rezervleri dağılımı

Kaynak: (BP Statistical Review, 2015)

gıdalar kiralayan ülkeye gönderilirken, gıda güvenliği açısından birincil öncelikli yeni strateji olarak ülkeler tarafından uygulanmaktadır. Devlet yada şirketler tarafından uzun vadeli kiralama yöntemiyle başka ülkelerin topraklarında tarım yapmasıdır. Bu işlem sırasında ortaya çıkan ekolojik sorunlardan kendilerini muaf tutabilmektedirler. Artan kentleşme ve sanayileşme, enerji yatırımları için toprak kullanılması, endüstriyel toprak alanlarının orman alanlarına doğru genişlemesi nedenleri ülkelerin bu yöntemi seçmelerine neden olmuştur. Gıda güvenliği dışında, gıda üretimi ve ticareti dünya ekonomik ilişkilerinde önemli bir yere sahiptir. Dünyada 50 milyon hektarın üzerinde tarım arazisinin %70'i Afrika'da bulunmaktadır. Kıtada kiralanan ülkelerin başında Sudan, Mozambik, Kongo, Kenya ve Etiyopya gelmektedir. Bu toprakları kiralayan ülkelerin başında dünyadaki büyük nüfuslarıyla Çin ve Hindistan, Güney Kore, Katar Emirliği ve Körfez Ülkeleri gelmektedir. İklim krizi nedeniyle doğa dostu biyoyakıt üretmek amaçlı da bu alanlar değerlendirilmektedir. (Su Hakkı, 2016 [web])

Afro Avrasya bölgesi değişen jeopolitik ve jeoekonomik özellikler açısından hem güçlü hem de zayıf unsurları içermektedir. Ekonomik açıdan G-20 ülkelerinden 15 tanesi içerirken, dünyanın üretim alanında 10 ülkesini de kapsamaktadır. Sahip olduğu büyük nüfus, Ortadoğu ve Afrika bazında kırılgan bir yapıya sahip olsa da, dünya petrol ve doğal kaynaklarının üçte ikisine sahip olarak büyük bir enerji kaynakları merkezi oluşturmaktadır. Tarımsal geniş alanlar açısından kiralamada Afrika yine ön plana çıkmaktadır. Siyasi istikrarsızlıklar jeopolitik riskleri arttırmakta doğrudan dış yatırımları zora sokabilmektedir.

Tablo 3.4. Afro Avrasya'nın Jeoekonomik Güçlü ve Zayıf Yanları

- %84 Dünya nüfusu	- İç savaş, terör, hastalık, ölümler
- Dünya petrol ve doğal gaz Havzası	- Politik istikrarsızlıklar
- Düşük devlet borçları (Avrupa hariç)	- Bölgesel rekabet (Çin/Hindistan)
- Geniş bir Pazar	- Küresel rekabet (ABD/Çin)
- Tarımsal alanda öne çıkabilen bölgeler (Afrika gibi)	
- G-20 ülkelerinden 15 ülke	
- Dünya üretim sıralamasında 10 ülke ile ilk 15 içinde	
- Tarım alanı kiralamada öncelikli (Afrika-Rusya-Ortadoğu)	

Afro Avrasya bölgesi, gerek jeopolitik konumu, doğal ve enerji kaynakları ve ulaşım imkânları ile dünyadaki yeni jeoekonomik rekabet alanı olarak tanımlanmaktadır. Çevre ve Yarı Çevre olarak adlandırılan bölgenin tümü Afro Avrasya olarak adlandırılan Jeopolitik alanı kapsamaktadır. Yeni heartland olarak kabul edilen bu bölgede büyük güçlerin ciddi bir rekabeti bulunmaktadır. Yeryüzünün en geniş toprakları bu bölgededir. Eski Dünya olarak da adlandırılan bu bölge, dünyanın şu an ekonomik merkezi Asya ile Orta Doğu, Kafkasya, Körfez Bölgesi ve Afrika'nın bütünleştiği bir alanı kapsamaktadır. Çin'in 2. İpek yolu projesi en son Lizbon'da sona ereceği için Avrupa'da Afro-Avrasya bölgesine eklenmektedir

3.2.2. Değişmeyen Unsurlar

Jeopolitik kavramının unsurlarından diğeri olan değişmeyen unsur, bölgenin veya ülkenin dünya üzerinde enlem ve boylam açısından bulunduğu yeryüzü parçası, ülkenin kara, ada, kenar, kıta içi devlet olma özelliği ile birlikte arazinin yapısını ele almaktadır. Su ve İklim bir ülkenin coğrafi konumu sebebiyle değişmeyen unsur olarak görülmektedir. (İlhan, 1989 :14-15)

Afro Avrasya, Afrika, Avrupa ve Asya'yı tek bir kıta olarak tanımlayan, ayrıca eski tarihte eski dünya olarak tanımlanmış kara parçası olarak belirlenmiştir. Amerika kıtası keşfedilmeden önce dünya üzerinde bu üç kıtada insanlar yaşamış ve dünyanın küreselleşmesi ile birlikte birbirinden uzak kültürlerin birbirleri ile etkileşime geçerek birbirlerinin kültürel değerlerini öğrenmeye başlamışlardır. Dünya nüfusunun yaklaşık %85'ine sahip olan bu bölge, sahip olduğu kara, ada, su ve iklim gibi bazı unsurlar ile yeni jeopolitik ve jeoekonomik etkin alan olarak görülmektedir.

Son yılların önemli kıtası olarak gösterilen Afrika kıtası, dünya üzerinde gelişmiş ülkeler tarafından en çok sömürülen kıta olarak bilinmektedir. Sahip olduğu fakirlik ve doğal, enerji kaynakları ile yeni jeopolitik ve jeoekonomik alan olarak tanımlanmıştır. Afrika kıtasını coğrafi olarak belirtecek olursak, kuzey tarafında Akdeniz, Güney tarafında Hint Okyanusu ile batı tarafında Atlas Okyanusu ve doğu tarafında Sina yarımadası ile çevrilmiş bir kıta olarak tanımlayabiliriz. Dünyanın yaklaşık 4'te 1'ini kapsayan bu kıta, doğal kaynaklar yönünden zengin olmasına karşın az gelişmiş olarak tanımlanmakta ve bu durumun en önemli etkisinin de sahip olunan maden yataklarının yabancı şirketler tarafından işletilip bu yatakların bölge insanları

tarafından kullanılmasının engellenmesi olarak açıklanabilmektedir. En çok genç nüfusa sahip olması ile bölgedeki sömürü kavramının en çok yaşandığı görülmektedir.

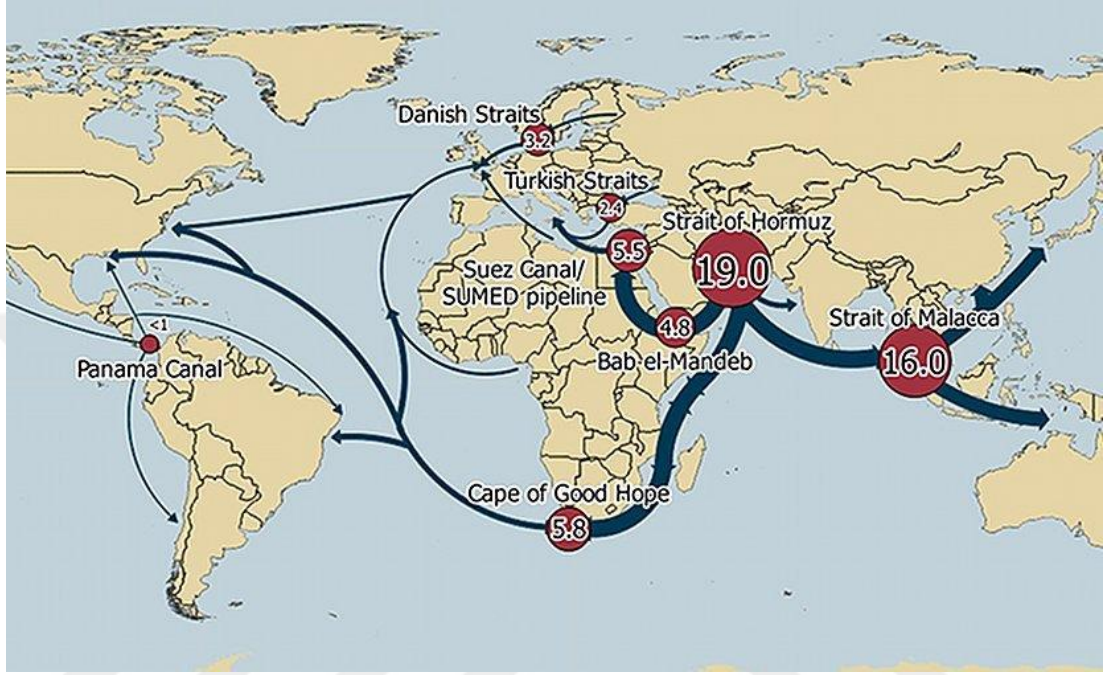
Afro Avrasya bölgesinin en önemli alanı olarak adlandırılan Asya bölgesi, dünya kıtaları arasında yüzölçümü en büyük kıta olarak adlandırılmaktadır. Avrupa kıtasının doğusunda, Büyük Okyanusun ise batısında yer alan bu bölge, Karadeniz, Boğazlar, Ege Denizi, Süveyş Kanalı ve Kızıldeniz gibi değişmeyen stratejik özelliklere sahiptir. Dünyanın en kalabalık ülkesi olarak tanımlanan Çin'in bu bölgede yer alması, stratejik açıdan en etkin jeoekonomik üstünlüğü doğurmaktadır. Bölgeye yakın olan Rusya, Türkiye, Hindistan ve İran gibi ülkelerin de bu kıtada stratejik rekabetleri bulunmaktadır. Petrolden sonra en önemli enerji kaynağı olarak adlandırılan doğal gazın bu bölgedeki yoğunluğu, Avrupa, ABD ve çevre ülkelerin dikkatini çekerek bölge içinde jeoekonomik çekişmelerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Asya'nın sahip olduğu coğrafi konum ve gelecek yılların en önemli kaynağı olabilecek doğal gazın, 21. yüzyılda en önemli güç merkezi olmasındaki en kritik etmen olarak dile getirilmektedir. Küresel rekabetin enerji alanında somutlaşması ile bölgenin önemi ve istikrarı çevre ülkeler açısından yeni jeoekonomik stratejilerin oluşturulmasına sebep olacaktır.

Dünya ticareti ve enerji arzı açısından bölge önemli boğazlara ve kanalları sınırları içerisinde barındırmaktadır. İstanbul ve Çanakkale Boğazı, Cebelitarık boğazı, Hürmüz Boğazı, Ümit Burnu, Malakka Boğazı, Danimarka Boğazı, Süveyş Kanalı önemli dar geçitler geçiş güzergahlarıdır. Deniz yolu ile transit taşımacılığı ile petrolün % 67 si dünya pazarlarına taşınmaktadır. (Eurasia review, 2017[web]) Aşağıdaki harita 3.12 de görüldüğü gibi dünya enerji sevkiyatının iki kilit noktası günlük 19 milyon varil Hürmüz Boğazı ile günlük 16 milyon varil sevkiyatını sağlayan Malakka Boğazıdır. Üçüncü önemli nokta günlük 5.8 milyon varil ile Ümit Burnu yer almaktadır. Harita Panama Kanalı dışında tüm önemli geçitler Afro- Avrasya sınırları içerisinde yer aldığı görülmektedir.

Afro Avrasya bölgesinin coğrafi konumu itibariyle, sahip olduğu stratejik yollar, denizler ve doğal enerji kaynakları bakımından gelecek yıllarda güç bölgesinin oluşacağı bir bölge olarak tanımlanmaktadır. Bölgedeki erken girişimler ve etkili siyasi, ekonomik güç paylaşımları, gelecek yılların etkin devletlerini ortaya koyacaktır. Bu analiz çerçevesinde Afro Avrasya bölgesi, Çin, Rusya, Hindistan,

Almanya, İngiltere, İran, Suudi Arabistan ve Türkiye gibi ülkelerin yükselişinde etkili olacağı gibi ABD ve bazı Avrupa Birliği ülkelerinin etkinliklerini kaybetmelerine neden olacaktır.

Harita : 3.12. Dünya Petrol Deniz Taşımacılığında Önemli Dar Geçitler

Kaynak : (EurasiaReview, 2017[web])

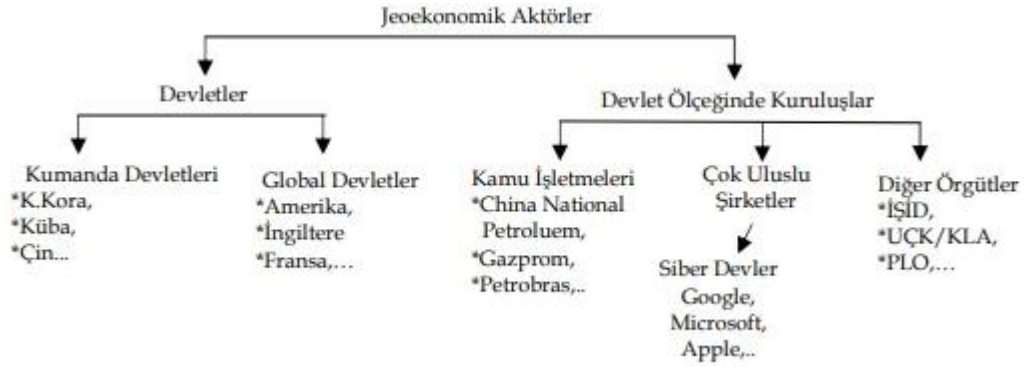
3.3. Afro Avrasya Bölgesinin Jeoekonomi Açısından Özellikleri

Dünyada jeopolitik ve ekonomik güç merkezi Batı'dan Asya'ya kaymıştır. Bu durum ABD ve Avrupa'nın hegemonyasını kırmış, Çin, Rusya, Hindistan, İran ve Türkiye'nin bölgedeki etkinliğini arttırarak jeoekonomik perspektifte etkin konuma gelmelerini ve gelebileceklerini sağlayacağı düşünülmektedir. Afro Avrasya bölgesinin merkezi Asya bölgesidir. Dünya ekonomisinin üretim merkezidir. Çin dünyanın en büyük nüfusuna sahip ülke olarak, kapitalizmin aradığı ucuz maliyetle üretim merkezi olma özelliği ile dünyanın sayısız önemli markasını üreten ülke konumuna gelmiştir. 1990'lı yıllarda yaşanan ekonomik krize kadar *Asya Kaplanları* olarak bilinen Singapur, Hong Kong, Tayvan ve Güney Kore önemli büyüme hamleleri gerçekleştirerek ön plana çıktılar. Japonya ekonomik mucizesini neo-

merkantilist politikaları uygulayarak gerçekleştirmişti. İhracat temelli büyümesi Çin tarafından örnek alınmıştır.

Jeoekonomi kavramını daha detaylı ele alacak olursak, dünyadaki jeoekonomik aktörlere bakmamız gerekmektedir. Özellikle Afro Avrasya bölgesinde hâkimiyet kurmuş ve kurmaya çalışan küresel devletlerin kurum, kuruluş, organizasyonlar ile uyguladıkları etkiler dikkate alınmalıdır. Afro Avrasya bölgesinde etkisini sürdürebilecek devletler için jeoekonomik aktör kavramını aşağıdaki şekilde daha detaylı inceleyebiliriz.

Tablo 3.5. Jeoekonomik Aktörler

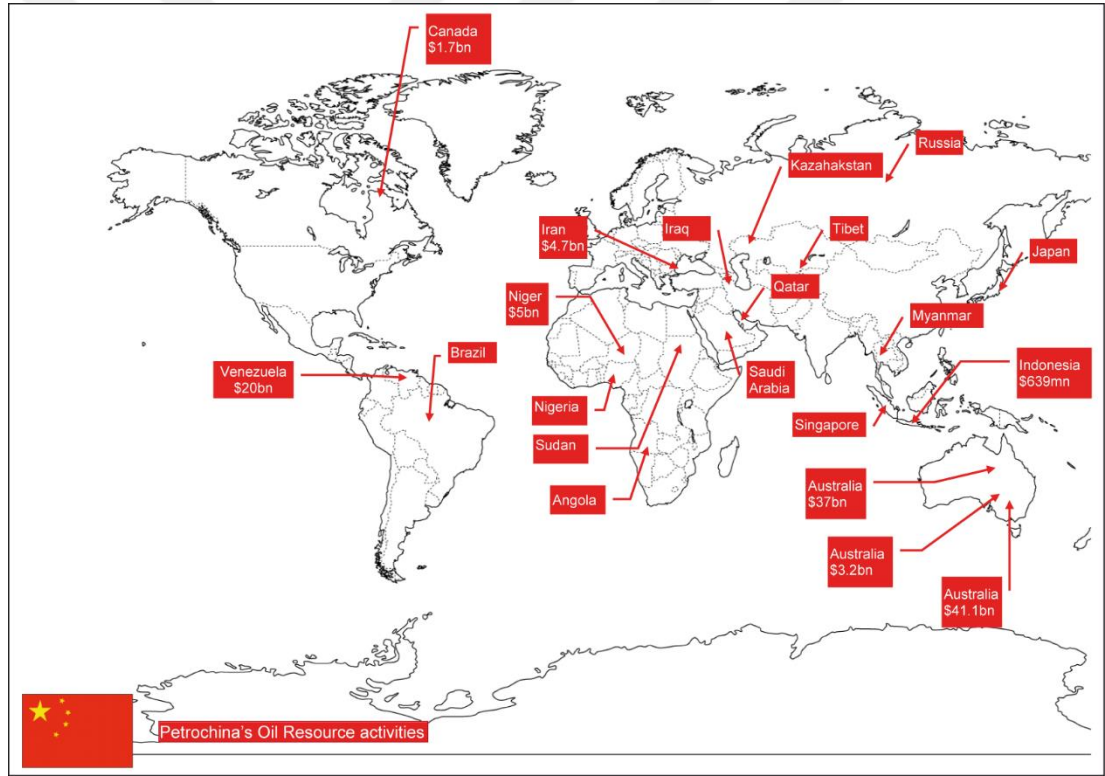
Kaynak: (Erkişi, 2017 [web])

Tabloya bakacak olursak jeoekonomik aktörleri devletler ve devlet ölçeğindeki kuruluşlar olarak iki ana bölüme ayrıldığını görebiliriz. Burada devletleri kumanda ve global devlet olarak ikiye ayırarak devlet otoritesinin yüksek olduğu devletleri kumanda, daha ılımlı ve küresel olanları ise global devlet olarak nitelendirilmektedir. Bu bağlamda devletlerin jeoekonomik aktör olmalarındaki diğer bir önemli unsuru da devlet ölçeği niteliğindeki kuruluşlarıdır. Bu kuruluşlarda kamu işletmeleri, çok uluslu şirketler ki en önemli jeoekonomik aktör olarak tanımlanmakta ve diğer küresel örgütleri de dahil edilebilmektedir. (Erkişi, 2017). Çok uluslu şirketlerin jeoekonomik açıdan güçlü olabilmeleri için; uluslararası istikrarlı ekonomi, para ve kredi sisteminin uygunluğu, hedef ülkelerdeki nüfusun bilimsel seviyesi, üretim düzeyleri ile sosyo kültürel değerler yapısına dayanmaktadır. (Nester, 1995 : 102-103)

Afrika'da petrol ve gaz için şirketler arası rekabet son derece yoğun bir şekilde gerçekleşmektedir. Sudan ve Nijerya'da devlet teşekküllü China National Petroleum Company faaliyet yürütürken, Sinopec China Angola, Kamerun, Somali Cibuti, Mısır,

Etiyopya, Gabon, Gana, Nijerya ve San Tome ve Principe de çalışmalarını sürdürmektedir. Mozambik'te Rusya menşeli Rosneft ile Fransız Total, ELF, Hollanda Royal Dutch Shell, İtalyan ENI, Norveç Statoil, ABD Chevron ve Exxon Mobil, İngiltere BP firmalarıyla Afrika'nın birçok ülkesinde petrol ve doğal gaz alanında işbirliği içerisinde. Enerji şirketleri Avrasya ve Ortadoğu bölgesindeki petrol ve doğal gaz kaynakları içinde aynı rekabeti göstermektedirler. (Al Jazeera, 2016[web]) Aşağıdaki harita 3.13 Petrochina devlet firmasının dünya çapındaki petrol kaynakları konusundaki faaliyetlerini göstermek açısından önemlidir. Ağırlıklı Afrika, Ortadoğu, Orta Asta bölgeleri Çin'in nüfuzunu artırmak için önem verdiği bölgeler olma nedeni olarak petrol ileri sürülebilir.

Harita 3.13. Petrochina Dünya Çapındaki Petrol Faaliyetleri

Kaynak (Paladini ve George, 2011[web])

Özellikle Çin altyapı inşaatları yaparak üç kıtada da etkin olmaya çalışmaktadır. Dünyada altyapı inşa eden güç olarak tanımlanan Çin, Afrika kıtasında ulaşım amaçlı demiryolu projeleri, barajlar, yollar inşa etmeye devam etmektedir. Rusya'da Baltık İnci projesi (The Baltic Pearl Project) ile 2013 yılında ilan ettiği Bir Kuşak Bir Yol projesi ile üç kıtayı birleştiren deniz ve kara yolu için gerekli liman ve

ulaşımla ilgili inşaatları gerçekleştirmektedir. Bu proje dünya ticaretini belirlemek için en hırslı ve en önemli projeleri arasında yer almaktadır. (Ellis, 2016[web])

Ahmet Davutoğlu, Soğuk Savaş sonrasında jeopolitik kavramının ekonomi politik kavramı ile ele alınması gerektiğini savunarak jeopolitik ve jeoekonomik alanlarının bir bütün olarak ele alınması gerektiğini dile getirmiştir. Ahmet Davutoğlu, bu kavramı ele alırken özellikle Afrika ve Avrasya bölgesinden bahsetmiş, ekonomi-politik kavramı ile strateji uygulamanın önemini vurgulamıştır. Türkiye'yi Afro-Avrasya bölgesinin merkez ülkesi olarak kabul etmiştir. (Sözcü, 2016[web]).

Luttwak, Spark, Smith ve Mercill gibi ünlü uzmanların jeoekonomi hakkında önemli tespitleri sonucu, küresel dünyada ekonomi politik tabanlı bir hâkimiyetin söz konusuna değinilerek gelecek yıllardaki güç odağının bu yöne kayması beklenmektedir. Afro Avrasya bölgesi sahip olduğu hayati doğal kaynaklar, yeni pazar alanları, kültürel ve stratejik coğrafi alanları ile jeoekonomik rekabetlerin oluşması için yeterli özelliklere sahip bir bölge olarak görülmektedir.

Bölgeyi Afrika, Asya, Orta Doğu olarak ele alıp Doğu Avrupa'nın bir kısmını dahil ederek ciddi pazar paylarının, enerji ve doğa kaynakların, nüfus, kültür, siyasi politikaların yaşandığını görebiliriz. Orta Doğu'nun sahip olduğu petrol ile birlikte Suudi Arabistan, İran, Kuveyt gibi ülkelerin bölge istikrarlarının sağlanması çevre ülkelerin ekonomik güç politikalarını doğrudan etkilemektedir. Bölgeden çıkar sağlamaya çalışan Çin, Hindistan ve Rusya gibi yeni yükselen jeoekonomik aktörlere karşı hegemonyası kırılan ABD ve Avrupa ülkelerinin, ciddi çekişmelerin yaşanmasına neden olacağı bir ortam oluşmaktadır. Bölgede faaliyetlerini sürdüren bazı küresel terör örgütleri, bu enerjinin kontrolünün sağlanmasındaki en önemli paya sahiptir. Küresel ülkeler doğrudan müdahale edemedikleri bazı kaynaklara, terör örgütlerini ve gruplarını kullanarak müdahale etmeye çalışmaktadırlar. Bu durum da bölgede tek elli bir istikrarın sağlanmasının isteğini oluştursa da aslında görünürde istikrarsız bir alan ve bölge yaratılmaya çalışılmaktadır. Bu durum neticesinde bölgedeki jeoekonomik üstünlük sağlanarak çevre ülkelere karşı yeni tehditlerin oluşması sağlanacaktır.

Afro Avrasya bölgesinin en önemli konumu olarak nitelendirilen Orta Doğu'nun kuzey ve doğusunda yer alan Asya bölgesi, Azerbaycan, Güney ve Kuzey Kore, Pakistan, Rusya, Çin, Türkiye, Kazakistan ve Hindistan gibi zengin doğal ve

enerji kaynakları ile birlikte stratejik ulaşım yollarına sahip bir konumdur. Özellikle Avrasya düşüncesinin oluşmasında etkili olan bu bölge, coğrafi etkinliği ve stratejik konumu ile birlikte Rusya'nın da hem kültürel hem coğrafi olarak bu bölgeye yakın olması sebebiyle, *Yeni Avrasyacılık* akımı ile Putin döneminin önemli bir dış politika stratejisini oluşturmuştur. Avrasya denildiği zaman akla ilk gelebilecek kavram, Avrupa ve Asya bölgesini birbirine bağlayan coğrafi alandır. Fakat bu bölge aslında Batı ile Doğu'nun egemenlik mücadelesinin geçtiği jeoekonomik bir alan olarak tanımlanmaktadır. Bu bölgedeki stratejik konuma sahip ülkenin Türkiye olduğunu söyleyebiliriz. Türkiye'nin sahip olduğu bu deniz konumu ile, ulaşabildiği ve ulaşılabilirdiği ülkeleri dikkate alırsak, Asya'daki zengin enerji kaynaklarını, üzerinde bulunduğu boru hattı sebebiyle Avrupa'ya taşınmasındaki köprü konumunda bulunmasını ve Asya ile Avrupa'yı birleştiren, Avrupa'dan İran ve Ortadoğu'ya giden karayollarının, Akdeniz ile Karadeniz'i birleştiren deniz yollarının üzerinde bulunması ve Doğu Anadolu'da bulunan illerin Kafkasya'ya kadar uzanması nedeniyle stratejik bir jeopolitik konuma sahip olması, bölgedeki jeoekonomik rekabetlerde etkili olacağı veya etkileneceğini göstermektedir.

Afro Avrasya bölgesinin coğrafi olarak küçük fakat en önemli konumlarından bir diğeri olan Balkanlar, sahip olduğu stratejik coğrafi konum ve kültürü ile yarı çevre bölge olarak adlandırılabilir. Asya'nın bitişiğinde ve Afrika'nın yakınında olması, bölgenin stratejik önemini ortaya çıkarmaktadır. Daha çok siyasi ve askeri bölge olarak konumlandırılan bu alan, birçok ülkenin petrol korumacılığı yapmasındaki üslerin kurulduğu bölge olarak adlandırılmaktadır. Geçmişten günümüze Balkanlarda sürekli iç savaşların yaşanması ve istikrarsızlıkların olması, çok ulus ve kültür yapısından kaynaklanmış ve bu durumun hali hazırda azalması bölgenin istikrarının sağlanmasını desteklemiştir. Bölgenin kültürel özelliklerinin ön planda olması, jeokültür açısından gelişmesini sağlamış ve yaşanan turizm katkısı da jeoekonomik açıdan Afro Avrasya bölgesinde etkisini ortaya koymuştur.

Asya bölgesinin yükselen güçleri Çin, Pakistan ve Hindistan'ın Afro Avrasya bölgesindeki konumları, uluslararası şirket potansiyelleri ile bölgenin çok uluslu bir rekabet ortamı oluşturduğunu göstermektedir. Rusya'nın bu ülkeler ile yakınlık kurması, bölgedeki etkinliğinin artmasına sebep olarak yeni dünya düzenindeki

jeoekonomik ortamda ABD ve bazı Avrupa ülkelerinin etkilerinin azalacağı bir konjonktürün oluşması görülebilir.

Afro Avrasya bölgesinin diğer bir stratejik konumu Afrika ve beraberinde Balkanlar ile Doğu Avrupa'nın bazı ülkeleri olarak adlandırabiliriz. Afrika bölgesi, zengin yer altı kaynakları bakımından ve ucuz işçi bakımından dünyanın en gözde bölgelerinden biri haline gelmiştir. Afrika'ya genel bakacak olursak dört tarafının denizler ile çevrili olduğunu söyleyebiliriz. Aynı zamanda, petrol, altın, elmas, uranyum, doğal gaz gibi zengin enerji kaynaklarının bulunduğunu önemli bir stratejik jeoekonomik bölge olarak tanımlayabiliriz. Çin, Hindistan ve Pakistan gibi Hint Okyanusuna kıyısı olan ülkelerin, bölge için deniz jeopolitik alanları etkili olduğundan yatırım ve ihracat faaliyetlerini üst düzey tutmaya çalışmaktadırlar. Keşfedilen bu kaynakları, ABD, Çin ve Avrupa'nın dikkatini çekmiş ve bu durum bölgede ciddi baskıların oluşmasına neden olmuştur. Ticari yatırım altında yapılan bu durum, bölgedeki zengin enerji kaynaklarına karşı sahip olunan fakirlik düzeyi, ucuz işçiliği getirmiş ve Orta Doğu'da yaşanan benzer durumlar ile karşı karşıya gelinmiştir. Hindistan, Pakistan, Rusya ve Avrupa Birliği ülkeleri de bu durumun farkına varmış ve ticari ilişkilerinin bir bölümünü bu bölgede sürdürme kararları almışlardır. Bölgenin Müslüman nüfusunun Türkiye'yi kardeş ülke olarak tanımlaması, Hristiyan nüfusunun ciddi bir şekilde dikkatini çekerek aynı sempatiyi duymasına sebep olmuştur. Bu durum Türkiye'nin etkinlik alanının genişlemesine ve jeokültürel etkisi ile birlikte jeoekonomik gücünün artmasına neden olmuştur.

Küresel güç olarak tanımlanan bir ülkenin, Orta Doğu ve Afrika kıtalarında etkin olmaları gerekmektedir. Bu durum ülkenin avantajlı jeopolitik dengeler kurmasını sağlayarak Afro Avrasya bölgesindeki jeoekonomik güç savaşında galip tarafta olacağını doğuracaktır. Küresel gücün etki alanının jeopolitik olarak tanımlanması dünyanın tamamı olarak adlandırılmaktadır. Kıtasal güce bakacak olursak, kıtasal gücün etki alanını bir gücün birden fazla kıtada veya belli bir kıta içinde belli bir coğrafya üzerinde jeopolitik etkisi olarak açıklayabiliriz. Orta Doğu ve Afrika gibi bölgeler üzerindeki hâkimiyetler, Afro Avrasya bölgesindeki hâkimiyeti doğuracağı gibi bu durum dünya üzerinde küresel güce sahip olmayı destekleyecek niteliktedir (Eslen, 2017: 29).

3.4. Afro Avrasya Coğrafi Alanın Dünya Sistemi Kuramı Açısından Önemi

Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde Dünya Sistemi Kuramı, 1974 yılında Immanuel Wallerstein tarafından geliştirilmiştir. Kapitalizm bu kuramda 16. yüzyılda ortaya çıkmış tarihsel toplumsal bir sistem olarak değerlendirilir. Dış ticaret Batı Avrupa'da gelişen kapitalizm sürecinde incelenir. Dünya sistemi sınırları belli olan, bu sınırlar içerisindeki üye ülkeler ve bu ülkeler arasındaki dış ticaret önemlidir.(Wallerstein, 2002:361)

Dünya sistemi tezi, sermaye birikim durumlarına göre 17. Yüzyılda Hollanda, 19. Yüzyılda İngiltere ve 20. Yüzyılda ABD hegemonyası ile sonuçlanmıştır. Hegemonya belli bir merkezi gücün üretim, ticaret, finans sektörlerinde diğer devletlere karşı üstünlük kurmasıyla gerçekleşmektedir. Wallerstein kuramında Avrupa merkezli bir analiz birimi hakimdir.

Batı dünyası feodal sistemden kapitalist sisteme geçerek ekonomik, politik ve sosyal dönüşüm sağlamıştır. Avrupa'da ortaya çıkan toplumsal örgütlenme, Avrupa yayılmacılığı ile ülkelerin merkez-çevre ve yarı-çevre olarak konumlandırılması yapılmaktadır. Ancak Avrupa üstünlüğü üzerine şekillenen merkez üstünlüğü inşası tarihi gerçeklikler dikkate alındığında doğru olmamaktadır. Andre Gunder Frank ve Barry Gills erken dönem Bronz çağından milattan önce 3000 yılından başlayarak ve 2000 yılından itibaren de tek bir dünya sistemi olarak Afro Avrasya bölgesini görürler. (Frank ve Gills, 1993 : 152-154) Bu konuda Avrupa, Mezopotamya, Batı Asya, Hindistan ve Çin arasında medeniyetler arası kara ipek yolu ticareti, bu ticaretin genişliği ve kapsamı Afro-Avrasya coğrafi alanını tek bir dünya sistemi olarak anlaşılmasına imkan sağlamıştır. Bu nedenle Afro-Avrasya coğrafi alanı jeoekonomik açıdan 21. yüzyılda yeni bir alan olarak önem kazandığı söylenemez. Kapitalizmin ortaya çıkmasından önce ticaret ağı ve toplumlar arası etkileşimin bulunduğu günümüz modern uluslararası sistemin öncesinde bir uluslararası sistem örneği olarak yer almıştır. (Emeklier, 2017: 181)

Harita 3. 14. Tarihi İpek Yolu Haritası

Kaynak : (Yıldırım, 2014[web])

Philippe Beaujard, 16. yy dan önce de dünyanın çeşitli bölgelerinde entegrasyon ve ticaret ağları olduğunu ve bunların kesiştiği nokta olarak Afro- Avrasya coğrafi alanını belirtmiştir. (Beaujard, 2010: 1,2) Benzer şekilde Nuri Yurdusev’de Eski Dünya olarak adlandırılan Afro-Avrasya uluslararası sisteminde toplumlararası etkileşimler, uygulanabilir yerleşmiş kurallar, gayri resmi bir gümrük birliği, uzun mesafeli ticaret yolları ve yeterli sayıda bir ticaret hukukun olduğunu belirtmiştir. (Yurdusev, 2003:51)

1500 yılında başlayan ve Avrupa’yı merkeze alarak güney ülkeleri, üçüncü dünya ülkeleri ile çevre ülkelerini ötekiler olarak adlandıran tek bir modern dünya sistemi görüşünü zayıflatırken, dünya ekonomisinin merkezinin ilk olarak Doğu yani Asya olduğunu öngörmektedir. Doğu’nun Batı’nın yükselişine öncülük ettiği, küresel ekonomiyi oluşturmasının çok eski tarihlere dayanması Batı merkezli tarih anlayışını da değiştirmektedir. (Hobson, 2004 : 5) Doğu yaklaşık 500 yıldan beri etkin bir şekilde küresel ekonomiyi oluşturmakta ve teknoloji, kurumlar, düşüncelerini Avrupa’ya götürerek Batı’nın yükselişine katkıda bulunmuştur. Tarihsel süreçte ekonomik açıdan etkin olan Afro-Avrasya bölgesi, Batı merkezli dünya ekonomik sisteminin zayıflamasıyla Çin sayesinde 21.yüzyılda yeniden önem kazanmış olmaktadır. Bu bölgenin tarihte Batı’yı şekillendirebilecek kadar etkin olduğu göz önüne alınırsa, Afro-Avrasya bölgesi tarihte yapısal yeni değişimlerin önünü açacaktır.

3.5. Afro Avrasya’da Jeoekonomik Açıdan Etkin Olmak İsteyen Ülkeler

Afro Avrasya bölgesinde devletler kendi ulusal çıkarlarına uygun olarak, jeoekonomik açıdan büyük fırsatlar sunmaktadır. Enerji kaynaklarını bulundurma, büyük bir nüfus kitlesi, değerli madenler, önemli ticari geçiş güzergahlarına sahip olması, doğrudan dış yatırımlarla karşılıklı işbirliğini geliştirebilecek birçok ekonomik cazibe unsurlarını içermektedir. Blackwill ve Harris’in (2016:20) belirttiği yedi ekonomik enstrüman açısından değerlendirildiğinde güçlü bir ticaret potansiyeli, yatırım imkanları, bu bölgede ticari faaliyetlerin gelişmesiyle yeni finansal kurumların ortaya çıkması, stratejik açıdan enerji nakil noktaları ve enerji rezervleri jeoekonomik açıdan 21. yüzyılın devletler arasındaki yeni rekabet alanı olarak görülmesine neden olmaktadır.

Bu bölgede kendi ulusal çıkarına uygun jeoekonomik bir yayılma stratejisi izleyen ülke olarak Çin gösterilmektedir. Çin’i işbirliği içerisinde olduğu Hindistan izlemektedir. Asya’da hegemonyasını pekiştirdiği için Hindistan tarafından eleştirilen Çin, bu coğrafi alanda özellikle enerji kaynakları konusunda bu ülke ile ciddi rekabet halindedir. Küresel ekonomik liderlik statüsünü kaybetmek istemeyen ABD bu alanda da Çin’in en güçlü rakibi olarak koşulları kendi lehine çevirmek için politikalar oluşturmaya çalışmaktadır.

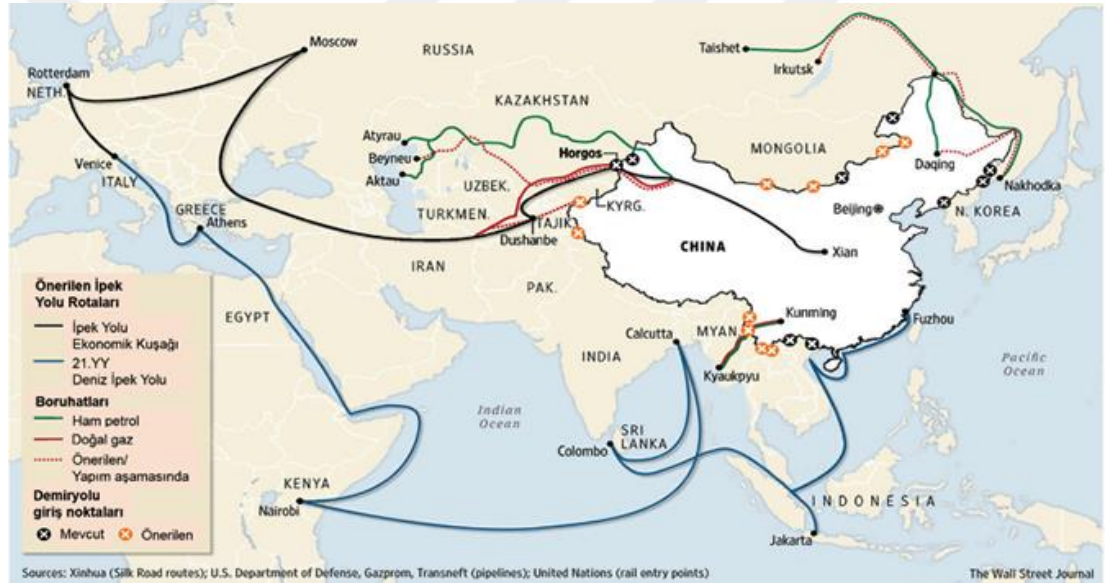
Çin % 7 dünyanın en büyük büyüme oranı ile yurt içi siyasi istikrar için hızlı ekonomik büyümenin zorunlu olduğunu düşünerek, ekonomik gelişmeye uyumlu uluslararası ortam olarak değerlendirmeye önem vermişlerdir. Elde ettikleri ekonomik gücü siyasi, askeri ve kültürel amaçlar için kullanma yoluna gitmişlerdir. Hindistan’ın ileri sürdüğü gibi hegemonya yaratma yerine liberal kurumsalcılık jeoekonomik stratejisini uygulayarak herkesin kazançlı çıkacağı, Amerikan merkezli ekonomik sistem alternatifini oluşturmayı hedeflemiştir. Bu amaçla Asya Yatırım ve Kalkınma Bankasını kurması, kendi para birimi Yuan’ı (renminbi) uluslararası konuma getirerek rezerv para haline getirmesi ve E7 denilen Çin, Hindistan, Brezilya, Rusya, Endonezya, Meksika ve Türkiye ile birlikte yani gelişmekte olan ülkelerle hareket ederek dünya ekonomisinin lokomotifi konumuna hazırlanmayı hedeflemiştir.

Orta Krallık olarak tarihte anılan Çin, Afro-Avrasya bölgesinde hayata geçirmek istediği 2. İpek Yolu “ Bir Yol Bir Kuşak” ticaret projesi ile yeniden bu

krallığı inşa edeceğini ileri sürenler bulunmaktadır. “ Barışçıl Birlikte Yükselme” stratejisi karşılıklı kazan – kazan ilkesine dayalı uluslararası işbirliğini geliştirmeyi hedeflemektedir. Bu yol 68 ülkede bir refah kuşağı yaratacağı öngörülmektedir. Karadan ve denizden olmak üzere iki önemli uluslararası ticaret koridoruna sahiptir.

Dünyanın üretim merkezi olarak yakaladığı en yüksek büyüme oranını, sınırları dışında geniş bir ticaret ağı ile sürdürmek en temel ulusal çıkarı olarak görülmektedir. Bir Kuşak Bir Yol projesi Asya üzerinden karadan Avrupa’ya ulaşmayı hedefleyen bir hat ve ikinci yol güzergahı olarak da Çin’in doğusundan başlayıp Hollanda’nın Rotterdam kentinde ve en son Portekiz de sona eren bir ticaret ağıdır.

Harita 3.15. Bir Kuşak Bir Yol Projesi

Kaynak (Güçyetmez, 2017 [web])

Kara ve deniz güzergahları Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarını geçerek Çin ekonomisi ile Avrupa ekonomisini bütünleştirmeyi hedeflemektedir. Bir başka deyişle Doğu ile Batı’yı birleştirirken, Doğunun ekonomik güç merkezi siyasal gücünü de böylece pekiştirecektir. Bu güzergah üzerindeki ülkeler ile ticaret hacmini arttırırken, işbirliği bölgeleri kurarak ekonomik ve altyapı yatırımlarına ciddi miktarda bütçelerle yatırım yapmaktadır. Asya Yatırım ve Kalkınma Banka’sından kredi açarak da nakit sorununu çözmektedir. Çin ticaret ve yatırım politikası, para ve kredi sistemi kurma, ekonomi ile alt yapı yatırımlarını arttırma gibi tüm jeoekonomik araçları Afro Avrasya

bölgesinde merkez bir ülke konumuna gelmek için uygulamaya koymuştur. Wigell'in dört jeoekonomik stratejisinden liberal kurumsalcılığı harekete geçiren Çin işbirliği modeliyle tüm alanda istikrar inşa edici bir ülke konumuna gelmiştir.

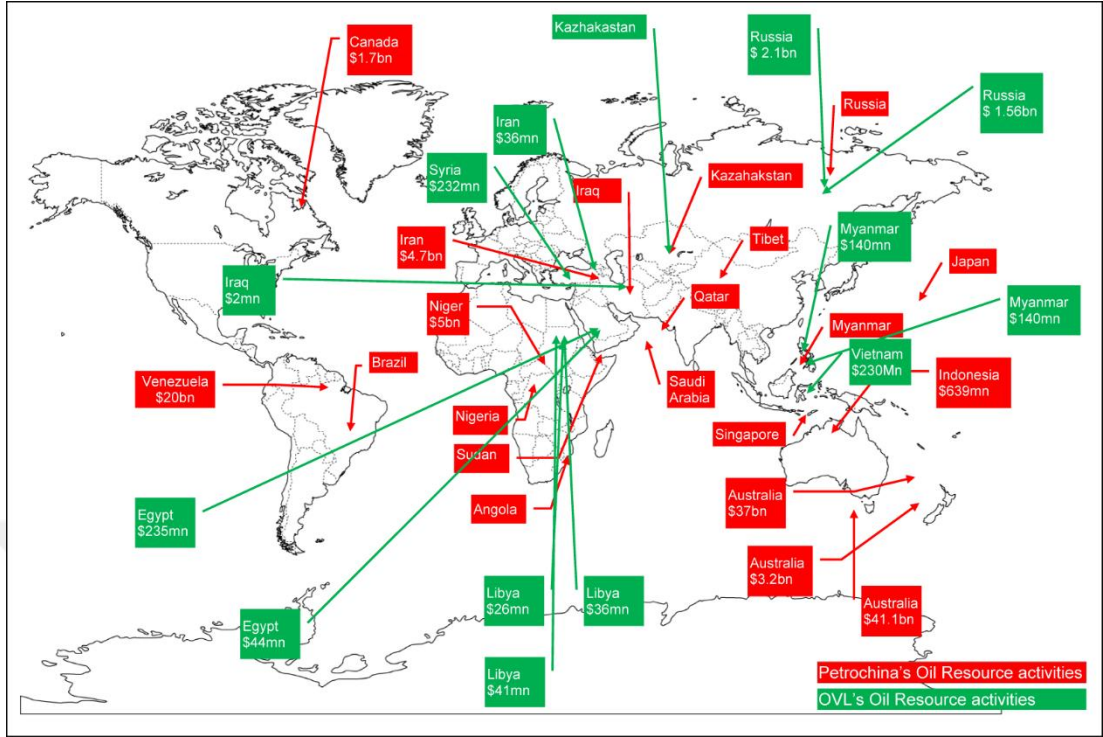
Çin ekonomisinin dayandığı enerji kaynakları kısıtlı olduğu için bu enerji kaynaklarına kesintisiz, uygun maliyetle ve farklı ülkelerden tedarik edilmek için Afro Avrasya jeoekonomik alanı hayati bir çıkara sahiptir. Dünyada en çok petrol ithal eden ülke olarak, bu ihtiyacını ağırlıklı Ortadoğu Körfez Bölgesi ile Afrika ağırlıklı olarak çeşitli bölgelerden tedarik etmeye çalışmaktadır. Çin'in dünyada petrol aldığı ve ihtiyacının % 89'nı karşılayan ilk 15 ülke aşağıdaki gibidir (Workman, 2018 [web]);

1. Rusya : % 14.6	10. Birleşik Arap Emirlikleri: % 2.5
2. Suudi Arabistan : % 12.6	11.İngiltere : % 2.2.
3. Angola : % 12.2	12. Kongo : % 2.1
4. Irak : % 8.5	13. Kolombiya : % 2.1
5. Umman : % 7.5	14. ABD : % 2
6. İran : % 7.3	15.Malezya : % 1.6
7. Brezilya :% 5.4	
8. Kuveyt : % 4.4	
9. Venezuela :% 4	

Bu listede görüldüğü gibi Ortadoğu Çin için önemli enerji tedarik merkezidir. BRICS ülkelerinden Rusya ve Brezilya yine Çin'in iki önemli petrol tedarikçisidir. 10 ülke Afro Avrasya bölgesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Bu nedenle bu coğrafi alan Çin'in ekonomisinin devamlılığı için gerekli olan enerji kaynaklarını içermesi nedeniyle de stratejik kontrol kurma alanı olarak değerlendirilebilir.

Enerji konusunda şirketleriyle, alanı kontrol altına almaya çalışan Çin'in bu konudaki en büyük rakibi Hindistan dır. Hindistan'ın lider enerji firması OVL, Ortadoğu ve Afrika'da Petrochina firmasının en büyük rakibidir. Aşağıdaki harita 3.16'de bu rekabetin hangi bölgelerde daha yoğun olduğu görülebilmektedir.

Harita 3.16. Petrochina- OVL Rekabeti

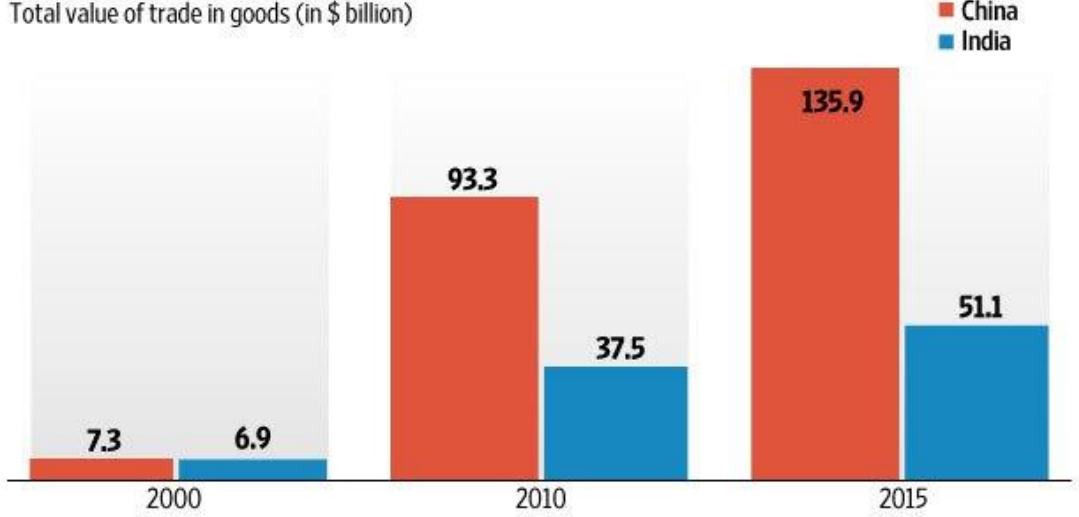
Kaynak (Paladini ve George, 2011[web])

Aralarındaki sınır sorunları karşılıklı işbirliği içerisinde çözen, ekonomik ve güvenlik konularında Şanghay İşbirliği Teşkilatı bünyesinde politikalar üreten ve dünya ekonomisinde alternatif bir bloğu BRICS ile yaratan Hindistan-Çin enerji alanlarını kontrol sağlamada ciddi bir rekabet içerisinde. Gelecek projeksiyonlarında Çin-Hindistan-ABD arasında dünya ekonomisinin ilk üçü olarak paylaşılacağı öngörülmektedir. Eski İngiliz sömürgesi ve ABD'nin bilgisayar konusunda uzmanlarını değerlendirdiği Hindistan, Batı'ya Çin'den daha yakın bir politika izleyeceği düşünülmektedir. ABD-Hindistan güç birleşimi Çin'i dengelemede önemli olabileceği varsayılmaktadır. Ancak Çin yumuşak gücünü kullanarak Afrika ile kültürel bağlarını kuvvetlendirmeye çalışmakta ve projelerinde eski tarihsel dönemleri referans göstermektedir. Afrika'nın iki önemli ticari partneri olan Çin ve Hindistan'ın ticari hacimlerini gösteren aşağıdaki Tablo 3.6 da 2015 yılı itibariyle Çin'in Hindistan'dan iki kat daha fazla ticaret hacmine ulaştığı görülmektedir.

Tablo : 3.6. Afrika’da Çin ve Hindistan Ticaret Hacmi

CHINA’S TRADE WITH AFRICA HAS GROWN AT A FASTER RATE THAN INDIA

Total value of trade in goods (in \$ billion)

China and India are the first and the second largest trading partners of Africa as of 2015

Source: African Economic Outlook 2017

Kaynak : (Economic Confidential, 2018[web])

Küresel ekonominin lideri ABD, sahip olduğu ulusal borcu en büyük ulusal güvenlik tehdidi olarak görmektedir. “Yeniden Amerika” sloganıyla Trump hükümeti neo merkantilist politikalar izleyerek, sıfır toplamı bir jeoekonomik strateji izlemektedir. Kendi ekonomik gücünü muhafaza etmek amacıyla kota uygulamaları ABD- AB- NAFTA üyelerini rahatsız etmiştir. Çin’i dengelemek için Başkan Obama döneminde imzalanan Trans-Pasifik Anlaşması’ndan çekilmiş ve Avrupa ile imzalanacak Trans Atlantik Anlaşması hayata geçmemiştir. ABD’de kendi firmalarının üretim yapması için çağrıda bulunurken, ülke ekonomisinin geleceğini yüksek teknoloji firmalarının yeni ürünlerine bağlamaktadır. Kendi kararlarından bağımsız hareket eden devletlere ekonomik yaptırımlar ve döviz kurları manipülasyonları yapılarak baskı kurmaya çalışmaktadır. 2008 Dünya ekonomik krizi nedeniyle liderliği sorgulanan ABD, Trump yönetiminin uygulamaya koyduğu sıfır toplamı korumacılığa dayalı neo merkantilist politikalarla bu liderliğe gösterilen rızayı hızla azaltmaktadır. Bu politikaların sonucunda Avrupa Çin’e daha da yaklaşmıştır. İngiltere’nin de Asya Yatırım Kalkınma Bankası üyesi olması artık oyunun kurallarının Çin tarafından yazılmasının önünü açmaktadır.

2004 yılında 21 Arap ülkesi kurduğu Çin-Arap İşbirliği Forumu bölgedeki enerji ve ticari işbirliklerini güçlendirmeye imkan sağlamıştır. Bu forumda Suudi Arabistan-Çin işbirliği ayrı bir öneme sahiptir. Dünya petrol fiyatlarını belirleyen Suudi Arabistan aynı zamanda 1974 yılında Başkan Nixon ile Suudi Arabistan Kralı Faysal arasında yapılan bir anlaşmayla satılan tüm petrolün dolar tarafından fiyatlandırılmasını sağlamıştır. Uluslararası ekonomi de doları güçlü rezerv para olmasında petro-dolar olgusunun büyük bir payı vardır. 1974'ten beri devam eden bu süreç petro-yuan olarak değişebilir. Suudi hükümetinin bunu kabul etmesi Çin'in uluslararası ticari ve enerji piyasalarında ciddi anlamda güçlenmesini sağlayacaktır. Afro-Avrasya bölgesinde merkezi bir konumda her bölge ile yapacağı ticari ve enerji işbirliklerini yuan ile yapması küresel ekonomik liderliğe hızla yaklaşmasını kolaylaştıracaktır. ABD ise neo merkantilist politikaları sonucunda kayıplarını, Soğuk Savaş rekabetinde kazandığı deneyimle kaos-istikrarsızlık üzerine inşa edilen politik örtülü operasyonları destekleyerek statükosunu korumaya çalışabilecektir. Petrol kaynakları açısından yoğun bölgeler aynı zamanda terör örgütlerinin de kontrol altına almak istediği stratejik alanlardır. Devlet destekli terör faaliyetleri süresiz istikrarsızlık sağlarken, enerji kaynaklarına devletlerin erişim imkanını ortadan kaldırmaktadır.

Bölgedeki etkinlik düzeyleri bakımından ülkelere bakacak olursak, Çin, Rusya, ABD, Almanya, Avustralya, Hindistan, İngiltere, Fransa, İtalya, Suudi Arabistan, Japonya, Güney ve Kuzey Kore, Türkiye ve son zamanlarda yükselen ekonomi olarak görülen Endonezya'nın bölgede etkin olmaya çalıştığını söyleyebiliriz. Son zamanlarda ekonomik olarak yükseliş ve önem kazanan Brezilya ve Güney Afrika, G20 ülkeleri arasında bu bölgedeki etkinliğini arttırmaya çalışan orta ölçekli ülkeler arasında bulunmaktadır.

3.6. Afro Avrasya Bölgesinde Türkiye

Türkiye'nin Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları arasında merkez bir ülke konumundadır. Anadolu olarak da adlandırılan bu merkez, jeopolitik avantajını enerji transit ülkesi yaparken, Çin'in hem tarihte hem de günümüzde hayata geçen İpek Yolu projesinde önemli bir konuma sahip olmuştur. Orta büyüklükte bir devlet olarak, 2002 yılından itibaren yeniden belirlenen Türk Dış Politikası vizyonunda temel hedef küresel bir aktör olmak olarak belirlenmiştir.

Küresel aktör olmak için, uluslararası örgütlerde etkin konumlar elde etmek için yoğun bir diplomasi faaliyetleri yürütülürken, eski Osmanlı toprakları Balkanlar, Kuzey Afrika ve Ortadoğu’da yeniden ekonomik ve siyasi açıdan güçlenmeyi stratejik hedef olarak koymuştur. Ticari devlet niteliğinde ekonomik ticari ağları geliştirmek için özel sektör dernekleriyle birlikte diaspora kavramı üzerinden yeni bir yapı inşa etmeye çalışmıştır. Dünyanın her yerindeki Türk girişimcileri birbirine bağlayan bu yapı hem Türk markalarının küreselleşmesini hızlandırırken, yeni pazarlara girişi kolaylaştırmaktadır.

Afro-Avrasya Bölgesine yönelik geliştirilen en son jeopolitik tez *Merkezi Türk Hakimiyet* tezidir. Dünyanın kalesi olarak adlandırılan Anadolu’ya egemen olan bir devletin iç çember (Balkanlar , Kafkaslar ve Ortadoğu’ya) hükmedeceği, buradan da dış hilal Avrupa, Kuzey Afrika ve Orta Asya’ya egemen olarak dünyanın küresel gücü olacağıdır. Hakimiyette esas olan sömürü değil dünya barışına katkı sağlamak yer almaktadır. (Özey, 2016 : 84, 85)

Harita: 3.17. Merkez Türk Hakimiyet Haritası

Kaynak : (Özey, 2016:85)

Afro Avrasya bölgesini de kapsayan bu hakimiyet teorisi bölgenin jeoekonomik koşulları dikkate alındığında orta büyüklükteki bir devleti küresel güç haline dönüştürebilecektir. Afrika kıtasında sahra altı bölgesinde ekonomik yatırım projelerine büyük önem verilirken, Ortadoğu Körfez bölgesinde istikrar için yoğun diplomatik faaliyet yürütülmektedir. Dünya Bankasının 2017 yılı Nisan ayı Dünya Ekonomik Görünüm Raporu verilerine göre 2016 yılında dünyanın 13. ve Avrupa'nın 5. ekonomisidir. (TC Dış İşleri Bakanlığı [web])

Asya ve Orta Doğu bölgelerinde bulunan Birleşik Arap Emirlikleri, Güney ve Kuzey Kore, Katar, Hindistan, Suudi Arabistan, İran, Pakistan ve Tayland gibi ülkeler, Afro Avrasya bölgesinde hâkimiyet kurmak için çeşitli politikalar uygulamışlardır. Türkiye'nin coğrafi yoğunluğunun Asya bölgesinde bulunması, bu ülkeler ile ticari ilişkilerini olumlu yönde etkilemiştir. Özellikle Pakistan ile savunma sanayi alanında ticari ilişkileri, Katar ile ciddi ticari ortaklıkları Türkiye'nin de Afro Avrasya bölgesinde jeoekonomik etki göstermeye çalışması görülmektedir. Türkiye için bu bölgenin fırsatları göz ardı edilmemelidir. Türkiye, jeopolitik ve jeokültür parametreler üzerinde bölgesel bazı alanların sınır ülkesi konumundadır. Batıdan Avrupa, kuzeyden Rus, doğudan Asya ve güneyden Afrika, Arap kültürü ile sınırlı olmaktadır ve bu durum Türkiye'nin dünya kültürlerinin kesişme noktasında bulunduğunu göstermektedir. Türkiye'nin Avrasya bölgesindeki zengin doğal kaynakların işletilmesini ve batıya naklini bölgesel iş birliği ve refahın artırılması için önemli bir fırsat olarak görmesi, söz konusu kaynakların dünya pazarına ulaşımı için yol ve güzergahları desteklemesi gerekmektedir. Aynı şekilde, Hazar Havzası'nın doğal zenginliklerinin dünya pazarlarına ulaşmasıyla birlikte Kafkasya ve Orta Asya'ya yönelik insan ve mal trafiğinde meydana gelen artışın gerekli kıldığı Trans Kafkasya Ulaşım Koridorunun hayata geçirilmesi bakımından da Türkiye kilit ülke durumundadır (Çomak, 2011: 137).

Türkiye bu bağlamda en kritik ve şanslı jeopolitik konuma sahip ülke konumunda bulunmaktadır. Çünkü Afro Avrasya bölgesinin tam merkezinde yer alarak güneyde Afrika'ya, kuzeyde Karadeniz ülkelerine, doğuda Orta Doğu'ya ve batıya sınır komşuluğu nedeni ile olumlu ve olumsuz ciddi jeoekonomik rekabetlerin arasında kalabilecek durumdadır. Kafkaslar ve Ortadoğu'ya jeoekonomik açıdan bakacak olursak, Bakü Petrol Boru Hattı ve GAP Projesi, iki bölgenin jeopolitik olarak birbirine

bağlı bölgeler olduğunun göstergesi olacaktır. Kafkasya, Karadeniz ve Tuna su yolu çevresinde Balkanlar, Boğazlar ve ülkelerin Avrasya stratejilerinin en önemli jeopolitik alanlarından biri haline gelmiştir. Türkiye'nin Kafkaslar, Karadeniz ve Balkanlar hattı arasında sahip olduğu Boğazlar neticesinde köprü konumunda olması ve bunun sonucu Kafkaslar ile ilişkilerinin güçlenmesi ve bunun da Ortadoğu'ya jeoekonomik açıdan olumlu yansımalarını gösterebileceği gibi olumsuz yansımaların da yaşanmasına sebep olabilir.

Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre, 2018 Ocak-Haziran ihracatı geçen yıla göre 77 milyar 375 milyon 634 binden 82 milyar 222 milyon 861 bin dolara çıkmıştır. İhracat sıralamasında ilk 20 ülke sırasıyla Almanya, İngiltere, İtalya, İspanya, Irak, ABD, Fransa, Hollanda, Belçika, İsrail, Romanya, Polonya, Rusya Federasyonu, Çin, Birleşik Arap Emirlikleri, Mısır, Suudi Arabistan, Bulgaristan, İran ve Yunanistan yer almaktadır. Ağırlığını Avrupa ülkelerinin oluşturduğu bu listede 1 milyarlık artışla ihracat gerçekleşmiştir. (Sabah,2018 [web])

Türkiye'nin Afrika ile siyasi ve ekonomik ilişkilerini geliştirmeye yönelik çalışmaları devam ederken, kıtayla ticaret, 15 yılda yaklaşık 4 katına çıkarak 2017 yılı itibarıyla 20,6 milyar dolara yükselmiştir. 2003 yılı itibarıyla uygulanmaya başlanan "Afrika Ülkeleri ile Ticari ve Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi" kapsamında 2003'te kıtayla 5,5 milyar dolar olan ticaret hacmi, yaklaşık dört katına çıkarak 2017 yılı itibarıyla 20,6 milyar dolara ulaşmıştır. Uluslararası pazarda önemli bir yere sahip Türk müteahhitlik ve müşavirlik firmaları Afrika'yı inşa etmeye ve kıtanın kalkınma süreçlerine yardımcı olmaya çalışmaktadırlar. Afrika'da 2002'de 4 olan ticaret müşavirliklerinin sayısı, 2017 yılı itibarıyla 26'ya yükselmiştir. (Bloomberg, 2018 [web])

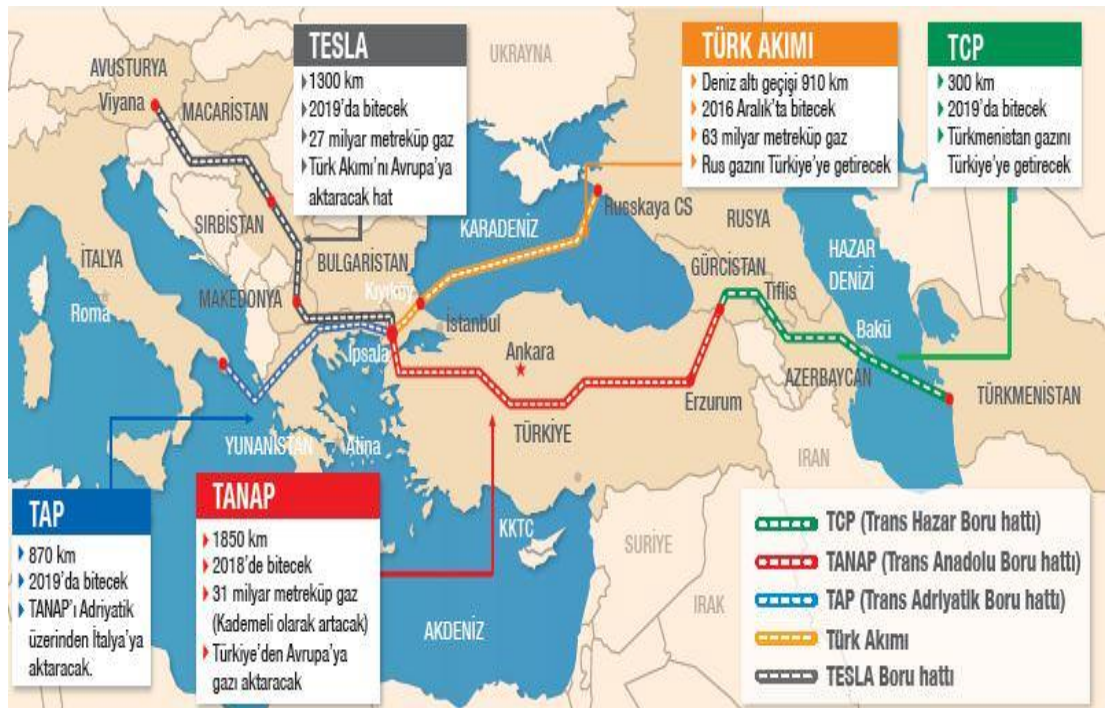
Türkiye'nin ihracatı son 3 yılda gerilemiştir. 2014 yılında 157,6 milyar dolarlık ihracat 2015 de 143,8 ve 2016'da 142,5 olarak azalma göstermiştir. Dünya mal ihracatındaki payımız %0,89 ve dünya sıralamamız 31 dır. (TİM, 2017 : 36) İhracattaki düşüş nedeni yakın çevresinde yaşanan jeopolitik gelişmeler ve çatışmalardır. Bu ihracat ağırlıklı 2016 yılında 78,4 milyar ile denizyolu ile gerçekleşmiş onu 44,8 milyar dolar ile kara yolu takip etmektedir. (TİM, 2017 : 40)

İhracat ülke grupları bazında en çok AB üyesi (%6,8) ülkelerine yapılırken, Yakın ve Ortadoğu pazarlarında (%0,7) ihracat sınırlı olsa da artmıştır. Kuzey Afrika (%-9,1) ve diğer Afrika ülkelerine (%- 7,2) olarak 2016 da gerçekleşmiştir. (TİM, 2017 : 44)

2012 yılından itibaren doğrudan yabancı yatırımlar bakımından Batı Asya'da en çok yabancı yatırımcı çeken ülkedir. Ticaret ve doğrudan yabancı yatırımlar bakımından Türkiye'yi benzersiz kılan özellik, Avrupa, Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Orta Asya'ya açılan bir kapı özelliği taşımasıdır. Nitekim İstanbul'dan 4 saatlik uçuşla 60'den fazla ülkeye ve dünya ekonomisinin dörtte birini oluşturan geniş bir pazara erişim sağlanabilmektedir.

Ortadoğu, Orta Asya ve Afrika'daki enerji yatırımları da ülke ekonomisi için büyük önem taşımaktadır. Boru hatlarının transit geçiş güzergahı üzerinde Ortadoğu ve Orta Asya, Kafkasya petrol ve doğal gazının Avrupa'ya transferinde önemli bir rol oynamaktadır. Rusya ile yakın işbirliği içerisinde üç projeyle AB'nin enerji üssü haline Türkiye gelmiştir. Bu projeler Türk Akımının doğurduğu, Yunanistan'dan Avusturya'ya uzanacak Tesla Boru Hattı, Hazar doğalgazını Avrupa'ya ulaştıracak Trans-Anadolu Doğalgaz Boru Hattı (TANAP) ve Azeri-Türkmen doğalgazını Türkiye'ye taşıyacak Trans-Hazar Boru Hattı (TCP) projeleridir.

Harita 3.18. Türkiye Boru Hat Projeleri

Kaynak (Sabah, 2015[web])

Türkiye'nin ihracatında öne çıkan diğer bir alan savunma sanayine ait silahlardır. Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü'nün (SIPRI) raporuna göre, Türkiye 2013-2017 döneminde önceki beş yıla kıyasla silah satışını yüzde 145 oranında artırmıştır. Son yıllarda çatışmaların yoğun olduğu Ortadoğu bölgesi bu silah satışında geçen yıllara göre iki kat yükselmiştir. Aşağıdaki tablo 3.6'den görüldüğü gibi küresel silah satan ülkelerin başında ABD, Rusya ve Fransa yer almaktadır. 15. Sıradaki Türkiye, % 31 silah satışını en fazla Türkmenistan, sonra % 24 ile Birleşik Arap Emirlikleri ve % 16 Suudi Arabistan almaktadır. (SIPRI, 2018:1-2)

Tablo 3.7. Dünyada Silah Satan 25 Ülke ve Onların Başlıca Alıcıları

Table 1. The 25 largest exporters of major arms and their main clients, 2013–17

Note: Percentage of total is rounded to 1 decimal place (except for percentages over 10 which are rounded to whole numbers).

Exporter	Share of arms exports (%)		Per cent change from 2008–12 to 2013–17 ^a	Main clients (share of exporter's total exports, %), 2013–17		
	2013–17	2008–12		1st	2nd	3rd
1 United States	34	30	25	Saudi Arabia (18)	UAE (7.4)	Australia (6.7)
2 Russia	22	26	-7.1	India (35)	China (12)	Viet Nam (10)
3 France	6.7	5.8	27	Egypt (25)	China (8.6)	India (8.5)
4 Germany	5.8	7.4	-14	South Korea (14)	Greece (11)	Israel (8.7)
5 China	5.7	4.6	38	Pakistan (35)	Bangladesh (19)	Algeria (10)
6 United Kingdom	4.8	3.8	37	Saudi Arabia (49)	Oman (14)	Indonesia (9.9)
7 Spain	2.9	2.9	12	Australia (34)	Turkey (14)	Saudi Arabia (8.3)
8 Israel	2.9	2.1	55	India (49)	Azerbaijan (13)	Viet Nam (6.3)
9 Italy	2.5	2.4	13	UAE (12)	Turkey (10)	Algeria (9.9)
10 Netherlands	2.1	2.1	14	Jordan (15)	Indonesia (15)	USA (11)
11 Ukraine	1.7	2.5	-26	Russia (23)	China (20)	Thailand (12)
12 South Korea	1.2	0.8	65	Indonesia (26)	Iraq (24)	Philippines (11)
13 Switzerland	0.9	1.1	-11	Saudi Arabia (20)	China (17)	USA (11)
14 Sweden	0.9	2.0	-53	UAE (17)	Thailand (16)	Saudi Arabia (13)
15 Turkey	0.8	0.4	145	Turkmenistan (31)	UAE (24)	Saudi Arabia (16)
16 Canada	0.8	1.0	-18	Saudi Arabia (19)	India (11)	USA (9.4)
17 Norway	0.6	0.6	14	Finland (29)	Oman (23)	USA (18)
18 Belarus	0.4	0.4	12	Viet Nam (26)	China (26)	Sudan (23)
19 Australia	0.3	0.3	15	USA (51)	Indonesia (28)	Oman (8.5)
20 Czech Republic	0.3	0.1	467	Iraq (44)	USA (19)	Viet Nam (11)
21 South Africa	0.2	0.6	-51	UAE (22)	India (8.7)	Nigeria (7.0)
22 UAE	0.2	0.1	320	Egypt (52)	Jordan (26)	Kuwait (6.9)
23 Finland	0.2	0.3	-5.7	Poland (59)	Sweden (11)	Saudi Arabia (5.8)
24 Brazil	0.2	0.3	-20	Afghanistan (32)	Indonesia (31)	Angola (9.3)
25 Portugal	0.2	0.1	74	Romania (90)	Belgium (7.1)	Uruguay (2.8)

UAE = United Arab Emirates.

^a Figures show the change in volume of the total arms exports per exporter between the 2 periods.

Kaynak : (SIPRI, 2018 :2)

Türkiye Afro-Avrasya bölgesinde etkinliği şu an için ortaya konan dış ticaret, silah ve enerji projelerine göre önemli bir pazar olduğunu ortaya koymaktadır. Çin ile kıyaslandığında oldukça gerilerde kalan rekabette kendi ulusal çıkar hedefine uygun olarak nüfuz arttırmaya çalıştığı ileri sürülebilir. Liberal kurumsalcılık jeoekonomik stratejisi kapsamında işbirliği ön planda yer alırken, jeoekonomik araçlar içerisinde ekonomik yaptırımlar bulunmamaktadır. Daha çok dış yardımlarla donör ülke olarak zor durumdaki ülkelerin yanında yer almaya çalışmaktadır. Dünyada en çok insani yardım yapan dördüncü ülke olarak yer almaktadır. Küresel güç olma hedefini bu bölgelerdeki terör, iç savaş istikrarsızlıkları nedeniyle pazar kaybetmesi ve kendi iç istikrarında 15 Temmuz 2016 darbe girişimi gibi duraksamalar olmaktadır. 2018 yılında yeniden vizyon belirleyerek Avrupa pazarını kaybetmeden bu hedefine ulaşmaya çalışmaktadır. Afro Avrasya bölgesinde, hazar denizi gibi stratejik öneme sahip bir denizin, Doğu Batı koridoru üzerinde bulunması ve bu koridor çevresindeki enerji kaynaklarının öneminin artması, bölgenin önemini arttırıcı unsurlardan biri olarak görülmektedir. Yeni ipek yolu olarak söylenen Hazar Havzası'nın Kafkasya üzerinden Türkiye'ye ve Avrupa'ya bağlanması projesi, bölgenin önemini arttırmış ve çevre ülkelerin bu alanda coğrafi konumları önem kazanmıştır. Çin'in 2. İpek Yolu Projesi Türkiye adına da büyük bir gelir kaynağı sağlayacağı gibi üç kıta arasındaki merkez konumdaki Anadolu konumunu stratejik açıdan daha da önemli hale getirecektir. Merkez Türk Hakimiyet teorisi jeopolitik bir strateji olarak ekonomik hedeflerin gerçekleştirilmesinde yol göstermektedir.

SONUÇ

Soğuk Savaş dönemine kadar dünyada etkisini sürdüren jeopolitik kavramı denildiğinde akla ilk gelecek unsurlar coğrafya ve siyaset olması, realizm ideolojisinin hâkimiyetinin yaşandığını göstermekteydi. Fakat küreselleşme ile birlikte artan yeni ticaret pazarları, doğal ve enerji kaynakları, teknoloji gibi unsurların gelişmesi jeoekonomi kavramının ön plana çıkmasını sağlamıştır. Jeopolitik kavramının değişen, değişmeyen gibi unsurlara sahip olması, bazı ülkelerin doğuştan şanslı bazılarının ise şanssız olmasını ortaya koymaktadır. Bazı ülkelerin sahip oldukları Stratejik kaynaklar, coğrafi bütünlük, su ve iklim gibi değişmeyen unsurlar, doğuştan şans ve kazanç getireceği gibi bazı ülkelerin de sahip oldukları politik, askeri, sosyal ve kültürel değerler, askeri değerler gibi değişen unsurlar, sonradan kazanç veya belirli kayıpları doğurabilecek nitelikteydi. Fakat günümüzde küreselleşmenin daha etkin olması, ülkelerin siyasal hareketlerinden çok uluslararası şirketlerin hâkimiyet sağlaması jeoekonomi kavramını dünyaya empoze ederek gelecek yıllarda liberal ve neo liberal düşüncenin etkin olmasını sağlamaktadır.

Günümüzde bilim ve teknolojinin gelişmesi ile birlikte, savaşların az kayıplar ile yaşanmasına olanak sağlamıştır. Ülkeler birbirlerine karşı siber saldırılar gerçekleştirmekte ve teknolojik hamleler ile birbirlerine karşı baskı kurarak jeoekonomik güçlerini koruma ve artırma politikaları izlemişlerdir. Geçmişte jeopolitik teorileri dikkate alan ülkeler, gelecek yılları ön görerek coğrafi bütünlüğün ve istikrarın oluşmasında çevre ülkelere göre daha etkin olmuşlardır. Bunun neticesinde ekonomik yaptırımlar ve kültürel yozlaşmalar meydana gelmiştir. Küreselleşmenin de ortaya çıkmasıyla ülkeler, Dünyaya hâkim olmak için çeşitli merkez bölgeler belirlemişlerdir. Özellikle Soğuk Savaş dönemi ABD ve SSCB arasındaki çatışma yeni jeopolitik mihverler doğmasına ve bu durum da jeoekonomi biliminin gelişmesine neden olmuştur.

Uluslararası politikanın temel aktörlerinden biri olan egemen ulus devletler, anarşik kabul edilen uluslararası sistemde hayatta kalabilmek, ekonomik, siyasi, kültürel olayları kendi lehine yönlendirebilmek için sürekli sahip oldukları materyal güçlerini diğer devletlerin lehine artırma çabası içerisindeyler. Güçlerini artırmaya çalışırken, o devletin yer aldığı coğrafi konum hem fırsat hem de tehditleri birlikte yaratır. Tehditler istikrarsız komşulardan gelirken, farklı coğrafi alanları birleştiren

ortak bir nokta olmak birçok fırsatı da beraberinde yaratır. Tehditleri kontrol edilebilir seviyeye, fırsatları da maksimum seviyeye çıkaracak bir dış politika izlenmesi o devletin uluslararası sistemde etkin bir aktör olması için önem taşımaktadır.

İlk defa İsveçli siyaset bilimci Rudolf Kjellen tarafından siyaset-coğrafya arasındaki ilişkiyi anlamak üzere geliştirilen devlet teorisi olarak Jeopolitik, uluslararası alandaki gelişmelere ve teknolojiye bağlı olarak farklı teoriler ortaya çıkmıştır. Kara, Deniz, Hava ve Uzay jeopolitiği sınıflandırmasına ilaveten klasik emperyalist jeopolitik, Soğuk Savaş ya da Neo Klasik İdeolojik Jeopolitiği, Yeni Dünya Düzeni jeopolitiği ile Eleştirel jeopolitik olarak sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırmalara karşı jeoekonomi teorisi, 21. yüzyıl güç ve gözde teorisi olarak Afro Avrasya bölgesinde ülkelerin ve uluslararası şirketlerin yeni mekanizması olarak ön plana çıkmıştır.

Batı Dünya'sı olarak dile getirilen günümüz konjonktüründe, ekonomik güç merkezinin Asya bölgesinde Çin kontrolünde olması, liberalizm ilkeleri çerçevesinde küreselleşmeyi sürdürmeye yönelik bir durum ortaya koymaktadır. Rusya'nın desteği ile Avrasya bölgesinde etkinliğini gösteren Çin, Afrika'nın sahip olduğu zengin enerji ve maden kaynakları nedeniyle AB'ye karşı güçlü konuma gelmiştir. Rusya Başkan Putin ile yakın çevre politikasını ilerletmiş ve Batı ile arasındaki kritik bölgeleri kontrol altında tutmaya çalışmaktadır. Özellikle ABD'nin hegemonik gücünün zayıflaması ile birlikte yeni ülkeler için yeni ekonomik ve politik fırsatlar ön plana çıkmaktadır. Merkezi çevre ve yarı çevre bölgeleri kapsamında, ağırlıklı Afrika, Asya Kafkasya, Orta Doğu ve Balkanlar çevre ve yarı çevre olarak politik ve ekonomik gücünü arttırabileceği alanlar olarak görülebilir.

Çin'in 2. İpek Yolu Projesi ile birlikte bazı ülkelerin demir yoluna yaptıkları yatırımlar jeopolitik ve jeoekonomik fırsatların oluşmasına neden olabilir. Küresel bir proje olarak Çin, mutlak kazanç çerçevesinde bu yol güzergahı üzerinde herkesi birbirine bağlayacak bir ticaret ağı oluşturmaktadır.

Dünyanın ekseninin batıdan Asya'ya doğru kayması, yeni liberal düzen ile birlikte batı sonrası dünyada Çin merkezli bir jeopolitik ve jeoekonomik fırsatların oluşması, bazı ülkelerin Çin ile ortak hareket etmelerine neden olabilir. Avrupa'da meydana gelen merkez sağ ve merkez sol kavgasının sonucu Avrupa Birliği'nin ve

hatta bazı bölgelerin dağılacağı ön görülmektedir. Avrupa'nın dağılmasından sonra Fransa ve Almanya gibi ülkeler ile olumlu ilişkiler kurulması, Çin ile bu ülkeler arasındaki ekonomik ve hatta siyasi köprü konumda olunması orta büyüklükteki ülkelerin Afro Avrasya bölgesinde etkinliğini hızlandıracak niteliktedir.

21. yüzyıl Yeni Dünya Düzeni kavramı, tüm dünya dengelerinin farklı bir perspektifte yeniden şekilleneceği dönem olarak gösterilmektedir. Çok kutuplu bir dünyanın hâkim olacağı bu düzende, ABD, Rusya ve Çin ile aralarındaki bazı dengesizlikler sonucu ülkeler ikili ve üçlü ittifaklara yönelerek bölgesel ve kıtasal güçlenmelerin oluşmasını istemektedirler. Batı sonrası dünya kavramının şekillenmesi ile birlikte, insan hakları ve barışın eskisi kadar önemli olmaması, ekonomik ve siyasi önemin artması, her ülkenin kendi ulusal güvenlik çıkarlarını koruması ve ikili ilişkilere yönelmesi, Neo Realizm ideolojisinin imaj kazanmasına neden olabilir. Böyle bir düzende Türkiye gibi bir ülkenin, Orta Doğu ve Afrika'daki yumuşak güç politikasını güçlendirmesi ve Çin, Rusya gibi bölgede küresel güce sahip ülkeler ile iş birliği içinde olması, gelecek yıllarda Türkiye'nin bu bölgedeki rolünü ciddi oranda arttıracakı ön görülmektedir.

Afro Avrasya olarak adlandırılan alan, dünyanın en geniş coğrafyası olarak kabul edilmiş, jeostratejik ve jeoekonomik açıdan güçlü ve istikrarlı bir devlet olmak, küresel hedeflere sahip olan ülkelerin ulusal ve ekonomik çıkarları için dünyanın en uygun coğrafi alanı olarak görülmüştür. Afrika, Asya, Doğu Avrupa ve Avrasya bölgesi ile birlikte Ortadoğu'nun bir bölümünün dahil olduğu bu bölge, ekonomik gücün Batıdan Doğuya doğru kayması ile birlikte önem kazanmış ve bu bölgedeki jeoekonomik istikrar ve güç mücadelelerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bölgenin hâkim ve yeni yükselen güç ülkelerinden Çin, ortaya çıkarmış olduğu *İkinci İpek Yolu Bir Yol Bir Kuşak Projesi* ile Afro Avrasya'yı kapsayarak Avrupa'yı da ele alan yeni ticaret alanları geliştirmek istemiştir.

Avrasya ülkelerinin sahip olduğu yeni pazar ve enerji alanları, Afrika ülkelerinin sahip olduğu yeni pazar ve istihdam oranı, doğu Avrupa'nın Asya'ya açılım isteği ve Orta Doğu'nun sürdürülebilir büyüme sağlamaya çalışması ve siyasi istikrar kurmak istemesi, bölgenin önemini arttırarak, gelecek yüzyıllarda bu bölgenin jeoekonomik alanda gelişmesine ve ciddi savaşların yaşanmasına zemin hazırlayacaktır.

Bu çalışmada, Afro Avrasya bölgesinin ekonomik değerlerinin (enerji, ulaşım, uluslararası şirketler) önem kazanması ve beraberinde bölgedeki küresel ve orta büyüklükteki devletlerin hakimiyetleri tartışılarak bölge için detaylı bir analiz ve inceleme yapılmıştır. Bölgede inceleme yapılırken jeostrateji, jeoekonomi ve jeopolitik kavramından yararlanılmış; bölgenin sınırları, özellikleri, ticaret hacmi, değişen ve değişmeyen unsurları incelenmiş ve Afro Avrasya bölgesinin ticaret dengesi, enerji kaynakları, sosyal kültürel faktörleri ele alınarak gelecek yıllarda yeni jeoekonomik bölge olacağı savunulmuştur.

Bu çalışmada dünyanın geçmişten günümüze kadar nasıl bir yön değiştirdiği ve nereye gittiğine değinilmiş olup, buradaki küresel ve küresel olmaya çalışan ülkelerin jeoekonomik rollerinin değişikliğine değinilerek, batı medeniyetlerinin çöküşü ile birlikte Asya'nın yükselişinin ön planda olduğu gözlemlenmiş ve bölgenin ilerde yaratabileceği olumlu olumsuz faktörlere varsayımlar üzerinden değinilmiştir.

Bölge üzerinde meydana gelen politik söylemler ve ekonomik yaptırımlar, özellikle Çin, Rusya, ABD gibi egemen ülkelerin ekonomik istikrar sağlama çalışmalarına sebep olmuştur. Bölgedeki küresel güçlerin yanı sıra, orta büyüklükteki devletlerin de hâkimiyet kurma çabaları görülmektedir. Burada en dikkat çeken ve en kritik ülkenin Türkiye olduğunu, sahip olduğu coğrafi alan ve stratejik ilişkilerinden meydana geldiğini söyleyebiliriz. Afro Avrasya olarak adlandırılan geniş ana kıta coğrafyası, jeostratejik ve jeoekonomik açıdan güçlü bir devlet olmak, küresel hedeflere sahip Türkiye'nin ulusal çıkarı için en uygun coğrafi alandır. Afrika özellikle Sahra Altı bölgesi, Asya ve Avrasya ilaveten Orta Doğu bölgesinde çok boyutlu bir dış politika izlenmesi, Türkiye'nin bölgedeki etkinliğini arttıracaktır.

Geçmişten günümüze dünya üzerinde egemen olmak için bazı bölgelerin önemi çeşitli sebeplerden dolayı değer kazanmıştır. Bu durum ülkelerin yeni stratejiler, anlaşmalar, planlamalar gibi bazı unsurlar ile politik, askeri, ekonomik, sosyal söylemleri bir arada tutup sürdürme çabaları, çeşitli anarşik ortamların oluşmasına neden olmuştur. Afro Avrasya bölgesinin önemi, dünyanın nüfusunun artması ile ihtiyaç duyulan doğal enerji kaynakları, istihdam isteği, kazanma ve güç hırsı ile doğru orantılı bir şekilde artmış ve bölgede jeoekonomik etki ve savaşların oluşmasına neden olmuştur. Bu durum neticesinde bölgenin jeostratejik, jeopolitik ve jeoekonomik önemi artmış, gelecek yılların oluşacağı ekonomik, siber, kültürel ve

siyasal savaşların bu bölgede yaşanacağı ortaya konulmuştur. Afro Avrasya bölgesi, gelecek yılların gözde bölgesi olarak tanımlanmış ve birçok teorisyen tarafından bu bölgenin önemi vurgulanarak jeoekonomi kavramının daha kapsamlı hale gelmesine zemin hazırlamıştır.

KAYNAKÇA

Agnew J. and Corbridge, S, (1995) *Mastering Space: Hegemony, Territory and International Political Economy*, Routledge, London.

Beaujard, P. (2010) “Three Possible Iron Age World Systems to a Single Afro-Eurasian World System”, *Journal of World History*, vol 21, No 1, March 2010,

Blackwill, R. D. and Harris, J. M. (2016) *War by Other Means: Geoeconomics and Statecraft*, Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press.

Bloomberg (2018) “Türkiye’nin Afrika’yla Ticaret Hacmi 20.6 Milyara Ulaştı”, 22 Mart 2018 <https://www.bloomberght.com/haberler/haber/2105652-turkiye-nin-afrika-yla-ticaret-hacmi-206-milyar-dolara-ulasti> (Erişim 01.10.2018)

Cohen, Saul, (2009). *Geopolitics: The Geography of International Relations*, 2nd (ed). Lanham, MD: Rowman and Littlefield.

Conway, M. H. (1994) *Geo-Economics: The New Science*, Conway Data Inc., Norcross.

Cömert, S. (2000). *Jeopolitik Jeo Strateji Ve Strateji*. İstanbul: Harp Akademileri Basım Evi.

Çomak, H. (2011). *Dünya Jeopolitiğinde Türkiye*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.

Demko, G.J. and Wood B.W. (1994) “International Relations Through the Prism of Geography” in G. J. Demko and W. B. Wood (eds) *Reordering the World: Geopolitical Perspectives on the 21st Century*, Boulder, CO: Westview Press,

Dorogin, V. F. (2003) “Maritime Activity and Russia’s Geoeconomic Revival “, *Military Thought*, vol 12, Issue 3, East West Publications, (http://findarticles.com/p/articles/mi_m0JAP/is_3_12/ai_1106 20091), (Erişim Tarihi:16. 06. 2004)

Dulupçu, M. A. (2001) *Küresel Rekabet Gücü, Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Economic Confidential, (2018) “China, African Trade Hits USD 170bn”, 6 July 2018, <https://economicconfidential.com/2018/07/china-african-trade-170bn/> (Erişim 01.07.2018)

Economist, (2018) “Democracy continues its disturbing retreat”, <https://www.economist.com/graphic-detail/2018/01/31/democracy-continues-its-disturbing-retreat> 31 January 2018, (Erişim 01.11.2018)

Erkişi, K. (2017). “İktisadi Gücün Stratejik Kullanımı: Jeoekonomi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10:52: http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt10/sayi52_pdf/6iksisat_kamu_isletme/erkisi_kemal.pdf.

Eslen, N. (2017). *Küresel Güç Mücadelesi 21. Yüzyılda Jeostrateji*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Flint, C. (2017). *Introduction to Geopolitics*. New York: Routledge Pub.

Foucher, M. (2000) “The Geopolitics of Front Lines and Borderlines”, *Geopolitics*, 5, (2) pp.159-170.

Frank, G. A and Gills, K. B. (1993) *The World System: Five Hundred Years or Five Thousand*, New York: Routledge Publ.

Freedman, L. (2014) *Strateji*, (çev.) Belkıs Çorakçı Dışbudak ve Taciser Belge, İstanbul: Alfa Yay

Freedom House (2018) “Democracy in Crisis Freedom World in 2018”, <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2018> (Erişim 10.09.2018)

Güçyetmez, F. (2017) “Batı’nın Proxy War’una Karşı Doğu’nun “ Bir Kuşak Bir Yol Projesi, Stratejik ortak, 2 Haziran 2017, <https://www.stratejikortak.com/2017/06/batinin-proxy-war-dogunun-bir-kusak-yol-projesi.html> (Erişim 01.10.2018)

Hobson, M. J. (2004) *The Eastern Origins of Western Civilization*, Cambridge: Cambridge University Press.

İlhan, S. (1989). *Jeopolitik Duyarlılık*. Ankara: T.T.K. Basımevi.

İnan, Ş. (2004) “Yeni Bir Bilim Dalı Olarak Jeoekonomi.” *Uludağ Üniversitesi Genç Bilim Adamları Sempozyumu, Değişen Dünyada Türkiye’nin Önemi*. Cilt II, 6–7 Mayıs 2004, Uludağ Üniversitesi Kültür Sanat Kurulu Yayınları No:7, Bursa, 2004, sf.439–461 .

İnan, Ş. (2008) “Jeoekonomi ve Türkiye’nin Jeoekonomisi”, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

İnan, Ş. (2011) “Dünyada ve Türkiye’de Jeoekonomi Çalışmaları ve Jeoekonomi Öğretimi,” *Bilge Strateji Dergisi*, Cilt 2, Sayı 4, Bahar 2011.

Karabulut, B. (2005) *Strateji Jeostrateji Jeopolitik*, Ankara: Platin Yayınları.

Kuehls, T. (1996) *Beyond Sovereign Territory The Space of Ecopolitics*, Minneapolis: University of Minnesota Press.

Luttwak, Edward. The Theory And Practice Of Geo-Economics. http://www.ias.berkeley.edu/lec/jaytate/peis101/day24_Luttwak.htm (16.02.2006)

Luttwak, N. Edward (1990). "From Geopolitics to Geo-economics: Logic of Conflict, Grammar of Commerce", *National Interest*, S. 20, ss. 17–24.

Luttwak, N. Edward (1993). *The Endangered American Dream: How to stop the United States from becoming a third-world economy and how to win the Geo-economic struggle for industrial supremacy*. E-Book New York: Touchstone.

Lykke, F. (1989) "Toward an Understanding of Military Strategy ", *Military Strategy: Theory and Application*, Carlisle, PA: U.S. Army War College, pp. 179-187.

Mackinder, J. H. (1904). "The Geographical Pivot of History ", *The Geographical Journal*, Vol 170, No 4, pp 298-321.
https://www.iwp.edu/docLib/20131016_MackinderTheGeographicalJournal.pdf
(Erişim Tarihi 10.03.2018)

Mackinder, J. H. (2013) *Tarihin Coğrafi Kalbi*, (çev) Kadir Yılmaz, Doğu Kütüphanesi.

Neuman, J. V. and Morgenstern, U. (1944) *The Theory of Games and Economic Behaviour*, New Jersey: Princeton University Press.

Özdağ, Ü. (1999) "Jeopolitikten Jeoekonomiye." *Jeoekonomi*. Cilt 1, Sayı 1, Bahar, Ankara, 1999, sf.3-6

Özey, R. (2016) *Büyük Türkiye Hakimiyet Sahası*, Pegem Akademi.

Özey, R. (2017) "Mackinder'in Heartland Teorisi'nin Düşündürdükleri", *Marmara Coğrafya Dergisi*, Ocak 2017, Sayı 35, sf. 95-100.

Pazarcı, H. (2007). *Uluslararası Hukuk*. Ankara: Turhan Kitapevi.

Plantsgalore, "New World-Old World", [www.plantsgalore.com](http://www.plantsgalore.com/plants/types/maps/00M-Map-Old-World.htm),
<http://www.plantsgalore.com/plants/types/maps/00M-Map-Old-World.htm> (Erişim 01.11.2018)

Poon, J. and Pandit, K. (1996) "The Geographic Structure of Cross – National Trade Flows and Region States", *Regional Studies*, Vol 30: 3, pp: 273-285.

Robert, A. (1993). *Security*. New York: Oxford University.

Royal Times, (2018) "Who failed the Nigerian State?" 28 February 2018,
<http://royaltimes.net/who-failed-the-nigerian-state/> (Erişim 01.08.2018)

Rusi, M. A. (1997) *Dangerous Peace: New Rivalry in World Politics*, Boulder: Westview Press.

Sabah, (2015) “Türk Akımı’na AB’den Destek”,20.11.2015
<https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2015/11/20/turk-akimina-abden-destek> (Erişim 01.09.2018)

Sabah (2018) “Türkiye’nin en çok ihracat yaptığı ülkeler”, 03.08.2018,
<https://www.sabah.com.tr/galeri/ekonomi/turkiyenin-en-cok-ihracat-yaptigi-ulkeler>
(Erişim 01.10.2018)

Sipri, (2018) Trends in International Arms Transfers 2017, March 2018
https://www.sipri.org/sites/default/files/2018-03/fssipri_at2017_0.pdf (Erişim 01.10.2018)

Sönmezoğlu, F. (2005). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*. 4. Baskı. İstanbul: Filiz Kitapevi.

Sparke, M. (2000) “Excavating The Future In Cascadia: Geoeconomics And The Imagined Geographies Of A Cross-Border Region”, *BC Studies*, 127, pp. 5-44.

Spykman, N. J. *The Geography of the Peace*, New York, Harcourt and Brace, 1942

Statista, (2018) “Proportion of selected age groups of World population in 2018 by region”
<https://www.statista.com/statistics/265759/world-population-by-age-and-region/> (Erişim 01.11.2018)

Şakar, S. (2006) “İşletmelerde Stratejik Yönetim”, www.savassakar.com, 11. 07.2016,
<http://www.savassakar.com/isletmelerde-stratejik-yonetim/> (Erişim Tarihi. 01.11.2018)

T.C. Dış İşleri Bakanlığı, “Türk Ekonomisinin Genel Durumu”,
<http://www.mfa.gov.tr/turk-ekonomisindeki-son-gelistmeler.tr.mfa>.
(Erişim,01.08.2018)

Taşdemir, İ. (2004) “ Küresel Ekonomide Coğrafi Rekabet ve Türkiye’de Sanayi Odaklarının Tanımlanması” , *Uludağ Üniversitesi Genç Bilim Adamları Sempozyumu, Değişen Dünyada Türkiye’nin Önemi*. Cilt II, 6–7 Mayıs 2004, Uludağ Üniversitesi Kültür Sanat Kurulu Yayınları No:7, Bursa, 2004, 463–486 s.

TİM (2017) *Ekonomi Dış Ticaret Raporu*, Türkiye İhracatçılar Meclisi

Troxell, J. (2018) “Goeconomics” *Military Review*, January-February 2018, pp. 4-22.

TP, (2016) “Türkiye Petrolleri, Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu”, s.4. Mayıs 2016. www.enerji.gov.tr

V. F. Dorogin, “Maritime Activity and Russia’s Geoeconomic Revival”, *Military Thought*, Vol:12, Issue:3, *East View Publications*, 2003, s. 16-25,

Wallerstein, I. (2002). *The Capitalist World Economy*, New York: Cambridge Univ Press.

Wigell, M. (2015) “Conceptualizing Regional Powers’ Geoeconomic Strategies: Neo-imperialism, Neo-mercantalism, hegemony and Liberal Institutionalism” *Asia Europe Journal*, June 2016, Vol 14, Issue 2, pp.135-151.

Wordpress, (2016) Doğal Gazın Kullanım Alanları 2016 <https://dogalgaz.wordpress.com/2016/06/13/dogalgazin-kullanim-alanlari/>

Workman, D. (2018) “Top 15 Crude Oil Suppliers to China”, *Worlds Top Experts*, 1 April 2018, <http://www.worldstopexports.com/top-15-crude-oil-suppliers-to-china/> (Erişim 01.10.2018)

Worldometers, (2018) “Seven Continents ranked by population”, www.worldometers.com, <http://www.worldometers.info/geography/7-continents/> (Erişim tarihi 01.11.2018).

Yılmaz, S. (2017). *Uluslararası Güvenlik, Teori ve Gelecek*. Ankara: Kaynak Yayınları.

Yurdusev, A. Nuri. (2003) *International Relations and the Philosophy of History: A Civilizational Approach*, New York: Palgrave Macmillan.